

KADINLARA KARŞI AYRIMCILIĞIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ
GENEL TAVSİYE KARARLARI
1986 - 2013

1 Sayılı Tavsiye Kararı (5. Oturum, 1986)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) 18. maddesine göre sunulan başlangıç raporları, sunum tarihine kadar olan durumu kapsamalıdır. Daha sonra, ilk raporun sunulması gereken tarihi takiben asgari dört yılda bir rapor sunulmalıdır ve bu raporlar Sözleşmenin bütünüyle uygulanmasında karşılaşılan engelleri ve bu engelleri aşmak için alınan tedbirleri içermelidir.

2 Sayılı Tavsiye Kararı (6. Oturum, 1987)

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Taraf devletlerin, Sözleşmenin 18. maddesi altındaki yükümlülükleri uyarınca sundukları başlangıç raporlarının, ilgili taraf Devlete ilişkin mevcut bilgileri kılavuz ilkeler ışığında yeteri kadar yansıtmaması nedeniyle Komitenin çeşitli zorluklarla karşılaşmış olduğunu kaydederek,

(a) Taraf Devletlerin, işbu Sözleşmenin 18. maddesine göre hazırladıkları raporlarda, biçim, içerik ve tarihlere ilişkin olarak, Ağustos 1983 tarihinde kabul edilen genel kılavuz ilkelere (CEDAW/C/7)¹ uyması gerektiğini;

(b) Taraf Devletlerin 1986 tarihinde aşağıdaki şartlarla kabul edilen tavsiye kararına uymaları gerektiğini;²

“Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin (CEDAW) 18. maddesine göre sunulan başlangıç raporları, sunum tarihine kadar olan durumu kapsamalıdır. Daha sonra, ilk raporun sunulması gereken tarihi takiben asgari dört yılda bir rapor sunulmalıdır ve bu raporlar Sözleşmenin bütünüyle uygulanmasında karşılaşılan engelleri ve bu engelleri aşmak için alınan tedbirleri içermelidir.”³

(c) Bir taraf devletin raporuna ek olarak sunulan bilgilerin, raporun değerlendirileceği oturumdan en az üç ay önce Sekreteryaya gönderilmesi gerektiğini tavsiye etmektedir.

¹ Komitenin 11 Ağustos 1983 tarihli 24. toplantısında kabul edilmiştir.

² Genel Kurul Resmi Kayıtları, 41. Oturum, Ek No. 45, paragraf. 362.

³ 1 No'lu Tavsiye Kararı Komitenin 5. oturumunda kabul edilmiştir.

3 Sayılı Tavsiye Kararı (6. oturum, 1987)

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,
Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin, 1983 yılından bu yana taraf Devletlerce hazırlanmış 34 raporu değerlendirmiş olduğunu dikkate alarak,
Bundan başka, farklı gelişmişlik düzeyindeki Devletlerden gelseler de, raporlarda kadınlarla ilgili sosyo-kültürel etmenlerden kaynaklanan, cinsiyete dayalı ayrımcılığın sürmesine neden olan ve Sözleşmenin 5. Maddesinin uygulanmasını tehlikeye atan kalıplaşmış anlayışların farklı düzeylerde varlığını gösteren unsurlara yer verildiğini dikkate alarak,
Tüm taraf Devletleri, kadınların sosyal eşitliği ilkesinin tam olarak işlerlik kazanmasını engelleyen önyargıların ve mevcut uygulamaların ortadan kaldırılmasına yardımcı olmak üzere, etkin olarak eğitim ve kamu bilgilendirme programları başlatmaya çağırmaktadır.

4 Sayılı Tavsiye Kararı (6. oturum, 1987)

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,
Oturumlarında taraf Devletlere ait raporları incelemiş,
Sözleşmenin hedef ve amacına ters düşen çekince sayısının fazlalığından kaygı duyarak,
Taraf Devletlerin koydukları çekinceleri 1988 yılında New York'ta gerçekleşecek bir sonraki toplantıda gözden geçirme kararını memnuniyetle karşılamakta ve bu çerçevede, ilgili tüm Taraf Devletlerin koydukları çekinceleri geri almak üzere yeniden gözden geçirmesini önermektedir.

5 Sayılı Tavsiye Kararı (7. Oturum, 1988)

Geçici Özel Tedbirler

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Taraf Devletlerin sunduğu rapor, başlangıç yorumları ve yanıtların, ayrımcılık içeren yasaların yürürlükten kaldırılması ya da değiştirilmesi konusunda önemli bir ilerleme kaydedilmekle birlikte, kadın ve erkek eşitliğini fiilen sağlanmasını destekleyen tedbirleri başlatarak Sözleşmenin tam olarak uygulanması için çalışmaların yürütülmesi gerektiğine halen ihtiyaç duyulduğunu gösterdiğini kaydederek,

Sözleşmenin 4 (1). Maddesini göz önünde bulundurarak,

Taraf Devletlerin kadınların eğitim, ekonomi, siyaset ve işgücü piyasasıyla bütünleşmelerini sağlamak üzere pozitif eylem, tercihli muamele ya da kota sistemi gibi geçici özel tedbirlerden daha çok yararlanmasını tavsiye etmektedir.

6 Sayılı Tavsiye Kararı (7. oturum, 1988)

Etkin Ulusal Mekanizma ve Tanıtım

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine taraf Devletlerin raporlarını göz önünde tutarak,

30 Kasım 1987 tarihli ve 42/60 Sayılı Birleşmiş Milletler Genel Kurul kararına dikkat çekerek göz önünde bulundurarak,

Taraf Devletlerin,

1. Üst düzey yönetimde ve yeterli kaynak, yetki ve sorumluluğa sahip ve ayrıca:

(a) Hükümet politikalarının kadınlar üzerindeki etkilerine dair tavsiyelerde bulunacak;

(b) Kadınların durumunu kapsamlı bir şekilde izleyecek,

(c) Yeni politikalar oluşturulmasına ve ayrımcılığı önlemeye yönelik strateji ve tedbirlerin etkin bir şekilde uygulanmasına yardımcı olacak;

2. Sözleşmenin, taraf Devletlerin Sözleşmenin 18. Maddesi altında hazırladıkları raporların ve Komitenin ilgili Devletin dilinde hazırladıkları raporların yayılmasını sağlamak amacıyla uygun adımlar atmalarını;

3. Sözleşmenin ve Komite raporlarının çevirisinde Genel Sekreterin ve Kamu Bilgilendirme Bölümünün yardımını almalarını;

4. Başlangıç ve periyodik raporlarına bu tavsiyeye ilişkin gerçekleştirdikleri eylemlere dair bilgileri dâhil etmelerini tavsiye etmektedir.

7 Sayılı Tavsiye Kararı (7. oturum, 1988)

Kaynaklar

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Komiteyi ve taraf Devletleri, Komitenin gelecekte oturumlarının Viyana'da gerçekleştirilmesi önerisini dikkate almaya çağırarak 40/39, 41/108 ve özellikle de 42/60 (14. paragraf) sayılı Genel Kurul kararlarını kaydederek,

Genel Sekreteri insan hakları antlaşmalarının uygulanmasına ve antlaşmaya dayalı yapıların sundukları hizmetlere ilişkin olarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi ile Sekretaryanın Sosyal Kalkınma ve İnsani Sorunlar Merkezi arasındaki eşgüdümü güçlendirmeye çağırarak 42/105 sayılı kararı ve özellikle bu kararın 11. paragrafını göz önünde bulundurarak,

Taraf Devletlere:

1. Komitenin hizmetleriyle ilgili olarak, Cenevre'deki İnsan Hakları Merkezi ile Viyana'daki Sosyal Kalkınma ve İnsani Sorunlar Merkezi arasındaki eşgüdümü güçlendirmeye yönelik önerileri desteklemeye devam etmelerini;
2. Komitenin New York ve Viyana'da toplanmasına ilişkin önerileri desteklemelerini;
3. Komitenin, Sözleşme altındaki hizmetlerini gerçekleştirmesi için yeterli kaynak ve hizmetlere ve özellikle de Komitenin oturumlar öncesi ve oturum boyunca hazırlıklı olmasını sağlayacak tam zamanlı personele sahip olmasını sağlayacak tüm gerekli ve uygun tedbirleri almalarını;
4. Ek rapor ve diğer materyallerin dağıtımını ve Komisyonun değerlendirmesine sunulması için gecikmeksizin Birleşmiş Milletlerin resmi dillerine çevrilebilmesi amacıyla, gereken zamanda Sekretaryaya sunulmasını sağlamalarını tavsiye etmektedir.

8 Sayılı Tavsiye Kararı (7. oturum, 1988)

Sözleşmenin 8. Maddesinin Uygulanması

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Sözleşmenin 18. Maddesi gereği taraf Devletlerce sunulan raporları değerlendirmiş olarak,

Kadınların hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etme ve uluslararası kuruluşların faaliyetlerine katılmaya yönelik olanaklardan erkeklerle eşit şartlarda ve hiçbir ayırım gözetmeksizin yararlanmaları için gerekli bütün tedbirlerin alınmasını ve Sözleşmenin 8. Maddesinin tam anlamıyla uygulanmasını sağlamak amacıyla, Taraf Devletlerin Sözleşmenin 4. Maddesi ışığında daha fazla sayıda doğrudan tedbir almalarını tavsiye etmektedir.

9 Sayılı Tavsiye Kararı (8. oturum, 1989)

Kadınların durumuna ilişkin istatistiki veriler

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

İstatistiki verilerin, Sözleşmeye taraf her bir Devletteki kadınların gerçek durumunu anlamak için zaruri olduğunu göz önünde bulundurarak,

Komiteye incelenmesi için rapor sunan pek çok taraf Devletin istatistiki bilgi sağlamadığını gözlemlemiş olarak,

Taraf Devletlerin, genel nüfus sayımı ve diğer sosyal ve ekonomik anketleri planlamakla sorumlu ulusal istatistik kurumlarının soru formlarını, verilerin toplumsal cinsiyete göre, hem rakamsal hem de yüzdesel olarak ayrıştırılabilmesine olanak verecek ve böylelikle ilgili kullanıcıların belirli bir sektördeki kadınların durumuna ilişkin bilgileri kolaylıkla elde etmelerini sağlayacak şekilde biçimlendirmelerini sağlamak için her türlü çabayı göstermelerini tavsiye etmektedir.

10 Sayılı Tavsiye Kararı (8. oturum, 1989)

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin kabulün 10. yıldönümü

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

18 Aralık 1989 tarihinin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin kabul edilmesinin 10. yılı olmasını göz önünde bulundurarak,

Ve ayrıca, bu 10 yıl içerisinde Sözleşmenin, Birleşmiş Milletlerin üye devletlerin toplumlarında cinsiyetler arası eşitliği sağlamak amacıyla kabul ettiği en etkin araçlardan biri olduğunu kaydederek,

Etkin ulusal mekanizma ve tanıtıma ilişkin 6 No'lu Tavsiye Kararını (7. oturum, 1988) göz önünde bulundurarak,

Sözleşmenin kabul edilmesinin 10. yıldönümü olması münasebetiyle, taraf Devletlerin aşağıdaki şu hususları dikkate almasını tavsiye etmektedir:

1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin, Sözleşmenin ana dillerinde ve Sözleşme hakkında bilgi sağlamaya yönelik olarak kendi ülkelerinde tanıtımı için konferans ve seminer gibi programlar gerçekleştirmek;
2. Ülkelerindeki ulusal kadın örgütlerini, Sözleşme ve uygulanmasına ilişkin tanıtım kampanyaları için işbirliğine çağırmak ve ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeydeki hükümet-dışı örgütleri Sözleşmeyi ve uygulanmasını tanıtma yönünde teşvik etmek;
3. Sözleşmenin ilkelerinin ve özellikle de kadınların Birleşmiş Milletler ve Birleşmiş Milletler sisteminin her türlü düzeydeki faaliyetlerine katılımı ile ilgili 8. Maddenin tam olarak hayata geçirilmesini sağlayacak faaliyetleri teşvik etmek;
4. Genel Sekreterin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 10. yıldönümünü kutlamak üzere, uzman kuruluşlarla işbirliği içerisinde ve Sözleşme ve uygulanmasına ilişkin yazılı ve diğer materyalleri Birleşmiş Milletlerin tüm resmi dillerinde yayımlamasını ve dağıtımını yapmasını, Sözleşmeye ilişkin televizyon belgeleri hazırlamasını ve ilk defa 1985 yılında Nairobi'de yapılan Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barışın Kazanımlarını Gözden Geçirmek ve Değerlendirmek için Düzenlenen Dünya Konferansı için yayımlanan Komite raporunun (A/CONF.116/13) güncelleştirilmesi ve yeniden yayımlanması için taraf Devletlerce sağlanan bilgilerin analizi için Viyana'daki Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma ve İnsani Sorunlar Merkezi Kadının İlerlemesi Bölümüne gerekli kaynakların sağlanmasını talep etmek.

11 Sayılı Tavsiye Kararı (8. oturum, 1989)

Rapor hazırlama yükümlülüğüne ilişkin teknik danışmanlık hizmetleri

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

3 Mart 1989 tarihi itibarı ile, 96 devletin Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesini onaylamış olduğunu göz önünde bulundurarak,

Bu tarihe kadar 60 adet başlangıç raporunun ve 19 adet ikinci periyodik raporun alınmış olduğunu dikkate alarak,

36 başlangıç raporu ve 36 ikinci periyodik raporun 3 Mart 1989 tarihine kadar gönderilmiş olması gerektiği halde henüz alınmamış olduğunu kaydederek,

43/115 No'lu Genel Kurul kararının 9. paragrafında, Genel Sekreterin uluslararası insan hakları araçları altında rapor hazırlama yükümlülüklerini yerine getirilmesi konusunda ciddi sıkıntılar yaşayan ülkeler için, mevcut kaynaklarla ve danışmanlık hizmetleri programının önceliklerini göz önünde tutarak ilave eğitim kursları düzenlemesi gerektiğini vurgulayan talebi memnuniyetle karşılayarak,

Taraf Devletlere, bu Devletlerin Sözleşmenin 18. Maddesi altındaki rapor hazırlama yükümlülüklerini yerine getirmelerinde, talep ettiklerinde destek sağlayacak teknik danışmanlık hizmeti ve eğitim seminerleri projelerini teşvik etme ve desteklemelerini; ayrıca, bu projelerde yer almalarını tavsiye etmektedir.

12 Sayılı Tavsiye Kararı (8. oturum, 1989)

Kadına Yönelik Şiddet

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Sözleşmenin 2, 5, 11, 12 ve 16. Maddelerinin, taraf Devletlerin kadınları aile içinde, işyerinde veya toplumsal hayatın herhangi bir düzeyinde kendilerine yönelik her türlü şiddetten korumak amacıyla hareket etmesini gerektirdiğini göz önünde tutarak,

Ekonomik ve Sosyal Konseyin 1988/27 sayılı kararını göz önünde tutarak,

Taraf Devletlerin Komiteye sundukları periyodik raporlara aşağıdaki bilgileri dâhil etmelerini tavsiye etmektedir:

1. Kadınların günlük hayatta karşılaştıkları her türden şiddet vakasına karşı (cinselliğe dayalı şiddet, aile içi istismar, işyerinde cinsel taciz, vb.) kadınları korumaya yönelik yürürlükteki mevzuat;
2. Bu şiddeti ortadan kaldırmak amacıyla alınan diğer tedbirler;
3. Saldırı veya istismar mağduru kadınlara yönelik mevcut destek hizmetleri;
4. Kadınlara yönelik her türden şiddet vakasına ve bu şiddet mağduru kadınlara ilişkin istatistiki veriler.

13 Sayılı Tavsiye Kararı (8. oturum, 1989)

Eşit İşe Eşit Ücret İlkesi

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine taraf olan Devletlerin büyük çoğunluğunun, Uluslararası Çalışma Örgütünün (ILO) Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Hakkındaki 100 No'lu Sözleşmesini onaylamış olduğunu kaydederek,

Ve ayrıca bahsi geçen Sözleşme uyarınca 1983 yılından bu yana Devletlerden gelen 51 başlangıç raporu ve 5 ikinci periyodik raporunun incelemiş olduğunu hatırlayarak,

Devletlerin sundukları raporların eşit işe eşit ücret ilkesinin pek çok ülkenin mevzuatında kabul edilmiş olduğunu göstermekle birlikte bu ilkenin uygulamada geçerli olabilmesi ve işgücü piyasasında toplumsal cinsiyete bağlı ayırımın ortadan kaldırılabilmesi için yapılması gereken pek çok şey bulunduğunu ortaya koyduğunu göz önünde bulundurarak,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine taraf Devletlere:

1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin tam olarak uygulanabilmesi için, şimdiye kadar 100 No'lu ILO Sözleşmesini onaylamamış taraf Devletlerin Sözleşmeyi onaylamaları yönünde teşvik edilmeleri gerektiğini;
2. Kadınların ağırlıkta olduğu farklı nitelikteki işlerin değerlerini, erkeklerin ağırlıkta olduğu işlerle karşılaştırmaya olanak sağlayacak, cinsiyet ayırımı gözetmeyen kriterlere göre hazırlanmış iş değerlendirme sistemleri hazırlama, geliştirme ve benimsemeyi dikkate almaları ve bununla ilgili kazanımları Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesine sundukları raporlara dâhil etmeleri gerektiğini;
3. İlgili olduğu durumlarda eşit işe eşit ücret ilkesinin uygulamada sağlanması için, toplu sözleşme ile ilgili bir uygulama mekanizması oluşturulmasını desteklemeleri ve tarafların bununla ilgili girişimlerini mümkün olduğunca teşvik etmeleri gerektiğini tavsiye etmektedir.

14 Sayılı Tavsiye Kararı (9. oturum, 1990)

Kadın sünneti

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadın sünneti uygulamalarının ve kadınların sağlığını tehdit eden diğer geleneksel uygulamaların sürmesinden kaygı duyarak,

Hükümetlerin ve bu türden uygulamaların görüldüğü ülkelerdeki ulusal kadın örgütlerinin, hükümet-dışı örgütlerin, Dünya Sağlık Örgütü ve BM Çocuk Fonu gibi Birleşmiş Milletler sisteminin içinde yer olan organların ve ayrıca İnsan Hakları Komisyonu ve Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonunun, kadın sünneti gibi bu türden geleneksel uygulamaların kadınlar ve çocuklar üzerinde ciddi sağlık ve diğer sorunları yarattığını özellikle kabul etmiş olmalarını memnuniyetle karşılayarak,

Kadınların ve Çocukların Sağlığını Etkileyen Geleneksel Uygulamalar Özel Raporörü⁴ ve Geleneksel Uygulamalar Özel Çalışma Grubunun⁵ çalışmalarını ilgiyle dikkate alarak,

Kadınların, kadın ve çocukların sağlık ve iyiliğine zararlı olan uygulamaları belirlemede ve bu uygulamalarla mücadele etmede önemli bir rol oynadığını teslim ederek,

Kadınlar ve tüm ilgili gruplarca alınan önemli önlemlerin Hükümetler tarafından desteklenmesi ve teşvik edilmesi gerektiğine inanarak,

Kadın sünneti gibi zararlı uygulamaların sürmesine neden olan kültürel, geleneksel ve ekonomik baskıların mevcudiyetine ciddi kaygılarla dikkat çekerek,

Taraf Devletlere:

- (a) Kadın sünnetini ortadan kaldırmaya yönelik ve aşağıda belirtildiği gibi uygun ve etkin tedbirler almalarını:
 - (i) Bu türden geleneksel uygulamalar hakkındaki temel verilerin üniversiteler, sağlık meslek örgütleri, ulusal kadın örgütleri ve diğer kurum ve kuruluşlar tarafından toplanması ve yayılması;
 - (ii) Kadın sünnetinin ve kadınlara zarar veren diğer uygulamaların ortadan kaldırılması için ulusal ve yerel düzeyde çalışan kadın örgütlerinin desteklenmesi;
 - (iii) Siyasetçilerin, meslek sahiplerinin, medya ve sanat da dahil olmak üzere her düzeyde din ve topluluk liderlerinin kadın sünnetinin ortadan kaldırılmasında etkin rol oynamak üzere işbirliğine teşvik edilmesi;
 - (iv) Kadın sünneti uygulamaları sonucu ortaya çıkan sorunlarla ilgili araştırmaların bulgularına dayanan, uygun eğitim ve öğrenim programları ve seminerleri gerçekleştirilmesi.
- (b) Halk sağlığı açısından kadın sünnetinin ortadan kaldırılmasına yönelik uygun stratejileri (bu stratejiler, kadın sünnetinin tehlikelerini açıklamak üzere, ara ebeleri de dâhil olmak üzere sağlık personellerinin özel sorumluluklarını kapsayabilir) kendi ulusal sağlık politikalarının bir parçası haline getirmelerini;
- (c) Tehlike taşıyan geleneksel uygulamaları ortadan kaldırmak üzere benimsenecek çabaları desteklemek ve bu çabalara yardımcı olmak amacıyla Birleşmiş Milletler sistemindeki uygun kuruluşları destek, bilgi ve danışmanlık hizmeti sağlamaya çağırmalarını;
- (d) Komiteye sundukları raporlarda, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 10. ve 12. Maddeleri uyarınca kadın sünnetini ortadan kaldırmaya yönelik aldıkları tedbirlere ilişkin bilgilere yer vermelerini tavsiye etmektedir.

⁴ E/CN.4/Sub.2/1989/42, 21 Ağustos 1989.

⁵ E/CN.4/1986/42.

15 Sayılı Tavsiye Kararı (9. oturum, 1990)

Edinilmiş Bağışık Yetmezliği Sendromunun (AIDS) önlenmesi ve kontrolüne yönelik ulusal stratejilerde kadınlara karşı ayrımcılığın önlenmesi

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Gerek dünya çapında yaygın bir hastalık olan edinilmiş bağışık yetmezliği sendromunun (AIDS), gerekse bu hastalığı kontrol etmek amacıyla geliştirilen stratejilerin kadınların haklarını kullanabilmeleri üzerindeki etkilerine ilişkin bilgileri değerlendirmiş olarak,

Dünya Sağlık Örgütü ve insan bağışıklık yetmezliği virüsü (HIV) ile ilgilenen diğer Birleşmiş Milletler kurum, kuruluş ve yapılar tarafından hazırlanmış rapor ve belgeleri ve özellikle Genel Sekreterin, AIDS'in kadınların gelişimi üzerindeki etkilerine ilişkin Kadının Statüsü Komisyonuna yaptığı açıklama⁶ ve 26-28 Temmuz 1989 tarihleri arasında Cenevre'de gerçekleşen AIDS ve İnsan Hakları Uluslararası Müzakeresinin nihai raporunu⁷ göz önünde bulundurarak,

HIV enfeksiyonlu ve AIDS'li insanlara yönelik ayrımcılığın önlenmesi hakkında WHA 41.24 sayılı ve 13 Mart 1988 tarihli Dünya Sağlık Asamblesi kararını, sağlık alanında ayrımcılık yapılmamasına ilişkin 1989/11 sayılı ve 2 Mart 1989 tarihli İnsan Hakları Komisyonu kararını ve özellikle de 30 Kasım 1989 tarihli Kadınlar, Çocuklar ve AIDS hakkında Paris Deklarasyonunu göz önünde bulundurarak,

Dünya Sağlık Örgütünün, 1 Aralık 1990 Dünya AIDS Gününün ana temasını "Kadınlar ve AIDS" olarak duyurmuş olduğunu göz önünde bulundurarak,

Şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Taraf Devletlerin, HIV enfeksiyonu ve AIDS'in özellikle kadınlar ve çocuklar üzerinde yarattığı risklere ve bunlar üzerindeki etkilerine ilişkin kamu bilincini arttırmaya yönelik bilgi yayma çabalarını yoğunlaştırmaları;
- (b) AIDS'le mücadele programlarının, kadın ve çocukların hak ve ihtiyaçlarına ve ayrıca kadınların üremeye yönelik rolüyle ve onları bazı toplumlarda HIV enfeksiyonuna karşı özellikle savunmasız kılan unsurlara özel önem vermesi;
- (c) Taraf Devletlerin, kadınların temel sağlık hizmetlerine aktif katılımını sağlamaları ve onların HIV enfeksiyonunun önlenmesinde hizmet sağlayıcı, sağlık çalışanı ya da eğitmen olarak üstlendikleri rolleri geliştirmeye yönelik tedbirler almaları;
- (d) Tüm taraf Devletlerin, Sözleşmenin 12. Maddesi gereği hazırladıkları raporlarına, AIDS'in kadınların durumu üzerindeki etkileri ve enfeksiyonlu kadınların ihtiyaçlarını karşılamak ve kadınlara yönelik AIDS'e tepki olarak ortaya çıkan özel ayrımcılığı önlemek üzere alınan tedbirlere ilişkin bilgileri koymaları.

⁶ E/CN.6/1989/6/Add.1.

⁷ HR/AIDS/1989/3.

16 Sayılı Tavsiye Kararı (10. oturum, 1991)

Kırsal ve kentsel aile işletmelerinde ücretsiz kadın emeği

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 2 (c) ve 11 (c), (d) ve (e) maddelerini ve kadınların durumuna ilişkin istatistiki verilerle ilgili 9 No'lu Tavsiye kararını (8. oturum, 1989) göz önünde tutarak,

Taraf Devletlerde yaşayan kadınların büyük bir yüzdesinin genellikle aileden bir erkeğin sahip olduğu işletmelerde ücretsiz, herhangi bir sosyal güvence ve sigortası olmaksızın çalıştığını dikkate alarak,

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesine sunulan raporların, aile işletmelerinde görülen ücretsiz kadın emeği sorununa genel olarak yer vermediğini kaydederek,

Ücretsiz kadın emeğinin, Sözleşmeye ters düşecek şekilde bir kadın istismarı biçimi olduğunu teyit ederek,

Taraf Devletlerin,

- (a) Komiteye sundukları raporlarına, aile işletmelerinde ücretsiz çalışan kadınların yasal ve sosyal durumuna ilişkin bilgileri dâhil etmelerini;
- (b) Bir aile üyesi tarafından işletilen işletmelerde ücretsiz, herhangi bir sosyal güvence ve sigortası olmaksızın çalışan kadınlara ilişkin istatistiki bilgi toplamalarını ve bu bilgileri raporlarına dâhil etmelerini;
- (c) Bir aile üyesi tarafından işletilen işletmelerde bu güvenceler olmaksızın çalışan kadınlara ücret, sigorta ve sosyal güvence sağlamaya yönelik gerekli tedbirler almalarını tavsiye etmektedir.

17 Sayılı Tavsiye Kararı (10. oturum, 1991)

Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümü ve niceliğinin belirlenmesi ve gayri safi milli hasılda dikkate alınması

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 11. Maddesini göz önünde tutarak,

Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejilerinin 120. paragrafını⁸ dikkate alarak, Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümünün, her ülkenin kalkınmasına katkı sağlayacağını ve kadınların fiili ekonomik rolünü ortaya çıkaracağını teyit ederek,

Bu ölçümlerin, kadınların ilerlemesine yönelik başka politikalar geliştirmek için temel hazırlayacağına inanarak,

İstatistik Komisyonunun 25. oturumunda, kadınlarla ilgili istatistiklerin geliştirilmesinde mevcut Ulusal Hesaplama Sisteminin gözden geçirilmesine ilişkin tartışmaları göz önünde tutarak,

Taraf Devletlere şunları tavsiye etmektedir:

- (a) Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçümü ve değerlendirilmesiyle ilgili araştırmaların ve deneysel çalışmaların teşvik edilip desteklenmesi; örneğin, ulusal hane halkı araştırma programlarına zaman kullanımı araştırmalarının katılması ve gerek ev içinde gerekse işgücü piyasasındaki faaliyetler için harcanan zaman hakkında cinsiyete göre istatistiki bilgi toplanması;
- (b) Kadınların ücretsiz ev içi faaliyetlerinin ölçülmesi ve gayri safi milli hasılaya dâhil edilmesi amacıyla, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri hükümleri ışığında tedbirler alınması;
- (c) Sözleşmenin 18. Maddesi uyarınca sunulan raporların, ücretsiz ev içi faaliyetlerini ölçmek ve değerlendirmek üzere gerçekleştirilen araştırma ve deneysel çalışmalarını ve ayrıca kadınların ev içi faaliyetlerinin ulusal hesaplamalara dâhil edilmesi yönündeki gelişmeleri ihtiva etmesi.

⁸ Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barışın Kazanımlarını Gözden Geçirmek ve Değerlendirmek için Düzenlenen Dünya Konferansı Raporu, Nairobi, 15-26 Temmuz 1985 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No. E.85.IV.10), bölüm I, kısım A.

18 Sayılı Tavsiye Kararı (10. Oturum, 1991)

Engelli kadınlar

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin özellikle 3. Maddesini dikkate alarak,

Taraf Devletlere ait 60 periyodik raporu incelemiş ve bu raporlarda engelli kadınlarla ilgili çok az bilgi sunulduğunu gözlemlemiş olarak,

Özel yaşam koşulları dolayısıyla çifte ayrımcılığa maruz kalan engelli kadınların durumuyla ilgili kaygı duyarak,

Engelli kadınların, “özel kaygı alanları” başlığı altında savunmasız bir grup oluşturduğunu tespit eden, Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejilerininin 296. paragrafını⁹ göz önünde bulundurarak,

Engelliler İçin Dünya Eylem Programını (1982)¹⁰ desteklediğini teyit ederek,

Taraf Devletlere, engelli kadınlar ve bu kadınların özel durumlarına yönelik tedbirler ile, engelli kadınların eğitim, istihdam, sağlık hizmetleri ve sosyal güvenliğe eşit erişimlerini ve sosyal ve kültürel hayatın her alanına katılımlarını sağlayacak özel tedbirleri kapsayan tedbirlere ilişkin bilgileri periyodik raporlarına dâhil etmelerini tavsiye etmektedir.

⁹ Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barışın Kazanımlarını Gözden Geçirmek ve Değerlendirmek için Düzenlenen Dünya Konferansı Raporu, Nairobi, 15-26 Temmuz 1985 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No. E.85.IV.10), bölüm I, kısım A.

¹⁰ A/37/351/Add.1 ve Add.1/Corr.1, ek, bölüm VIII.

19 Sayılı Tavsiye Kararı (11. oturum, 1992)

Kadına yönelik şiddet

Arka plan

1. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadınların, erkeklerle eşit olarak hak ve özgürlüklerini kullanmalarını ciddi şekilde engelleyen bir ayrımcılık biçimidir.
2. Komite, 1989 yılında, taraf Devletlerin raporlarında, şiddetle ve bununla mücadele etmek için benimsenen tedbirlerle ilgili bilgileri dâhil etmesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuştur. (12 No'lu Tavsiye Kararı, 8. Oturum).
3. 1991 yılında gerçekleşen 10. oturumda, 11. oturumda Sözleşmenin 6. Maddesi ile kadına yönelik şiddet, cinsel taciz ve kadınların istismarı hakkındaki diğer maddelerine ilişkin bir tartışmaya ve çalışmaya yer verilmesi kararlaştırılmıştır. Bu konu, 45/155 sayılı ve 18 Aralık 1990 tarihli Genel Kurul kararıyla toplanan 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı arifesinde seçilmiştir.
4. Komite, taraf Devletlerin sundukları tüm raporların, kadınlara yönelik ayrımcılık, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali arasındaki yakın ilişkiyi yeterli derecede yansıtmadığı kararına varmıştır. Sözleşmenin tam olarak uygulanması için, taraf Devletlerin kadınlara yönelik her türlü şiddeti ortadan kaldırmak amacıyla olumlu tedbirler alması gerekmektedir.
5. Komite, taraf Devletlerin, yasa ve politikalarını gözden geçirirken ve Sözleşme altında rapor hazırlarken, Komitenin cinsiyete dayalı şiddetle ilgili aşağıdaki açıklamalara riayet etmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Genel açıklamalar

6. Sözleşmenin 1. Maddesi kadına yönelik ayrımcılığı tanımlamaktadır. Buna göre ayrımcılık toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti, yani bir kadının sırf kadın olması nedeniyle maruz kaldığı veya kadınları artan oranlarda etkileyen şiddeti de içermektedir. Bu şiddet, kadına fiziksel, zihinsel ya da cinsel yönden zarar veya acıya neden olan davranışları, bu davranışlara ilişkin tehditleri, zorlamayı ve özgürlüklerin kaybedilmesine neden olan diğer davranışları kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, ilgili Sözleşme hükümleri açıkça şiddeti vurgulamasa da, bu hükümlerin ihlal edilmesi anlamına gelmektedir.
7. Kadınların genel uluslararası hukuk veya insan hakları sözleşmeleri altındaki insan hakları ve temel özgürlüklerini kullanmalarını engelleyen ya da tehlikeye sokan toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, Sözleşmenin 1. Maddesi kapsamında bir ayrımcılık biçimini oluşturmaktadır. Bu hak ve özgürlükler şunlardır:
 - (a) Yaşam hakkı;
 - (b) İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaya maruz kalmama hakkı;
 - (c) Uluslararası ve ülke içi silahlı çatışma durumlarında insani normlara göre eşit korunma hakkı;
 - (d) Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı;
 - (e) Hukukun korumasından eşit biçimde yararlanma hakkı;
 - (f) Aile içinde eşitlik hakkı;
 - (g) Elde edilmesi mümkün olan en yüksek standartta fiziksel ve ruhsal sağlık hakkı;

(h) Adil ve elverişli koşullarda çalışma hakkı.

8. İşbu Sözleşme kamu yetkililerince işlenen şiddeti de içermektedir. Bu türden şiddet eylemleri, bu Sözleşmenin ihlali ile birlikte, Devletlerin uluslararası insan hakları hukuku ve diğer sözleşmeler altındaki yükümlülüklerinin ihlali anlamına gelmektedir.
9. Ancak, Sözleşmeye göre gerçekleşen ayrımcılığın, sadece Hükümetlerin eylemleri ile veya sadece Hükümetler adına sınırlı kalmadığı belirtilmektedir (Bkz. 2(e), 2(f) ve 5. Maddeler). Örneğin, Sözleşmenin 2. Maddesinin (e) bendi, taraf Devletleri, herhangi bir kişi, kuruluş veya teşebbüsün kadınlara karşı ayırım yapmasını önlemek için bütün uygun önlemleri almaya çağırılmaktadır. Genel uluslararası hukuk ve özel insan hakları sözleşmelerine göre Devletler, hak ihlallerini önlemede gerekli özeni göstermez ve şiddet eylemini soruşturup cezalandırmazlarsa, özel şahıslar tarafından işlenen eylemlerden ve bunlarla ilgili gerekli giderimi sağlamaktan da sorumludurlar.

Sözleşmenin belirli maddeleri hakkında açıklamalar

Madde 2 ve 3

10. 5. ve 16. Maddeler arasında belirtilen özel yükümlülükler ilaveten, 2. ve 3. Maddeler, kadınlara karşı her türlü ayırımı ortadan kaldırmaya yönelik kapsamlı bir yükümlülük ortaya koymaktadır.

Madde 2(f), 5 ve 10(c)

11. Kadınların erkeklere göre ikincil konumda olduğu veya kalıplaşmış rolleri olduğu fikrine dayalı geleneksel tutum ve davranışlar, aile içi şiddet ve istismar, zorla evlenme, çeyiz ölümleri, asit saldırıları ve kadın sünneti gibi yaygın görülen şiddet veya zorlama uygulamalarının sürmesinde neden olmaktadır. Bu türden önyargı ve uygulamalar, kadınların korunmasının veya kontrol edilmesinin bir türü biçiminde cinsiyete dayalı şiddetin mazur gösterilmesine yol açabilmektedir. Bu türden şiddetin kadınların fiziksel ve ruhsal bütünlüğü üzerindeki etkisi, onların insan hakları ve temel özgürlüklerden eşit yararlanılmasından, kullanımından ve bu hak ve özgürlüklerin eşit bilgisinden mahrum kalmasıdır. Bu açıklama temelde fiili veya tehdide dayalı şiddeti kapsasa da, bu türden toplumsal cinsiyete dayalı şiddet eylemlerinin temel sonuçları, kadınların ikincil konumlarının sürmesinde etkili olmakta, siyasete katılım oranlarının ve ayrıca eğitim, beceri ve iş imkânlarının düşük düzeylerde seyretmesine katkıda bulunmaktadır.
12. Bu türden davranışlar, ayrıca, pornografinin çoğalması ve kadınların bir birey olarak değil de, cinsel nesne olarak betimlenmesine ve ticari istismarına katkıda bulunmaktadır. Bu durum da, akabinde, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete katkı sağlamaktadır.

Madde 6

13. Taraf Devletler, Sözleşmenin 6. Maddesi gereğince, kadın ticareti ve fuhuş istismarının her şekliyle önlenmesi için yasama dâhil gerekli bütün önlemleri almakla yükümlüdürler.
14. Yoksulluk ve işsizlik, kadın ticaretine uygun şartların artmasına neden olmaktadır. Yerleşik kadın ticareti biçimlerine ilave olarak, seks turizmi, gelişmekte olan ülkelerden gelen kadınların ev işçisi olarak kullanılması ve gelişmekte olan ülkelerle yabancı uluslardan gelen kadınların örgütlü evliliği gibi yeni cinsel istismar biçimleri bulunmaktadır. Bu uygulamalar, kadınların haklardan eşit yararlanması ilkesiyle bağdaşmamakla; hak ve itibarlarına ters düşmektedir. Ayrıca, kadınları şiddet ve istismara maruz kalma riski altında bırakmaktadır.
15. Yoksulluk ve işsizlik pek çok kadını ve özellikle genç kızları fuhuş sektörüne itmektedir. Fahişeler, yasadışı olabilen toplumsal konumlarının kendilerini marjinalleştirmesinden dolayı

şiddete özellikle açık bir grubu oluşturmakta olup, tecavüz ve diğer şiddet biçimlerine karşı hukukun korunmasından eşit biçimde yararlanmalıdırlar.

16. Savaşlar, silahlı çatışmalar ve toprakların işgal edilmesi büyük çoğunlukla fuhuş, kadın ticareti ve kadınlara yönelik cinsel saldırı gibi olayların artmasına neden olup, özel koruyucu ve cezalandırıcı önlemleri gerekli kılmaktadır.

Madde 11

17. İstihdamda eşitlik ilkesi, kadınların işyerinde cinsel taciz gibi toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmaları durumunda önemli ölçüde ihlal edilebilmektedir.

18. Cinsel taciz, fiziksel temas ve teklif gibi istenmeyen cinsel içerikli davranışları, cinsel içerikli söz ve imaları, pornografik gösterilerde bulunmayı ve sözlü veya fiziksel cinsel talepleri içermektedir. Bu davranış küçük düşürücü olabildiği gibi, sağlık ve güvenlik sorunları da oluşturabilmektedir. Bir kadının tacize karşı koyması durumunun, kadının işe alım ve terfii de dâhil olmak üzere istihdam durumunu tehlikeye sokacağı ya da düşmanca bir çalışma ortamı yaratacağına inanması için inandırıcı nedenler olduğu durumlarda ayırıcıdır.

Madde 12

19. Taraf Devletler, Sözleşmenin 12. Maddesi gereği, sağlık bakım hizmetlerinde eşit erişimi sağlamak için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdürler. Kadına yönelik şiddet, kadınların sağlık ve yaşamlarını risk altına sokmaktadır.

20. Bazı Devletlerde, kadın ve çocukların sağlığı için zararlı ve o toplumdaki kültür ve gelenekten beslenen geleneksel uygulamalar bulunmaktadır. Bu uygulamalar, hamile kadınların beslenmelerine yönelik sınırlamaları, oğlan çocuğa yönelik tercihleri ve kadın sünnetini ya da kadın cinsel organının bir parçasının veya tamamının kesilmesini içermektedir.

Madde 14

21. Kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, kadınların erkeklerden aşağı konumda olduklarına ilişkin ve pek çok kırsal toplulukta sürmekte olan geleneksel tutumlardan dolayı cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma riski altındadır. Kırsal bölgelerde yaşayan genç kızlar ise, şehirlerde iş bulma nedeniyle içinde buldukları kırsal topluluğu bırakmaları durumunda, şiddet ve cinsel istismar açısından özel bir risk grubu oluşturmaktadır.

Madde 16 (ve Madde 5)

22. Zorla kısırlaştırma veya kürtaj, kadınların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını ciddi şekilde tehlikeye sokmakta ve kadınların çocuk sayısı ve çocukların ne zaman dünyaya geleceği hakkında karar verme hakkını ihlal etmektedir.

23. Aile içi şiddet, kadına yönelik şiddetin en sinsi biçimlerinden birisidir. Her tür toplumda yaygın olarak rastlanmaktadır. Her yaşta kadın, aile içi ilişkilerde, dayak, tecavüz, diğer cinsel saldırı türleri, ruhsal ve diğer şiddet biçimleri dâhil olmak üzere geleneksel davranışlardan beslenen her türlü şiddete maruz kalmaktadır. Yeterli ekonomik özgürlüğe sahip olmamak, pek çok kadını şiddet içeren ilişkilerin içinde kalmaya zorlamaktadır. Kadının aile içi sorumluluklardan erkekler tarafından men edilmesi ise bir şiddet ve zorlama biçimi olabilmektedir. Bu şiddet biçimleri, kadınların sağlığını risk altına soktuğu gibi, aile ve toplum yaşantısına eşit olarak katılma yetilerini de zayıflatmaktadır.

Özel tavsiye

24. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi bu açıklamalar ışığında şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

- (a) Taraf Devletlerin, ister kamusal ister özel yaşamda meydana gelsin, toplumsal cinsiyete dayalı her türden şiddetle mücadele etmek amacıyla uygun tedbirleri alması gerekmektedir;
- (b) Taraf Devletlerin, aile içi şiddet ve istismar, tecavüz, cinsel saldırı ve diğer cinsiyete dayalı şiddete karşı yasaların tüm kadınlara yeterli korumayı sunmasını ve kadınların bütünlüğü ve itibarına saygı duymasını sağlanması gerekmektedir. Mağdurlara, uygun koruyucu hizmetlerin ve destek hizmetlerinin sağlanması gerekmektedir. Adli ve uygulayıcı personel ile kamu görevlilerinin toplumsal cinsiyete duralı bir şekilde eğitilmeleri, Sözleşmenin etkin uygulanabilmesi için zaruridir;
- (c) Taraf Devletlerin, şiddetin boyutu, neden ve sonuçları ve şiddeti önlemede ve şiddetle mücadelede alınan tedbirlerin etkinliği hakkında yapılan istatistik ve araştırma derlemelerini teşvik etmesi gerekmektedir;
- (d) Medyanın kadınlara duyulan saygıyı teşvik etmesi ve kendisinin buna saygı duyması için etkin tedbirleri alması gerekmektedir;
- (e) Taraf Devletlerin, raporlarında, kadına yönelik şiddeti sürdüren davranış, gelenek ve uygulamaların niteliği ve boyutunu ve bunun sonucu ortaya çıkan şiddet biçimlerini belirlemesi gerekmektedir. Şiddetin üstesinden gelmek için aldıkları tedbirler ve bu tedbirlerin sonuçları hakkında rapor hazırlamaları gerekmektedir;
- (f) Bu tutum ve uygulamalarla mücadele etmek için etkin tedbirler alınması gerekmektedir. Devletler, kadınların erkeklerle eşitliğinin sağlanmasına engel olan önyargıları ortadan kaldırmaya yardım edecek eğitim ve kamu bilgilendirme programları başlatmalıdır (3 No'lu Tavsiye Kararı, 1987);
- (g) Kadın ticareti ve cinsel sömürünün engellenebilmesi için özel önleyici ve cezalandırıcı tedbirler gereklidir;
- (h) Taraf Devletlerin, raporlarında, bu sorunların boyutunu ve fuhuş sektörüne girmiş ya da insan ticareti ve diğer cinsel istismar biçimlerine maruz kalmış kadınları korumaya yönelik alınmış tedbirleri (cezaî hükümler, önleyici ve rehabilitasyon sağlayıcı tedbirler) tanımlaması gerekmektedir. Aynı şekilde, bu önlemlerin etkinlik derecesi de tanımlanmalıdır;
- (i) Tazminat dâhil olmak üzere etkin şikâyet süreçleri ve çözüm mekanizmalarının sağlanması gerekmektedir;
- (j) Taraf Devletlerin, raporlarına, cinsel taciz ve kadınlara cinsel tacize ve işyerinde gerçekleşen diğer şiddet biçimlerine karşı koruyan önlemlerle ilgili bilgileri dâhil etmeleri gerekmektedir;
- (k) Taraf Devletler, mülteciler, özel eğitimli sağlık personeli, rehabilitasyon ve danışmanlık hizmetlerini kapsayacak şekilde, aile içi şiddet, tecavüz, cinsel saldırı ve toplumsal cinsiyete

dayalı şiddetin diğer biçimlerine maruz kalmış kadınlar için gerekli hizmetler oluşturmalı ya da bu türden hizmetleri desteklemelidir;

- (l) Taraf Devletlerin bu türden uygulamalarla mücadele etmek için gerekli tedbirleri alması ve Komitenin sağlık konularıyla ilgili ve kadın sünneti hakkındaki tavsiyelerini (14 No'lu Tavsiye Kararı) göz önünde bulundurması gerekmektedir;
- (m) Taraf Devletlerin, doğurganlık ve üreme ile ilgili zorlamaları önleyici önlemler alınmasını sağlaması ve kadınların doğum kontrolü hizmetlerinin yetersizliği nedeniyle yasadışı kürtaj gibi güvenli olmayan tıbbi yöntemlere başvurmak zorunda kalmasını önlemesi gerekmektedir;
- (n) Taraf Devletlerin, raporlarında, bu sorunların boyutunu, sorunla ilgili olarak alınmış önlemleri ve bu önlemlerin etkilerini belirtmesi gerekmektedir;
- (o) Taraf Devletlerin, şiddet mağdurları için sağlanan hizmetlerin kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar tarafından erişilebilir olmasını ve yalıtık toplumlara gerekli olduğu takdirde özel hizmet sunulmasını sağlaması gerekmektedir;
- (p) Kadınları şiddete karşı korumaya yönelik tedbirler, eğitim ve istihdam olanaklarını içermeli ve aile içi işçilerin istihdam durumlarının izlenmesini sağlamalıdır;
- (q) Taraf Devletlerin, kırsal bölgelerde yaşayan kadınların maruz kaldığı riskler, şiddet ve istismarın boyutu ve niteliği, destek ve diğer hizmetlere olan ihtiyaçları ve erişimleri ve şiddetle mücadelede alınan tedbirlerin etkinliği hakkında rapor hazırlamaları gerekmektedir;
- (r) Aile içi şiddetle mücadele etmeye yönelik tedbirlerin şunları içermesi gerekmektedir:
 - (i) Gerekli olduğu durumlarda cezai müeyyideler ve aile içi şiddet vakaları için medeni usul hukuku yolları;
 - (ii) Namus nedeniyle aile üyesi kadınlara yönelik işlenen saldırı veya cinayetleri haklı gösteren yasaların kaldırılması;
 - (iii) Mülteciler, danışmalık ve rehabilitasyon programlarını kapsayacak şekilde, aile içi şiddet mağdurlarının emniyet ve güvenliklerini sağlayan hizmetler;
 - (iv) Aile içi şiddet faillerine yönelik rehabilitasyon programları;
 - (v) Ensest ilişkilerin ve cinsel istismarın görüldüğü ailelere yönelik destek hizmetleri;
- (s) Taraf Devletlerin, aile içi şiddet ve cinsel istismarın boyutu ve bununla ilgili alınmış önleyici, cezalandırıcı ve iyileştirici tedbirler hakkında rapor hazırlaması gerekmektedir;
- (t) Taraf Devletlerin, kadınları cinsiyete dayalı şiddetten korumaya yönelik tüm gerekli yasal ve diğer tedbirleri alması gerekmektedir. Bu tedbirler, diğer şeylerin yanı sıra, şunlardır:
 - (i) Kadınları, diğer şeylerin yanı sıra şiddet ve aile içi istismar, cinsel saldırı ve işyerinde cinsel taciz gibi her türden şiddetten korumaya yönelik cezai müeyyideler, medeni usul hukuku yolları ve telafi edici hükümleri içeren etkin yasal tedbirler,
 - (ii) Kadın ve erkeklerin toplumsal rol ve konumlarına ilişkin tutumları değiştirmeye yönelik kamu bilgilendirme ve eğitim programları gibi önleyici tedbirler;
 - (iii) Şiddet mağduru veya şiddet riski altında olan kadınlara yönelik mülteciler, danışmalık ve rehabilitasyon hizmetlerini içeren önleyici tedbirler;

- (u) Taraf Devletlerin, cinsiyete dayalı her türden şiddet biçimi hakkında rapor hazırlaması ve bu raporların her türden şiddet vakasına ve bunların mağdur kadınlar üzerindeki etkileri hususunda tüm mevcut bilgileri içermesi gerekmektedir;
- (v) Taraf Devletlerinin raporlarının, kadına yönelik şiddeti önlemek üzere alınmış yasal, önleyici ve koruyucu tedbirlere ve bu tedbirlerin etkinliğine ilişkin bilgileri içermesi gerekmektedir.

20 Sayılı Tavsiye Kararı (11. oturum, 1992)

Sözleşmeye konulan çekinceler

1. Komite, Sözleşmenin 28(2). Maddesi ile ilgili olarak, Taraf Devletlerin 4. No'lu Tavsiye Kararında memnuniyetle karşılanan dördüncü toplantı kararını göz önünde bulundurmıştır.
2. Komite, 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı hazırlıkları ile ilgili olarak, taraf Devletlere şu tavsiyelerde bulunmuştur:
 - (a) Diğer insan hakları antlaşmalarına konan çekinceler bağlamında, Sözleşmeye konan çekincelerin geçerliliği ve yasal sonuçlarının sorgulamaları;
 - (b) İnsan hakları antlaşmalarına ilişkin uygulamaların güçlendirilmesi amacıyla bu çekinceleri yeniden gözden geçirmeleri;
 - (c) Diğer insan hakları antlaşmalarında söz konusu olan çekince usulleri ile karşılaştırmalı olarak, Sözleşmeye ilişkin bir çekince koyma usulü geliştirmeyi düşünmeleri.

21 Sayılı Tavsiye Kararı (13. oturum, 1994)

Evlilik ve aile içi ilişkilerde eşitlik

1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (34/180 sayılı Genel Kurul kararı, ek), kadın ve erkeklerin toplumda ve aile ilişkilerinde eşit insan haklarına sahip olduğunu teyit etmektedir. Sözleşme, insan hakları ile ilgili uluslararası antlaşmalar içerisinde önemli bir yere sahiptir.
2. Diğer sözleşme ve bildirgeler de, aile ve kadının aile içindeki konumuna büyük önem vermektedir. Bunlar arasında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (217/A (III) sayılı Genel Kurul kararı), Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (2200 A (XXI) sayılı karar, ek), Evli Kadınların Tabiiyetine Dair Sözleşme (1040 (XI) sayılı karar, ek), Evliliğe Rıza Gösterilmesi, Asgari Evlenme Yaşı ve Evliliğin Tesciline Dair Sözleşme (1763 A (XVII) sayılı karar, ek) ve buna bağlı Tavsiye Kararı (2018 (XX) sayılı) ve Kadının İlerlemesi İçin Nairobi İleriye Yönelik Stratejileri bulunmaktadır.¹¹
3. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, hâlihazırda yukarıda bahsedilen sözleşme ve bildirgelerde bahsi geçen, kadınların vazgeçilmez haklarını kaydetmekle birlikte, kültür ve geleneğin kadın ve erkeklerin düşünce ve davranışlarını şekillendirmedeki önemini ve kadınların temel haklarını kullanmalarında oynadıkları sınırlayıcı ve ciddi rolü tanımaktadır.

Arka plan

4. 1994 yılı, BM Genel Kurulu ve 44/82 sayılı kararı ile Uluslararası Aile Yılı olarak ilan edilmiştir. Komite, gerçekleşecek ulusal kutlamaları destekleyecek ve teşvik edecek önlemlerden biri olarak, bu olanağı, kadınların aile içindeki temel haklarına uymanın önemini vurgulamak amacıyla kullanmayı dilemektedir.
5. Komite, Uluslararası Aile Yılı'nı bu yolla vurgulamayı tercih etmiş olarak, kadının aile içindeki konumuna dair özel önemi olan üç Sözleşme maddesini incelemeyi temenni etmektedir:

Madde 9

1. Taraf Devletler, tabiiyetin kazanılmasında, değiştirilmesinde veya muhafazasında kadınlara erkekler ile eşit haklar tanıyacaklar ve özellikle bir yabancıyla evlenmenin veya evlilik sırasında kocanın tabiiyetini değiştirmesinin, kadının da otomatik olarak tabiiyet değiştirmesine, tabiiyetsiz kalmasına veya kocanın tabiiyetini zorla almasına yol açmasını temin edeceklerdir.
2. Taraf Devletler, çocukların tabiiyeti konusunda kadınlara erkeklerle eşit haklar sağlayacaklardır.

Açıklama

6. Tabiiyet, topluma tam katılımı kritik bir öneme sahiptir. Devletler, genel olarak, o ülkede doğan kişilere tabiiyet tanımaktadırlar. Tabiiyet, ayrıca, yerleşme nedeniyle elde edilebilir veya tabiiyetsiz kalma durumlarında görüldüğü gibi insancıl nedenlerle tanınabilir. Herhangi bir devletin vatandaşı olmayan veya tabiiyetsiz olan kadınlar, seçme ve seçilme hakkından yoksun olup kamu yardımlarından yararlanmayabilirler ve yerleşim yerlerinin seçiminde söz sahibi

¹¹ Bkz. Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barışın Kazanımlarını Gözden Geçirmek ve Değerlendirmek için Düzenlenen Dünya Konferansı Raporu, Nairobi, 15-26 Temmuz 1985 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış No. E.85.IV.10), bölüm I, kısım A.

olmayabilirler. Tabiiyetin, yetişkin bir kadın tarafından değiştirilebilir olması ve evlilik, boşanma veya koca ya da babanın tabiiyetini değiştirmesi nedeniyle keyfi geri alınmaması gerekmektedir.

Madde 15

1. Taraf Devletler, kadınlara, kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanıyacaktırlar.
2. Taraf Devletler, medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaktırlar. Özellikle, kadınlara akit yapmada ve mülk idaresinde eşit haklar verecekler ve mahkemelerde davaların her safhasında eşit muamele edeceklerdir.
3. Taraf Devletler, kadınların hukuki ehliyetlerini kısıtlamaya yönelik hukuki sonuç doğuran her çeşit sözleşmenin vs. özel muamelelerin tamamının geçersiz olduğunu kabul ederler.
4. Taraf Devletler, kadın ve erkeğe hukuki olarak konut ve ikametgâh seçme ve nakletmede eşit yasal hak tanıyacaktırlar.

Açıklama

7. Bir kadının hiçbir şekilde mukavele imzalayamaması, kredi yardımı alamaması veya bunları sadece kocası ya da bir erkek akrabasının onayı veya kefaleti altında yapabilmesi durumunda yasal özerkliği hiçe sayılmaktadır. Bu türden her türlü kısıtlama, kadınların tek mal sahibi olarak mülk sahibi olmasını engellemekte, kendi işinin hukuki idaresini gerçekleştirmesine ya da herhangi bir mukavele imzalamasına engel olmaktadır. Böylesi kısıtlamalar, kadının kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere bakabilmesini ciddi şekilde sınırlamaktadır.
8. Kadınların dava açma hakkı bazı ülkelerde yasayla ya da hukuki yardıma erişim olanakları ve mahkemelerde hakkını arayabilme ehliyeti ile sınırlanmaktadır. Kadınların mahkemede tanıklıkları ya da sundukları deliller ise bazı ülkelerde erkeklere göre daha az saygı görmekte ya da ikincil önem taşımaktadır. Bu türden yasa veya âdetler kadınların etkin bir şekilde ve erkeklerle eşit olarak mülkiyetten yararlanma ve elinde tutma hakkını sınırlamakta ve bulunduğu topluluğun bağımsız, sorumlu ve değerli bir üyesi olarak var olmasını engellemektedir. Ülkelerin yasalarla kadınların hukuki kapasitesini sınırlaması ya da bunu yapan birey ve kurumlara müsaade etmesi, kadınların erkeklerle eşit olma hakkını göz ardı etmekte, kendilerine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere bakabilmesini ciddi şekilde sınırlamaktadır.
9. İkametgâh (*domicile*), çoğunlukla hukuk sistemi teamül hukuku üzerine kurulu ülkelerde rastlanan bir kavram olup, bir kişinin ikamet etmek ve yargı yetkisine bağlı olmak istediği ülkeye işaret etmektedir. İkametgâh çocuklukta anne-baba üzerinden edinilse de, yetişkinlikte, bir kişinin genellikle ikamet ettiği ve devamlı olarak etmeyi planladığı ülke anlamına gelmektedir. İncelenen taraf Devlet raporları, tabiiyet meselesinde de olduğu gibi, kadınların yasal olarak kendi ikametgâhlarını seçmesinin her zaman mümkün olmadığını göstermektedir. İkametgâhın, aynı tabiiyette olduğu gibi, isteği üzerine ve medeni durumuna bakılmaksızın yetişkin bir kadın tarafından değiştirilebilir olması gerekmektedir. Kadınların erkeklerle aynı şekilde ikametgâh seçme haklarına getirilen herhangi bir kısıtlama, onların yaşadıkları ülkelerdeki mahkemelere erişimlerini kısıtlayabilir veya özgürce ve kendi hakları doğrultusunda bir ülkeye girme ve bir ülkeden ayrılmaları önünde engel teşkil edebilir.

10. Bir başka ülkede geçici olarak yaşayan ve çalışan mülteci kadınların, erkeklerle eşit olarak eş, partner ve beraberlerindeki çocuklara sahip olma hakkına sahip olması gerekmektedir.

Madde 16

1. Taraf Devletler, kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayırımı önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - a- Evlilik bağı kurmada erkeklerle eşit hak,
 - b- Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,
 - c- Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,
 - d- Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların menfaatleri en ön planda gözetilecektir.
 - e- Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarından yararlanmada eşit haklar,
 - f- Her durumda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,
 - g- Aile adı, meslek ve iş seçimi dâhil karı ve koca için eşit kişisel haklar,
 - h- Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanılması ve elden çıkarılmasında eşlere de eşit haklar,
2. Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dâhil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Açıklama

Kamusal ve özel hayat

11. Kamusal ve özel hayattaki insan faaliyetleri tarihsel olarak farklı olarak yaklaşmış ve farklı düzenlemelere tabi kılınmıştır. Özel ya da aile içi alanda geleneksel rollerini sürdüren kadınların bu faaliyetleri tüm toplumlarda ikinci derece faaliyetler olarak değerlendirilmiştir.
12. Bu faaliyetler, bir toplumun devamı için büyük önem taşıdığından, farklı ve ayrımcı yasa veya âdetleri bunlara uygulamak hiçbir şekilde haklı gösterilemez. Taraf Devletlerin raporları, kanunen eşitliğin hala mümkün olmadığı ülkelerin var olduğunu göstermektedir. Bu şekilde kadınların kaynaklara eşit erişimi ve aile ve toplum içinde erkeklerle eşit konuma sahip olmaları engellenmektedir. Tüm ülkeler, kanunen eşitliğin sağlandığı durumlarda bile, kadınlara ikincil öneme sahip farklı roller yüklemektedirler. Böylelikle, Sözleşmenin 16 ve ayrıca 2, 5 ve 24. Maddelerinde bahsi geçen adalet ve eşitlik ilkeleri ihlal edilmektedir.

Çeşitli aile biçimleri

13. Aile kavramı ve biçimleri Devletten Devlete ve hatta bir Devletin bölgeleri arasında farklılıklar göstermektedir. Hangi biçimde olursa olsun ve bir ülkedeki yasal sistem, din, âdet veya gelenek ne olursa olsun, kadının aile içinde maruz kaldığı muamele, Sözleşmenin 2. Maddesi gereğince, hem hukuken hem de özel alanda tüm insanlar için geçerli eşitlik ve adalet ilkeleriyle uyumlu olmalıdır.

Çokeşli evlilikler

14. Taraf Devletlerin raporları, ayrıca, çokeşliliğin bazı ülkelerde sürdüğünü ortaya koymaktadır. Çokeşli evlilik, kadının erkeklerle eşit olma hakkına ters düşmekte; kadın ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler üzerinde, bu türden evliliklerin önüne geçilmesini ve yasaklanmasını gerekli kılan ciddi duygusal ve maddi sonuçlar doğurabilmektedir. Komite, anayasal hakları eşitliği temin eden bazı taraf Devletlerin özel veya örfi hukuka göre çokeşli evliliğe müsaade ettiğinin kaygıyla altını çizmektedir. Bu durum, kadınların anayasal haklarının ihlali ve Sözleşmenin 5 (a). Maddesinde geçen hükümlerin çiğnenmesi anlamına gelmektedir.

Madde 6 (1) (a) ve (b)

15. Pek çok ülke ulusal anayasaları ve yasal düzenlemelerinin Sözleşmeye uyduğunu belirtse de, âdet, gelenek ve gerçek hayatta bu yasaları yürürlüğe koymadaki eksiklikler Sözleşmeye ters düşmektedir.
16. Kadının özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı, hayatında ve bir insan olarak itibar ve eşitliğinde ciddi öneme sahiptir. İncelenen taraf Devlet raporları kadınların, âdet, dini inançlar ya da belirli bir grubun etnik kökenlerine dayanarak evliliğe ya da yeniden evlenmeye zorlanmasının müsaade edildiği ülkeler olduğunu ortaya koymaktadır. Bazı başka ülkelerde ise, kadınların başlık parası veya öncelikler karşılığında evliliğine müsaade edilmekte; ya da kadınlar, yoksulluk nedeniyle ve maddi güvenlik kaygılarıyla yabancı uluslardan olan kişilerle evlenmek zorunda kalmaktadır. Kadının özgür olarak ne zaman ve kiminle evlenip evlenmeyeceğini seçme hakkı, genç olması veya partneriyle aynı kandan olması gibi nedenlerle makul sınırlamalara tabi olarak yasayla koruma altına alınmalı ve yürürlüğe konmalıdır.

Madde 16 (1) (c)

17. İncelenen taraf Devlet raporları, evli çiftlerin hak ve sorumluluklarının pek çok ülkenin hukuk sisteminde Sözleşme ilkelerince değil, örf ve âdet hukuku ve ilkeleri veya dini hükümlerce belirlendiğini ortaya koymaktadır. Evlilikle ilgili yasa ve uygulamaların bu çeşitliliği, kadınların evlilik süresince eşit hak ve sorumluluklara sahip olmasını farklı biçimlerde engelleyerek, kadınlar üzerinde çok çeşitli sonuçlar doğurmaktadır. Bu sınırlamalar genellikle kocanın aile reisi ve esas karar verici olarak konumlandırılmasına yol açmakta ve dolayısıyla Sözleşmenin hükümlerine ters düşmektedir.
18. İlaveten, evlilik dışı birliktelik umumiyetle yasal koruma altında değildir. Bu tür ilişkiler yaşayan kadınların, hem aile içinde hem de yasal koruma altında olan gelir ve malvarlığının paylaşımı konularında erkeklerle eşit konuma sahip olması gerekmektedir. Bu kadınların, bakmakla yükümlü olunan çocuk ve aile bireylerinin bakım ve sorumluluğunda erkeklerle eşit hak ve sorumluluklara sahip olması gerekmektedir.

Madde 16 (1) (d) ve (f)

19. 5 (b)'de belirtildiği gibi, pek çok Devlet çocukların yetiştirilmesi ve gelişiminde kadın ve erkeğin ortak sorumluluğunu tanımaktadır. "Her şeyden önce çocukların menfaatinin düşünülmesi ilkesi", Çocuk Hakları Sözleşmesine de (44/25 sayılı Genel Kurul kararı, ek) dâhil edilmiş olup, herkesçe kabul edilmiş olarak görülmektedir. Yine de uygulamada, bazı ülkelerin, çocukların

ebeveynlerine, özellikle de evli olmadıkları durumlarda, eşit hak ve sorumluluk tanımadığı gözlenmektedir. Bu tür birlikteliklerdeki çocuklar, evlilik sonucu doğan çocuklarla aynı statüye sahip olmamakta, annelerin boşanması ya da ayrı yaşaması halinde, pek çok baba çocukların bakım, korunma ve yetiştirilmesinde eşit sorumluluk almamaktadır.

20. Sözleşmede bahsi geçen eşit hak ve sorumluluklar ilkesinin uygun olduğu durumlarda veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme gibi müesseselerle kanunen yürürlüğe konması gerekmektedir. Taraf Devletlerin yasal düzenlemelerinde, her iki ebeveynin de medeni durumları veya çocukları ile birlikte yaşayıp yaşamadıkları gözetilmeksizin çocukları için ortak hak ve sorumluluklara sahip olduğunu tanınması ve sağlanması gerekmektedir.

Madde 16 (1) (e)

21. Kadınları çocuk doğurma ve yetiştirmeye mecbur kılan sorumluluklar, onların eğitim, istihdam ve kişisel gelişimlerine yönelik diğer faaliyetlere erişim haklarını etkilemektedir. Bu sorumluluklar ayrıca kadınlar üzerinde haksız iş yükü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuklarının sayısı ve ne zaman dünyaya gelecekleri, kadınların hayatı üzerinde benzer etkilere sahiptir ve ayrıca kendilerinin ve çocuklarının fizik ve ruh sağlığını etkilemektedir. Bu nedenle kadınlar, Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine karar verme hakkına sahiptir.
22. Bazı raporlar, zorla hamile kalma, kürtaj veya kısırlaştırma gibi kadınlar üzerinde ciddi etkileri olan cebri faaliyetlerin varlığını ortaya koymaktadır. Çocuk sahibi olup olmama kararı, tercihen eş veya parterle ortaklaşa alınması gereken bir karar olup, eş, ebeveyn, partner veya Hükümet kararları ile sınırlandırılmamalıdır. Güvenli ve güvenilir doğum kontrol yöntemleri hakkında bilinçli bir tercih yapabilmek için, kadınların doğum kontrol yöntemleri ve bunların kullanımı hakkında bilgi sahibi olması ve kadınlara Sözleşmenin 10 (h). Maddesi gereğince, cinsel eğitim ve aile planlaması hizmetlerinin temin edilmesi gerekmektedir.
23. Doğurganlığın gönül rızası ile düzenlenmesi gereken tedbirlerin ücretsiz sağlanması halinde, tüm aile fertlerinin sağlık, gelişim ve refahının iyileşeceği yönünde genel bir kanı bulunmaktadır. Ayrıca, bu hizmetler nüfusun yaşam ve sağlık kalitesini de iyileştirici etkiye sahip olup, nüfus artışının ihtiyaten düzenlenmesi, çevreyi koruma ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamada etkili olmaktadır.

Madde 16 (1) (g)

24. Düzenli aile, hakkaniyet, adalet ve her bir aile ferdinin kendisini gerçekleştirebilmesi prensiplerine dayanmaktadır. Dolayısıyla her partner, Sözleşmenin 11(a) ve (c) Maddesinde de belirtildiği gibi, kendi beceri, nitelik ve hedeflerine göre bir iş ya da meslek seçme hakkına sahiptir. Ayrıca, her partnerin, kendi ismini seçme hakkı olması gerekmekte ve böylelikle kişi, bulunduğu toplulukta kendi kimliğini ve bireyselliğini korumakta ve kendini toplumun diğer bireylerinden ayırt etmektedir. Bir kadının evlilik ya da boşanma nedeniyle yasalara veya âdetlere göre ismini değiştirmek zorunda olması bu haklarının yok sayılması anlamına gelmektedir.

Madde 16 (1) (h)

25. Bu madde ile sağlanan haklar, Sözleşmenin 15(2) Maddesiyle örtüşmektedir ve buna göre, taraf Devletler, medeni haklar bakımından kadınlara erkeklerinkine benzer hukuki ehliyet ve bu ehliyeti kullanmak için eşit fırsatlar tanıyacaklardır.

26. 15 (1). Madde, kadınlara, kanun önünde erkeklerle eşit haklar tanımaktadır. Bir malın mülkiyeti, idaresi, bu maldan yararlanılması ve elden çıkarılması hakkı, kadınların maddi bağımsızlık

hakkını kullanmalarında önemli yer taşımaktadır ve pek çok ülkede, kendi geçimini sağlaması, kendisi ve ailesi için yeterli, barınma ve beslenmeyi sağlamasını gerçekleştirmede ciddi öneme sahiptir.

27. Tarım reformu veya farklı etnik kökenden gruplar arasında toprakların yeniden dağıtımıyla ilgili programların mevcut olduğu ülkelerde, kadınların yeniden dağıtılan bu topraklardan erkeklerle eşit olarak yararlanma hakkının medeni durumuna bakılmaksızın gözetilmesi gerekmektedir.
28. Pek çok ülkede, kadınların önemli bir çoğunluğu bekâr ya da boşanmış olup, ailelerinin idamesini sağlamak üzere yegâne sorumluluğa sahiptir. Erkeğin tek başına ailesindeki kadın ve çocukların geçiminden sorumlu olduğuna ve bu sorumluluğun altından tek başına kalkabileceğine ve kalktığına ilişkin bir önermeye dayanarak yapılan mülkiyet paylaşımı ile ilgili her türlü ayrımcılık şüphesiz akıldışıdır. Dolayısıyla, evlilik sonlandığında, fiili ilişkilerde ya da bir akrabanın ölümünde erkeklere daha büyük bir hisseye sahip olma hakkı tanıyan her türlü yasa veya âdet ayrımcı olmakla birlikte, kadının kocasından fiilen boşanabilmesi, kendini veya ailesini geçindirebilmesi ve bağımsız bir birey olarak itibarlı yaşayabilmesi üzerinde ciddi etkilere sahiptir.
29. Tüm bu hakların kadının medeni durumuna bakılmaksızın tanınması gerekmektedir.

Evlilikte mal rejimi

30. Kadınların, evlilik veya fiili bir ilişki süresince veya bu evlilik veya ilişkinin bitiminde, kocalarıyla eşit mülkiyet hakkına sahip olmasını benimsemeyen ülkeler mevcuttur. Pek çok ülke bu hakkı kabul etse de, kadınların bu hakkı uygulamada kullanabilmeleri önünde hukuki teamülden veya âdetlerden kaynaklanan sınırlamalar mevcuttur.
31. Bu haklar kadınlara verilmiş olsa ve mahkemeler bu hakları yerine getirseler dahi, bir kadının evlilik sürecinde veya sonunda sahip olduğu mülkiyet erkekler tarafından idare edilebilmektedir. Mal birliği esasının geçerli olduğu devletler de dâhil olmak üzere pek çok Devlette, evlilik veya fiili bir ilişki süresince sahip olunan mülkiyetin satılması ya da elden çıkartılması durumunda kadına danışılması yasal bir yükümlülük değildir. Bu durum, bir malın elden çıkartılması ya da bundan elde edilecek gelire ilgili olarak kadınların denetimlerini sınırlandırmaktadır.
32. Bazı ülkelerde, evlilikte mal rejiminin paylaşımı ile ilgili olarak, evlilik süresince elde edilen mülkiyet için yapılan maddi katkılar önemli ölçüde vurgulanmaktadır. Bunun aksine, çocuk yetiştirme, yaşlı akrabaların bakımı ve ev işleri gibi diğer katkılar büyük ölçüde göz ardı edilmektedir. Kadının maddi nitelikte olmayan bu türden katkıları, çoğunlukla kocanın gelir getirmesi ve malvarlığını geliştirmesine yol açmaktadır. Maddi ve maddi olmayan katkıların eşit ağırlık verilerek değerlendirmeye alınması gerekmektedir.
33. Pek çok ülkede, fiili bir ilişki süresince elde edilen mülkiyet, evlilik süresince elde edilen mülkiyette olan aynı gerekçelerle hukuk kapsamına alınmamaktadır. Çeşitlilik gösterse de, bir ilişkinin bitmesi durumunda, kadınlar partnerlerine nazaran çok daha düşük bir pay almaktadırlar. Evli ya da evli olmayan çocuklu veya çocuksuz kadınlara yönelik ayrımcılık yapan mülkiyet yasaları ve âdetlerin yürürlükten kaldırılması ve önüne geçilmesi gerekmektedir.

Miras

34. Sözleşmede ve Ekonomik ve Sosyal Konseyin 884 D (XXXIV) sayılı kararında da belirtildiği gibi, taraf Devlet raporlarının, kadınların statüsü üzerinde etkili olmaları nedeniyle miras hukuku ile ilgili yasal veya mecburi hükümler hakkında gerekli açıklamalar içermesi gerekmektedir. Ekonomik ve Sosyal Konseyin 884 D (XXXIV) sayılı kararında, Konsey, taraf Devletlere, merhumla aynı ilişki derecesine sahip kadın ve erkeklerin mirastan eşit yararlanmalarını ve veraset sırasında eşit konumda tutulmalarını sağlamalarını tavsiye etmektedir. Bu hüküm umumiyetle uygulanmamaktadır.
35. Pek çok ülkede veraset ve mülkiyetle ilgili yasa ve uygulamalar kadınlara yönelik ciddi ayrımcılıkla sonuçlanmaktadır. Eşit olmayan bu muameleler sonucunda, kadınlar, kocalarının veya babalarının ölümünde, dul erkek veya erkek evlatlara nazaran çok daha küçük bir pay alabilmektedir. Bazı durumlarda, kadınlara bu haklar sınırlı veya denetim altında verilmekte ve kadınlar merhumdan kalan gayrimenkul üzerinden kısıtlı bir gelir alabilmektedir. Dul kadınlara tanınan miras hakları, çoğu kez evlilik süresince elde edilen malların eşit mülkiyeti ilkesini yansıtmamaktadır. Bu türden hükümler Sözleşmeye ters düşmekte ve yürürlükten kaldırılması gerekmektedir.

Madde 16 (2)

36. 14-25 Haziran 1993 tarihlerinde Viyana’da gerçekleşen Dünya İnsan Hakları Konferansında kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programında,¹² Devletler, kız çocuklarına zarar veren ve onlara yönelik ayrımcılığa neden olan mevcut kanun ve düzenlemeleri yürürlükten kaldırmaya ve ilgili âdet ve uygulamaları ortadan kaldırmaya teşvik edilmektedir. Sözleşmenin 16. Maddesinin 2. bendi ve Çocuk Hakları Sözleşmesinin ilgili hükümleri, taraf Devletlerin, reşit olmayan çocukların evlenmesine müsaade etmesinin veya böyle evlilikleri meşru kılmasının önüne geçmektedir. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, “çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır”. Bu tanımla birlikte ve Viyana Deklarasyonunun ilgili hükümlerini göz önünde bulundurarak, Komite, kadın ve erkekler için asgari evlenme yaşını 18 olarak belirlemektedir. Kadın ve erkekler evlendiklerinde önemli sorumluluklar üstlenmektedirler. Dolayısıyla, taraflar tamamen reşit olmadıkça ve fiil ehliyetine sahip olmadıkça, evliliklerine müsaade edilmemesi gerekmektedir. Dünya Sağlık Örgütüne göre, başta kız çocukları olmak üzere rüştünü ispat etmemiş kişilerin evlenip çocuk sahibi olmaları durumunda, sağlık durumları ciddi şekilde etkilenmekte ve eğitimleri yarıda kalmaktadır. Bunun sonucunda da, ekonomik özerklikleri büyük ölçüde sınırlı kalmaktadır.
37. Bu durum sadece kadınların kişiliklerini etkilemekle kalmayıp, beceri ve bağımsızlıklarını geliştirmeleri önünde bir engel teşkil etmekte ve işgücü piyasasına erişimlerini kısıtlayarak ailelerine ve içinde buldukları topluluklara zarar vermektedir.
38. Kadın ve erkeklerin evlenme yaşı bazı ülkelerde farklılık göstermektedir. Böylesi hükümlerin, hatalı bir şekilde kadınların erklerden farklı zihinsel gelişim hızlarına sahip olduğunu veya fiziksel ve zihinsel gelişim düzeyinin evlilikte bir önem teşkil etmediğini varsaymalarından dolayı, yürürlükten kaldırılmaları gerekmektedir. Başka ülkelerde ise, kız çocuklarının nişanlanmasına ya da ailelerinin bu çocuklar adına taahhütte bulunmalarına müsaade edilmektedir. Böylesi yasal düzenlemeler sadece Sözleşmeyle değil, kadınların özgür olarak eş seçme hakkıyla da ters düşmektedir.

¹² A/CONF.157/24 (Kısım I), bölüm III.

39. Taraf Devletlerin, medeni hukuka göre yapılmış resmi evlilikler olsun veya âdetlere ya da dini hukuka göre yapılmış evlilikler olsun tüm evliliklerin kayıt altına alınmasını talep etmesi gerekmektedir. Devletler bu yolla Sözleşmeye uyulmasını sağlayabilmekte ve partnerler arası eşitlik, evlenme asgari yaşı, aynı anda iki kişi ile evlilik veya çok eşliliğin yasaklanması ve çocuk haklarının korunmasını tahakkuk edebilirler.

Tavsiyeler

Kadına yönelik şiddet

40. Komite, kadının aile yaşantısı içindeki yeri ile ilgili olarak, kadına yönelik şiddete ilişkin 19 No'lu Tavsiye Kararı (11. oturum) hükümlerinin,¹³ kadınların erkeklerle eşit olarak hak ve özgürlüklerden yararlanabilmelerinde büyük öneme sahip olduğunun altını çizmek istemektedir. Taraf Devletlerin, kadınların, hem kamusal alanda hem de aile içerisinde birey olarak hak ve özgürlüklerini ciddi şekilde engelleyen cinsiyete dayalı şiddette maruz kalmamalarının sağlanması için bu Tavsiye Kararına uymaları teşvik edilmektedir.

Çekinceler

41. Komite, bazı taraf Devletlerin Sözleşmenin 16. Maddesinin tümüne ya da bir bölümüne çekince koymuş olmalarını, özellikle de bu maddeye uymalarının diğer şeyler dışında kültürel veya dini inançlara ya da ülkenin ekonomik veya politik konumuna dayanan aile nosyonuyla çelişebileceğini iddia ederek Maddenin 2. bendine çekince koymalarını endişeyle karşılamaktadır.
42. Bu ülkelerin büyük bir kısmı, baba, koca veya erkek çocukları aile içinde üstün kılan ataerkil aile yapısına inanmaktadırlar. Kökten dinci veya aşırı uçtaki diğer bakış açıları ya da ekonomik zorlukların eski değer ve geleneklere dönmeyi teşvik ettiği bazı ülkelerde, kadının aile içindeki yeri ciddi oranlarda zarar görmüştür. Ekonomik ilerlemesi ve toplumun genelinin iyiliği için modern toplumun cinsiyete bakmaksızın tüm yetişkinlerin eşit olarak katılımına dayandığını kabul eden diğer ülkelerde ise, bu türden tabulardan ve gerici veya aşırı uçtaki fikirlerden zamanla vazgeçilmiştir.
43. 2 ve 3. Maddelere ve özel olarak 24. Maddeye uygun olarak, Komite, kadınların ev içinde erkeklerle eşit olmadığına ilişkin fikirleri kararlı bir şekilde engellemeye çalışarak, tüm taraf Devletlerden, Sözleşmeye ve özellikle de Sözleşmenin 9, 15. ve 16. Maddelerine konulan çekincelerinin tüm ülkelerce kaldırıldığı bir aşamaya doğru ilerlemelerini talep etmektedir.
44. Taraf Devletlerin yasalar, âdetler ya da dini veya özel hukuk tarafından onaylanan ve kadın ve erkeklerin eşit olmadığına ilişkin her türlü fikri kararlı bir şekilde engellemeye çalışması ve çekincelerin özellikle de Sözleşmenin 16. Maddesine ilişkin öne sürülen çekincelerin kaldırıldığı bir aşamaya doğru ilerlemesi gerekmektedir.
45. Komite, başlangıç raporları ve periyodik raporlara ilişkin incelemelerine dayanarak, Sözleşmeye taraf olan ve bir çekince koymaksızın Sözleşmeyi onayan ve yürürlüğe koyan Devletlerin bir kısmında, özellikle aile ile ilgili olan belirli yasaların Sözleşmenin hükümlerine fiilen uymadığını kaydetmiştir.

¹³ Bkz. Genel Kurul Resmi Kayıtları, Kırk yedinci oturum, Ek Belge No. 38 (A/47/38), bölüm. I.

46. Bu yasalar, hâlihazırda, kadına yönelik ayrımcılık içeren norm, âdet ve sosyo-kültürel önyargılara dayanan pek çok madde içermektedir. Bu Devletler, ilgili Sözleşme maddelerine ilişkin özel konularından dolayı, Komitenin kadınların statüsünü anlama ve değerlendirmelerini zor kılmaktadır.
47. Komite, özel olarak Sözleşmenin 1 ve 2. Maddeleri gereğince, bu taraf Devletlerden, ilgili konulara ilişkin fiili durumu incelemek için gerekli çabayı göstermelerini ve ulusal mevzuatlarında hâlihazırda kadınlara yönelik ayrımcılık içeren hükümlere ilişkin gerekli tedbirleri almalarını talep etmektedir.

Raporlar

48. Taraf Devletlerin, mevcut Tavsiye Kararına ilişkin açıklamalardan yararlanarak, raporlarında şunlara önem vermesi gerekmektedir:
- (a) Sözleşmeye, özellikle de Sözleşmenin 16. Maddesine konan çekincelerin kaldırılmasına ilişkin olarak ülkenin kaydettiği ilerleme sonucu gelinen durumun belirtilmesi;
 - (b) Ülkenin yasalarının Sözleşmenin 9, 15 ve 16. Maddelerinde belirtilen ilkelere uyup uymadığının ve dini ya da özel hukuk veya âdetler nedeniyle yasalara ya da Sözleşmeye uymanın söz konusu olmadığı durumların ortaya konulması.

Mevzuat

49. Taraf Devletlerin, Sözleşmeye ve özellikle de Sözleşmenin 9, 15 ve 16. Maddelerine uyulmasının gerekli olduğu durumlarda, mevzuat düzenlemesi ve bu mevzuatı yürürlüğe koyması gerekmektedir.

Sözleşmeye Uyulmasının Teşvik Edilmesi

50. Taraf Devletlerin, mevcut Tavsiye Kararına ilişkin açıklamalardan yararlanarak ve Sözleşmenin 2, 3 ve 24. Maddeleri gereğince, bu Sözleşme ilkelerine -özellikle de dini ya da özel hukukun veya âdetlerin bu ilkelerle ters düştüğü durumlarda, tam olarak uymanın teşvik edildiği tedbirler alması gerekmektedir.

22 Sayılı Tavsiye Kararı (14. oturum, 1995)

Sözleşmenin 10. Maddesinin değiştirilmesi

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi,

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesine Taraf Devletlerin, Genel Kurulun talebi üzerine, 1995 yılı içerisinde, Sözleşmenin 20. Maddesinde değişiklik yapılmasını görüşmek için toplanacağını kaydederek,

Çalışmalarının etkinliğinin sağlanması ve Taraf Devletlerin hazırladığı raporların incelenmesinde istenmeyen gecikmelerin önlenmesi konusunda, daha önce onuncu oturumda alınan kararı hatırlatarak,

Sözleşmenin en fazla sayıda Devlet tarafından onaylanmış insan hakları araçlarından biri olduğunu hatırlatarak,

Sözleşme maddelerinin, kadınların günlük hayatlarının tüm aşamaları, toplumun ve Devletin tüm alanlarına ilişkin temel insan haklarıyla ilgili olduğunu göz önünde bulundurarak,

Ek I'de gösterildiği üzere, incelenmeyi bekleyen raporların yol açtığı gecikmeye ilaveten giderek artan onay sayısı ile gelen Komite üzerindeki iş yükünden kaygı duyarak,

Yine, Taraf Devletlerin raporlarını sunmalarından sonra, bu raporların incelenmesine kadar uzun bir sürenin geçmesinden ve bu nedenle, Devletlerin raporları güncellemek için ek bilgi vermelerine ihtiyaç duyulmasından kaygı duyarak,

Ek II'de gösterildiği üzere, antlaşmaya dayalı insan hakları yapıları içerisinde yalnızca Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesinin toplantı zamanlarının Sözleşme ile tanımlandığını ve Komitenin, antlaşmaya dayalı tüm insan hakları yapıları içerisinde en kısa toplantı süresine sahip olduğunu göz önünde bulundurarak,

Sözleşmede geçtiği biçimiyle oturum sürelerinin sınırlı olmasının, Komitenin Sözleşmeyle belirlenen işlevlerini etkili biçimde yerine getirmesini ciddi şekilde engellediğini belirterek,

1. Taraf Devletlere, Genel Kurulun belirleyeceği herhangi bir kısıtlama haricinde hiçbir sınırlama olmaksızın, Komitenin Sözleşmede yer alan işlevlerini etkili biçimde yerine getirebilmesine olanak tanıyacak şekilde yılda bir kere toplanması için, Komitenin toplantı zamanıyla ilgili 20. Maddesini değiştirmeyi değerlendirmesini tavsiye etmektedir;
2. Ayrıca Genel Kurulun, değişiklik sürecinin tamamlanmasına bağlı olarak, Komitenin 1996 yılında, istisnai olarak her biri üç hafta sürecek ve her birinden önce çalışma gruplarının ön oturumlar gerçekleştireceği şekilde iki oturumda toplanabilmesi için Komiteye yetki vermesini tavsiye etmektedir;
3. Taraf Devletlerin katılacağı toplantıda, Komitenin işlevlerini yerine getirme konusunda karşılaştığı güçlükler hakkında, Komite Başkanı tarafından Taraf devletlere sözlü bir rapor sunulmasını tavsiye etmektedir;
4. Ayrıca, Komitenin iş yüküyle ilgili tüm bilgilerin ve antlaşmaya dayalı diğer insan hakları yapıları ile ilgili karşılaştırmalı bilgilerin toplantıda Genel Sekreter tarafından Taraf Devletlere tedarik edilmesini tavsiye etmektedir.

23 Sayılı Tavsiye Kararı (16. oturum, 1997)

Madde 7 (politika ve kamu hayatı)

Taraf Devletler, ülkelerindeki politika ve kamu hayatında, kadınlara yönelik ayırımı önlemek için tüm tedbirleri alacak ve özellikle kadınlara erkeklerle eşit şartlarla aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:

- (a) Bütün seçimlerde ve halk oylamalarında oy kullanmak ve halk tarafından seçilen organlara seçilebilmek,
- (b) Hükümet politikasının hazırlanmasına ve uygulanmasına katılmak, devlet görevinde bulunmak ve hükümetin her kademesinde kamu görevleri ifa etmek,
- (c) Ülkenin kamu ve siyaset hayatı ile ilgili olarak faaliyet gösteren hükümet-dışı kuruluşlar ve derneklere iştirak etmek.

Arka plan

1. Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, kadınların içinde yaşadıkları ülkenin kamu hayatına katılımlarına özel bir önem vermektedir. Sözleşmenin giriş bölümünde şu ifade yer almaktadır:
“Kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkelerini ihlal ettiğini, kadınların erkeklerle eşit olarak ülkelerinin siyaset, sosyal, ekonomik ve kültürel hayatlarına katılmalarını engellediğini, toplumun ve ailenin refahının artmasına engel teşkil ettiğini ve kadınların ülkelerinin ve insanlık hizmetinde kullanabilecekleri olanaklarını geliştirmelerini zorlaştıracakını kaydederek.”
2. Sözleşmenin giriş bölümünde kadınların karar alma süreçlerine katılmalarının önemi şu ifadeyle vurgulanmaktadır:
“Bir ülkenin tam ve eksiksiz kalkınmasının, dünyada refahın ve barışın elde edilmesinin, kadınların erkeklerle eşit şartlarda her alanda azami katkılarının gerektirdiğine inanarak.”
3. Ayrıca, Sözleşmenin 1. Maddesinde, “kadınlara karşı ayrımcılık” ifadesi şu şekilde açıklanmıştır:
“kadınların, medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer sahalardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelir.”
4. Diğer sözleşme, bildirge ve uluslararası incelemeler kadınların kamu hayatına katılımlarına büyük önem vermektedir ve eşitlik konusunda uluslararası standartlar için bir çerçeve çizmektedir. Bunlar arasında İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi,¹⁴ Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi,¹⁵ Kadınların Siyasal Hakları Sözleşmesi,¹⁶ Viyana Deklarasyonu,¹⁷ Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planının 13. Paragrafı,¹⁸ Sözleşme altında 5 ve 8 No’lu Genel Tavsiye kararları,¹⁹ İnsan Hakları Komitesi tarafından kabul edilen 25 No’lu genel açıklama,²⁰ karar alma süreçlerine kadın ve

¹⁴ Genel Kurul kararı 217 A (III).

¹⁵ Genel Kurul kararı 2200 A (XXI), ek.

¹⁶ Genel Kurul kararı 640 (VII).

¹⁷ İnsan Hakları Dünya Konferansının Raporu, Viyana, 14-25 Haziran 1993 (A/CONF.157/24 (Kısım I)), bölüm. III.

¹⁸ 4-15 Eylül 1995 tarihinde Pekin’de toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Raporu (A/CONF.177/20 ve Add.1), bölüm I, karar 1, ek I.

¹⁹ Bkz. Genel Kurul Resmi Kayıtları, Kırk üçüncü oturum, Ek Belge No. 38 (A/43/38), bölüm. V.

²⁰ CCPR/C/21/Rev.1/Add.7, 27 Ağustos 1996.

erkeklerin dengeli katılımı konusunda Avrupa Birliği Konseyi tarafından kabul edilen Tavsiye Kararı²¹ ve Avrupa Komisyonu tarafından yayımlanan “Siyasal Karar Alma Sürecinde Toplumsal Cinsiyet Dengesi Nasıl Oluşturulur?” başlıklı belge²² bulunmaktadır.

5. Sözleşmenin 7. Maddesi, Taraf Devletleri, ülkenin politika ve kamu hayatında kadınlara karşı ayırımı önlemek için tüm tedbirleri almak ve özellikle kadınların erkeklerle eşit şartlardan yararlanmalarını sağlamakla yükümlü kılmıştır. 7. Maddede belirtilen yükümlülük yalnız bu madde altında (a), (b) ve (c) paragraflarında belirtilen alanları değil, politika ve kamu hayatındaki tüm alanları kapsamaktadır. Bir ülkenin politika ve kamu hayatı geniş bir kavramdır. Bu, siyasi erkin, daha özelden yasama, yargı, yürütme ve idare erklerinin uygulanmasını vurgular. Bu kavram, kamu yönetiminin tüm yönlerini ve uluslararası, ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde politikaların belirlenmesi ve uygulanmasını kapsamaktadır. Kavram ayrıca, sivil toplumun pek çok yönünü de kapsamaktadır; bunlar arasında kamuya bağlı kurullar ve yerel konseyler ile siyasi parti, sendika, meslek örgütleri ya da sektör birlikleri, kadın örgütleri, mahalli örgütler (community based organizations), politika ve kamu hayatıyla ilgili diğer örgütler bulunmaktadır.
6. Sözleşme, bu eşitliğin tam anlamıyla etkinlik kazanabilmesi için, uluslararası insan hakları belgelerinde, örneğin İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin 21. Maddesi ve Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinin 25. Maddesinde belirtildiği gibi, her bir yurttaşın belirli aralıklarla tekrarlanan ve seçmenin hür iradesini kullanmasını güvence altına almak üzere gizli oy kullanılan genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkına sahip olduğu bir siyasi sistem çerçevesinde uygulanması gerektiğini öngörmektedir.
7. Sözleşmenin fırsat eşitliği ile kamu hayatına ve karar alma süreçlerine katılımın önemine yaptığı vurgu nedeniyle, Komite Sözleşmenin 7. Maddesini gözden geçirmiş ve Taraf Devletlerin yasa ve politikalarını gözden geçirirken, Sözleşmeye uygun olarak hazırlanacak raporlarda, aşağıda belirtilen yorum ve tavsiyeleri göz önünde bulundurmaları gerektiğini belirtmiştir:

Açıklamalar

8. Her zaman, insan faaliyetlerinin kamusal ve özel alanlarının birbirinden ayrı olduğu düşünülmüş ve söz konusu alanlar bu düşünceye uygun olarak düzenlenmiştir. Kadınlara her zaman özel ya da evle ilgili alanlarda yer verilmiş, kadınlar üremeye ve çocukların yetiştirilmesiyle görevlendirilmiş ve tüm toplumlarda bu faaliyetler küçümsenmiştir. Öte yandan, saygı gören ve önemsenen kamusal hayat, özel ve evle ilgili alanların dışında kalan pek çok faaliyeti kapsamaktadır. Tarihsel olarak erkekler, hem kamusal hayata hükmetmiş hem de kadınları özel alana hapsetmek ve ikincil dereceden muameleye tabi kılmak için iktidarlarını kullanmışlardır.
9. Ailenin ve toplumun devamlılığının sağlanmasında üstlendikleri merkezi role ve kalkınmaya yaptıkları katkılara rağmen, kadınlar siyasal hayattan ve karar alma süreçlerinden dışlanmışlardır ve bu durum, nihayetinde kadınların günlük yaşam biçimlerini ve toplumların geleceğini biçimlendirmiştir. Bu dışlama, özellikle buhran zamanlarında kadınların seslerini boğmuş ve sağladıkları katkıları ve deneyimlerini görünmez kılmıştır.
10. Tüm uluslarda, kadınların kamusal hayata katılmalarını engelleyen en önemli faktörler arasında, kültürel değerler ve dinsel inanışlar ve bunların yanı sıra, hanenin örgütlenmesi ve çocuk bakımı

²¹ 96/694/EC, Brüksel, 2 Aralık 1996.

²² Avrupa Komisyonu belgesi V/1206/96-EN (Mart 1996).

konularında hizmetlerin yetersiz olması ve bu görevlerin erkekler tarafından paylaşılmaması bulunmaktadır. Tüm uluslarda kadınların özel faaliyet alanlarına hapsedilmesinde ve kamu hayatına aktif olarak katılmalarının engellenmesinde kültürel gelenekler ve dinsel inanışlar bir rol oynamıştır.

11. Kadınların üzerindeki ev işlerinin yarattığı yükün bir kısmının alınması, yaşadıkları toplumun hayatına daha da bütünsel olarak katılmalarına olanak tanıyacaktır. Kadınların ekonomik açıdan erkeklere bağımlı olması, önemli siyasi kararları almalarına ve kamu hayatına aktif biçimde katılmalarına genellikle engel olmaktadır. Kadınların üzerindeki iş yükü ve ekonomik bağımlılıklarının doğurduğu çifte yük hem kamu hem de siyaset alanındaki işlerin gerektirdiği uzun ya da esnek olmayan çalışma süreleri ile birleşerek, kadınların daha etkin olabilmesini engellemektedir.
12. Basın-yayın organlarının da beslediği kalıplaştırma, siyaset hayatındaki kadınların ilgilendikleri konuların çevre, çocuk ve sağlık gibi konularla sınırlı kalmasına neden olmakta; kadınların maliye, bütçe denetimi ve çatışmaların çözümü gibi konularda sorumluluk almasına engel olmaktadır. Politikaya atılmaya olanak tanıyan mesleklerde kadınların düşük düzeyde temsil edilmesinin bu konuda bir başka engel oluşturduğu söylenebilir. Kadın liderlerin iktidar sahibi olduğu ülkelerde bu durum, kadınların kendi başlarına seçimlerde kazandıkları başarılarından ziyade babalarının, eşlerinin ya da akrabalarının etkisiyle mümkün olabilmektedir.

Siyasi sistemler

13. Kadın ve erkelerin eşitliği ilkesi pek çok ülkenin anayasası, yasaları ve tüm uluslararası belgeler tarafından tekrarlanmaktadır. Bununla birlikte, son 50 yılda kadınlar eşitlik ilkesinden tam olarak yararlanamamış ve kadınların kamu ve siyaset hayatına düşük katılım düzeyleri bu eşitsizlik halini güçlendirmiştir. Sadece erkekler tarafından geliştirilen politikalar ve alınan kararlar, insan deneyiminin ve potansiyelinin yalnız bir bölümünü yansıtmaktadır. Toplumun adil ve etkili biçimde örgütlenmesi, tüm üyelerinin dâhil edilmesini ve katılımını gerektirir.
14. Hiçbir siyasi sistem kadınlara tam ve eşit katılım hakkı ve bu haktan yararlanma olanağı sağlamamıştır. Demokratik sistemlerde, kadınların siyasi hayata dâhil olmasına yönelik olanaklar gelişmiştir; ancak kadınların karşılaştıkları pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel engel, katılımlarını ciddi biçimde sınırlamaktadır. Tarihsel olarak istikrarlı görünen demokrasilerde bile, toplumun yarısını oluşturan kadınların görüş ve çıkarları tam ve eşit olarak dâhil edilememektedir. Kadınların kamu hayatından ve karar alma sürecinden dışlandıkları toplumların demokratik olduklarını söyleyemez. Demokrasi kavramı, ancak, kadınların ve erkeklerin siyasi karar alma sürecini paylaştıkları ve bu sürecin her iki tarafın çıkarlarını eşit biçimde dikkate aldıkları zaman tam ve dinamik bir anlam kazanacak; uzun süre etkili olacaktır. Taraf Devletlerin sundukları raporlar, kadınların kamu hayatına ve karar alma sürecine tam ve eşit katıldığı durumlarda kadın haklarına ilişkin uygulamaların ve Sözleşme ile uyumluluğunun geliştiğini göstermektedir.

Geçici özel tedbirler

15. Yasalardaki engellerin kaldırılması gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Kadınların tam ve eşit katılımlarının sağlanamaması bir kasıt olmaksızın ve erkekleri bilinçsizce öne çıkartan köhne uygulamaların ve usullerin bir sonucu olabilir. Sözleşmenin 4. Maddesinde, 7. ve 8. Maddelerin tam anlamıyla uygulanması için geçici özel tedbirlerin kullanılması teşvik edilmektedir. Katılımda eşitliğin sağlanması amacıyla etkili geçici stratejilerin geliştirildiği ülkelerde, geniş bir yelpazede çeşitli tedbirler uygulanmaya konmuştur; kadın adayların tercih edilmesi, mali olarak desteklenmesi ve eğitilmesi, seçim usullerinin değiştirilmesi, eşit katılıma yönelik kampanyaların geliştirilmesi, tüm

toplumların günlük hayatlarında temel bir rol oynayan yargı ya da diğer meslek grupları gibi kamusal pozisyonlara atanmak üzere kadınların hedef alınması, sayısal hedeflerin ve kotaların belirlenmesi bu tedbirlere örnek olarak gösterilebilir. Engellerin biçimsel olarak ortadan kaldırılması, kadınların ve erkeklerin yaşadıkları toplumun kamu hayatına eşit katılımını teşvik etmek üzere geçici özel tedbirlerin uygulamaya konması, siyaset alanında gerçek bir eşitliğin önkoşullarıdır. Öte yandan, kamusal alanda yüzyıllardır süren erkek egemenliğinin aşılması için, tam ve etkili katılım gösterebilmeleri amacıyla Sözleşmeye Taraf Devletler ile siyasi partiler ve kamu görevlilerinin önderliğinde, toplumun tüm sektörlerinin kadınları teşvik etmesi ve desteklemesi gerekmektedir. Taraf Devletler, geçici özel tedbirlerin özellikle eşitlik ilkesini desteklemek amacıyla tasarlanmasını ve bu nedenle tüm yurttaşların eşitliğini güvence altına alan anayasal hükümlerle uyumlu olmasını sağlamakla yükümlüdür.

Özet

16. Pekin Eylem Planında²³ vurgulandığı üzere, en önemli konu yasal düzenlemelerle uygulama arasındaki farklılık; yani, kadınların siyasete ve kamu hayatına katılma hakları ile fiili durumun farklı olmasıdır. Araştırmalara göre, kadınların katılım oranları yüzde 30-35 düzeyine ulaştığında (bu oran genellikle 'kritik kütle' olarak adlandırılmaktadır) bu durum siyaset tarzının ve tartışmaların içeriğinin gerçekten değişmesine yol açmakta ve siyaset hayatı yeniden canlanmaktadır.
17. Kadınların kamu hayatında daha geniş ölçekte temsil edilebilmeleri için siyasal ve ekonomik erkin kullanımında tam bir eşitliğe sahip olmaları, ulusal ve uluslararası tüm düzeylerde karar alma süreçlerine tam ve eşit olarak dâhil olmaları gerekmektedir; böylelikle, eşitlik, kalkınma ve barışın sağlanmasına yönelik hedeflere kendi katkılarını yapabileceklerdir. Bu hedeflerin yakalanması ve gerçek demokrasinin sağlanması için cinsiyete dayalı bir bakış açısı büyük önem taşımaktadır. Bu nedenlerle, kadınların sağlayacağı katkılardan yararlanmak, çıkarlarının korunmasını güvence altına almak, cinsiyetine bakılmaksızın herkesin insan haklarından yararlanmasının tam anlamıyla güvence altına alınması için kadınların kamu hayatına dâhil olmalarının sağlanması büyük önem taşımaktadır. Kadınların tam katılımları hem kendilerinin güçlenmesi, hem de bir bütün olarak toplumun gelişmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

Seçme ve seçilme hakkı (Madde 7, paragraf (a))

18. Sözleşme, Taraf Devletleri, kadınların erkeklerle eşitliği ilkesine dayanarak, kadınların tüm seçim ve halk oylamalarında seçme ve seçilme hakkından yararlanmalarını sağlamak üzere anayasa ve yasalarında gerekli düzenlemeleri yapmakla yükümlü kılar.
19. Taraf Devletlerin sundukları raporlar incelendiğinde, neredeyse tüm devletlerin tüm seçim ve halk oylamalarında kadınlara ve erkeklere seçme ve seçilme hakkı tanıyan anayasal ya da yasal hükümleri kabul etmelerine rağmen, pek çoğunda kadınların bu hakkı kullanma konusunda güçlükler yaşadığı görülmektedir.
20. Bu hakları engelleyen unsurlar arasında şunlar bulunmaktadır:
 - (a) Kadınların, adaylar, siyasi parti platformları ve seçme usulleri hakkındaki bilgilere erişim olanakları, genelde erkeklerinkine kıyasla azdır ve Hükümetlerle siyasi partiler, bu bilgileri sağlama konusunda yetersiz kalmaktadır. Kadınların okuryazar olmamaları, siyasi sistemler hakkında ya da siyasi girişimlerin ve politikaların hayatları üzerindeki etkileri hakkında yeterli

²³ 4-15 Eylül 1995 tarihinde Pekin'de toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Raporu (A/CONF.177/20 ve Add.1), bölüm I, karar 1, ek I.

bilgilere ve değerlendirme olanaklarına sahip olmamaları, seçme haklarını tam ve eşit kullanmalarını engelleyen diğer önemli etkenlerdir. Bazı durumlarda kadınların oy kullanmak üzere kaydedilmemeleri, oy kullanma hakkının, sorumluluklarının ve değişim konusunda bu hakkın içerdiği olasılıkların anlaşılmadığını göstermektedir;

- (b) Çifte iş yükü ve mali engeller, kadınların seçim kampanyalarını izlemek ve oylarını tam bir özgürlükle kullanabilmek için gereken zaman ya da olanaklarının sınırlı kalmasına neden olacaktır;
 - (c) Pek çok ülkede geleneklerle sosyal ve kültürel kalıplar, kadınların seçme hakkını kullanmaları konusunda caydırıcı niteliktedir. Pek çok erkek, ikna yoluyla ya da kadınların yerine oy kullanmak gibi doğrudan eylemler aracılığıyla kadınların kullandıkları oyları etkilemekte ya da kontrol etmektedir;
 - (d) Bazı ülkelerde kadınların dolaşım özgürlüklerinin veya katılım haklarının sınırlı olması, kadınların siyasete katılımlarına karşı olumsuz yaklaşımlar ya da seçmenlerin kadın adaylara güven duymaması ve desteklememesi gibi unsurlar, kadınların yaşadıkları toplumun kamu ya da siyaset hayatlarına katılmalarını engelleyen diğer unsurlar arasında yer almaktadır.
21. Bu unsurlar seçmenlerin yarısını oluşturan kadınların neden siyasi güçlerini kullanmadıklarını ya da çıkarlarını desteklemek, hükümeti değiştirmek ya da ayrımcı politikaları ortadan kaldırmak amacıyla bloklar oluşturmadıkları paradoksunu en azından kısmen açıklamaktadır.

22. Seçim sistemi, Parlamentodaki sandalye sayısı dağılımı, bölge seçimi gibi unsurların tümü, Parlamento ya seçilen kadınların oranını ciddi biçimde etkilemektedir. Siyasi partiler eşit fırsat ve demokrasi ilkelerini benimsemeli ve kadın ve erkek aday sayısının dengeli dağılımı sağlamaya yönelik çalışmalar yürütmelidir.

23. Kadınlar, seçme haklarını kullanma konusunda erkeklere uygulanmayan ya da oransız biçimde kadınları etkileyen hiçbir sınırlama ya da koşula tabi olmamalıdır. Örneğin, seçme hakkının sadece belirli eğitim düzeyine, belirli bir miktar servete, ya da okuryazar kişilere tanınması makul olmamakla kalmayacak, aynı zamanda evrensel insan hakları güvencesini de ihlal edecektir. Ayrıca, kadınlar üzerindeki etkisi daha fazla olan bu tür bir uygulama Sözleşme hükümlerine de aykırıdır.

Hükümet politikalarının geliştirilmesine katılma hakkı (Madde 7, paragraf (b))

24. Genelde politika düzeyinde kadınların hükümet çalışmalarına katılımı düşük seyrini sürdürmektedir. Bu konuda önemli ilerlemelerin kaydedilmiş olmasına ve bazı ülkelerde eşitliğin yakalanmasına rağmen, pek çok ülkede kadınların katılımları fiilen azalmıştır.

25. 7. Maddenin (b) bendine göre Taraf Devletler, kamudaki tüm sektörlerde ve her düzeyde politika geliştirme çalışmalarında kadınların tam katılımını ve temsil edilmelerini sağlamalıdır. Bu, cinsiyetle ilgili konuların ana plan ve programlara dâhil edilmesini sağlayacak ve kamu politikasının geliştirilmesiyle ilgili faaliyetlere, toplumsal cinsiyete dayalı bir bakış açısı getirilmesini kazandıracaktır.

26. Taraf Devletler, denetim alanlarında olduğu sürece, üst düzeyde karar almayla ilgili görevlere kadınları atamak ve doğal olarak kadınların görüş ve çıkarlarını geniş bir ölçekte temsil eden danışma gruplarına danışmak ve bu grupları sürece dâhil etmekle yükümlüdür.

27. Taraf Devletler, ayrıca, kadınların hükümet politikalarının geliştirilmesine tam katılımını önleyen engelleri belirlemek ve bunları ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Bu engeller arasında, kadınlara sembolik düzeyde mevki verilmesinin yeterli görülmesi ve kadınların katılımı konusunda caydırıcı rol oynayan âdetlere dayalı ya da geleneksel tutumlar bulunmaktadır. Hükümet içerisinde kadınların üst düzeyde temsil edilmediği ya da kadınların görüşlerine hiç başvurulmadığı ya da yetersiz düzeyde başvurulduğu durumlarda, hükümet politikaları kapsayıcı ve etkili olamayacaktır.
28. Kabineye ve üst düzeyde idari görevlere kadınları atama erkine genellikle taraf Devletler sahipken, siyasi partiler kadınların parti listelerinde yer almalarını ve başarı kazanabilecekleri seçim bölgelerinden aday gösterilmelerini sağlamakla sorumludur. Taraf Devletler, ayrıca, kadınların hükümetin danışma kurullarına erkeklerle eşit esasta atanmasını ve bu kurulların gereken durumlarda temsil niteliğine haiz kadın gruplarının görüşlerini dikkate almalarını sağlamaya çaba harcamalıdır. Kadınlara karşı ayrımcılık içeren ya da kadınların politika ve kamu hayatına katılımlarıyla ilgili caydırıcı nitelikteki tutumlara karşı, kamuoyunun görüşlerine kılavuzluk edecek, kamuoyunu yönlendirecek ve bu tutumları değiştirecek girişimlerin teşvik edilmesi hükümetin temel sorumluluğudur.
29. Bazı Taraf Devletlerin, kadınların üst düzeyde kabineye ve idari görevlere katılımlarını ve danışma kurullarında üye olarak görev almalarını sağlamak üzere benimsediği tedbirler şunları içermektedir: Ataması yapılacak adayların nitelik bakımından eşit oldukları durumlarda, önceliğin kadın adaylara verilmesinin bir kural olarak kabul edilmesi; herhangi bir kamu biriminin üyeleri arasında, cinsiyetlerden herhangi birinin oranının yüzde 40'dan az olamayacağı bir kural olarak kabul edilmesi; kabinenin kadın üyeleri ve devlet görevine atanacak kadınlar için kotaların belirlenmesi ve kamu kurumlarına ve görevlerine atanmak üzere nitelikli kadınların aday gösterilmesini güvence altına almak için kadın örgütleriyle istişare yapılması ve bu türden kurum ve görevlere atanmak üzere kadınların aday gösterilmesini kolaylaştırmak üzere nitelikli kadınların belirlenmesine yönelik çalışmalar yürütülmesi. Danışma kurullarına özel kuruluşların gösterdiği adaylar arasından atamaların yapıldığı durumlarda, Taraf Devletler, nitelikli ve uygun kadınların kurul üyeliğine aday gösterilmesi konusunda bu kuruluşları teşvik etmelidir.

Kamu görevine atanma ve kamu görevlerini ifa etme hakkı (Madde 7, paragraf (b))

30. Taraf Devletlerin sundukları raporlar incelendiğinde, kadınlara hükümet kabinelerinde, kamu hizmetlerinde ve kamu yönetiminde, adli kurum ve adalet sisteminde üst düzey görevler verilmediği görülmektedir. Kadınlar bu gibi üst düzeydeki ya da etkili görevlere nadiren atanmaktadır. Devletlerin bir bölümünde genellikle ev ya da aileyle ilgili görevlerde ve daha alt kademelerde kadınların sayısının giderek arttığı görülebilmekteyse de, ekonomi politikası ya da kalkınma, siyasi işler, savunma, barış misyonları, çatışmaların çözümü ya da anayasal yargı ya da anayasanın yorumlanması gibi konularda karar alma konumundaki kadınlar yalnızca küçük bir azınlık oluşturmaktadır.
31. Taraf Devletlerin sundukları raporlar da belirli bazı durumlarda kadınların kraliyet makamlarına atanması, Devlet adına görev yapan dinsel ya da geleneksel mahkemelerde yargıç olarak görev yapmaları ya da orduya tam katılımlarının yasalarca kısıtlandığını göstermektedir. Bu yasa hükümleri kadınlara karşı ayrımcılık yapmakta; kadınların yaşadıkları toplumun bu alanlarına tam katılımlarıyla ve becerileriyle sağlayacakları faydalardan toplumun yararlanmasını engellemekte ve Sözleşmede yer alan ilkelere aykırılık teşkil etmektedir.

Hükümet-dışı örgütlere, kamu örgütlerine ve siyasi örgütlere katılım hakkı (Madde 7, paragraf (c))

32. Taraf Devletlerin sundukları raporlar incelendiğinde, siyasi partilerle ilgili bilgilere yer veren az sayıda birkaç durumda, kadınların yeterli düzeyde temsil edilmedikleri ya da erkeklere kıyasla daha önemsiz görevlerde yoğunlaştıkları görülmektedir. Siyasi partiler karar almayla ilgili rollerde önemli bir araç olduğundan, Hükümetler siyasi partileri, kadınların siyasi parti faaliyetlerine tam ve eşit olarak katılımlarını ne ölçüde sağladıkları ve bu katılımın sağlanamadığı durumların nedenlerini incelemeye teşvik etmelidir. Siyasi partiler kadınların tam katılımının ve temsilinin önündeki engellerin aşılması için ve kadınların parti çalışmalarında yer alma ve seçimlerde aday olarak gösterilme konusunda uygulamada eşit fırsatlara sahip olmasını güvence altına almak için, bilgilendirmeyi, mali kaynak ve diğer kaynakların sağlanmasını da içeren etkili tedbirleri başlatma konusunda teşvik edilmelidir.
33. Bazı siyasi partilerin konuyla ilgili almış olduğu tedbirler şunlardır: parti yürütme organlarındaki görevlerin belirli bir asgari sayısını ya da oranını kadınlara ayırmak, seçimlerde kadın ve erkek adaylar arasında dengeli bir dağılım gerçekleşmesini sağlamak ve tercih edilmeyen seçim bölgelerinden sürekli olarak kadınların aday gösterilmesini ya da parti listelerinde en az avantajlı görevlerde kadınların yer almasını engellemek. Taraf Devletler, bu gibi geçici tedbirlerin, ayrımcılığa karşı yasalarda ve eşitliğe ilişkin diğer anayasal güvencelerde özel olarak olanak tanınmasını sağlamalıdır.
34. Sendika ve siyasi parti benzeri diğer örgütler, yürütme organlarının toplumun tüm kesimlerinin tam ve eşit katılımından ve her iki cinsiyetin sağlayacağı katkılardan yararlanabilmesi için, toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesine bağlılıklarını kurucu tüzükleriyle, bu kuralların uygulanmasıyla ve yürütme kurullarında toplumsal cinsiyet dengesini sağlayan bir üye yapısıyla göstermelidir. Ayrıca bu örgütler, sivil toplum kuruluşlarının (STK) yaptığı gibi kadınlara siyasi beceriler, katılım ve liderlik konusunda emsalsiz bir eğitim alanı sunmaktadır.

Madde 8 (uluslararası düzey)

Taraf Devletler, kadınların erkeklerle eşit koşullar altında ve herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaksızın Hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil etme ve kadınların uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılma olanağına sahip olmalarını sağlamak için gereken tedbirleri almalıdırlar.

Açıklamalar

35. Sözleşmenin 8. Maddesine göre Hükümetler, kadınların uluslararası ilişkilerin tüm düzey ve tüm alanlarında yer almalarını sağlamakla yükümlüdürler. Bunun için, kadınların iktisatla ilgili ve askeri konularda hem çok taraflı hem de ikili diplomatik ilişkilere ve uluslararası ve bölgesel konferanslara dâhil edilmeleri gerekmektedir.
36. Taraf Devlet raporları incelendiğinde, pek çok Hükümetin diplomasi ve dış işleri bölümlerinde, özellikle de üst kademelerde kadınların temsil düzeyinin büyük ölçüde yetersiz olduğu görülmektedir. Kadınlar genellikle ülkenin dış ilişkileri açısından daha az önem taşıyan ülkelerdeki elçiliklere atanmaktadır ve bazı örneklerde, evlilik durumları nedeniyle, kadınlara atamalarda ayrımcılık yapılmaktadır. Diğer bazı durumlarda, erkek diplomatlara sağlanan eş ve aile yardımlarından, paralel görevler yürüten kadınlar yararlanamamaktadır. Bakmakla yükümlü oldukları aile üyelerinin bakımı nedeniyle atamayı kabul etmeyecekleri varsayımı da dâhil olmak üzere, kadınların ev içi sorumluluklarına ilişkin varsayımlar, kadınların uluslararası çalışmalara katılmalarının önünde genellikle bir engel teşkil etmektedir.

37. Birleşmiş Milletlerin ve diğer uluslararası örgütlerin daimi misyonlarının çoğunda, kadınlar görevli diplomatlar arasında yer almamakta ya da az sayıda kadın diplomasinin alt kademelerinde görev yapmaktadır. Aynı durum, uluslararası ve küresel hedefleri, gündemleri ve öncelikleri belirlemek üzere gerçekleştirilen uzman grubu toplantıları ya da konferanslar için de geçerlidir. Birleşmiş Milletler sistemine dâhil kuruluşlar ve bölgesel düzeyde çalışan çeşitli iktisadi, siyasi ve askeri yapılar, uluslararası kamusal alanda önemli işverenler haline gelmiştir ancak, bu kuruluşlarda da kadınlar azınlıkta olup alt kademelerde görev yapmaktadır.
38. Kadınların ve erkeklerin uluslararası alanda Hükümetlerini temsil etmelerine ve uluslararası örgütlerin çalışmalarına katılmalarına eşit düzeyde izin veren çok az olanak vardır. Bunun nedeni, genellikle, ilgili görevlere ve resmi temsilciliklere atanmaya ilişkin nesnel ölçütlerin ve süreçlerin olmamasıdır.
39. Çağdaş dünyanın küreselleşmesi, kadınların uluslararası örgütlere erkeklerle eşit koşullar altında dâhil olmasını ve katılımını giderek daha da önemli kılmaktadır. Toplumsal cinsiyete dayalı bakış açısının ve kadınların insan haklarının tüm uluslararası kurum ve kuruluşların gündemine dâhil edilmesi hükümetler açısından zaruridir. Barışın sağlanması ve çatışmaların çözümü, askeri harcamalar ve nükleer silahsızlanma, kalkınma ve çevre, dış yardım ve ekonomik yeniden yapılanma gibi küresel konularda önemli pek çok kararın alınmasında kadınların katılımı sınırlı kalmıştır. Bu durum, kadınların söz konusu alanlara hükümet-dışı düzeyde katılımlarıyla kesin bir çelişki oluşturmaktadır.
40. Uluslararası müzakerelere, barışı sağlamaya yönelik faaliyetlere, önleyici diplomasinin tüm düzeylerine, arabuluculuk, insani yardım, toplumsal uzlaşma, barış görüşmelerine ve uluslararası yargı sistemine kritik sayıda kadının katılımı bu faaliyetlerde bir fark yaratacaktır. Silahlı ve diğer çatışmaların çözümüne yönelik çalışmalarda, bu çatışmaların erkekler ve kadınlar üzerindeki farklı etkilerini anlamak üzere toplumsal cinsiyete dayalı bir bakış açısı ve analiz gerekmektedir.²⁴

TAVSİYELER

Madde 7 ve 8

41. Taraf Devletler, anayasalarının ve yasalarının Sözleşme hükümleriyle, özellikle de Sözleşmenin 7 ve 8. Maddeleriyle uyumlu olmasını sağlamalıdır.
42. Taraf Devletler, Sözleşmede belirtilen yükümlülüklerle doğrudan tabi olmayan siyasi partiler, sendikalar ve benzeri örgütlerin Kadınlara yönelik ayrımcılık yapmamalarını ve Sözleşmenin 7 ve 8. Maddelerinde yer alan ilkelere saygı göstermelerini sağlamak için, Anayasaları ile uyumlu yasalar çıkartmak da dâhil gereken tüm tedbirleri almakla yükümlüdür.
43. Taraf Devletler, kadınların, Sözleşmenin 7 ve 8. Maddelerinde bahsi geçen tüm alanlarda eşit temsil edilmelerini güvence altına almak için geçici özel tedbirler belirlemeli ve bu tedbirleri yürürlüğe koymalıdır.
44. Taraf Devletler, Sözleşmenin 7 ve 8. Maddeleriyle ilgili herhangi bir çekinceleri olmaları halinde, bu çekincelerin nedenlerini ve etkilerini açıklamalı, bu çekincelerin kadınların toplumdaki rolleriyle ilgili geleneksel, örfi ya da kalıplaşmış tutumları yansıtıp yansıtmadığını ve bu tutumların değiştirilmesi için attıkları adımları belirtmelidir. Taraf Devletler, bu tür çekincelere duyulan ihtiyaçları yakın

²⁴ Bkz. 4-15 Eylül 1995 tarihinde Pekin’de toplanan Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformunun 141. paragrafı (A/CONF.177/20, bölüm I, karar 1, ek II). Ayrıca bkz., Paragraf 134; bu paragrafın bir bölümünde şu ifade yer almaktadır: “Kadınların yetki mekanizmalarına eşit ulaşılabilirliği ve tam katılımı, çatışmaları çözme ve önleme çabalarına tam anlamıyla dahil olması, barış ve güvenliğin yaygınlaşması ve sürekliliği için temel koşuldur.”

inceleme altında tutmalı ve raporlarında bu çekincelerin kaldırılmasına yönelik bir zaman planına yer vermelidir.

Madde 7

45. Sözleşmenin 7. Maddesi uyarınca (a) paragrafına göre tanımlanması, uygulanması ve etkililiğinin izlenmesi gereken tedbirlerin bazıları aşağıdakileri sağlamaya yönelik olmalıdır:

- (a) Seçim yoluyla belirlenen kamu görevlerinde, kadınlar ve erkekler arasında dengenin oluşturulması;
- (b) Kadınların seçme haklarını, bu hakkın önemini ve bu hakkı nasıl kullanacaklarını anlamalarının sağlanması;
- (c) Okuryazar olmama, dil bilmeme, yoksulluk ve kadınların dolaşım özgürlüğünün önündeki sınırlamalardan kaynaklanan engeller dâhil olmak üzere, eşitliğin önündeki tüm engellerin kaldırılmasının sağlanması;
- (d) Bu gibi dezavantajları yaşayan kadınlara, seçme ve seçilme haklarını kullanmaları için destek sağlanması.

46. Sözleşmenin 7. Maddesi, (b) paragrafına göre alınacak tedbirlerin bazıları aşağıdakileri sağlamaya yönelik olmalıdır:

- (a) Hükümet politikalarının geliştirilmesinde kadınların temsil eşitliği;
- (b) Kadınların devlet görevine atanma konusunda uygulamada eşit haklardan yararlanmaları;
- (c) Kadınlara yönelik, açık ve temyizi mümkün atama süreçleri.

47. Sözleşmenin 7. Maddesi, (c) paragrafına göre alınacak tedbirlerin bazıları aşağıdakileri sağlamaya yönelik olmalıdır:

- (a) Kadınlara karşı ayrımcılığı engellemeye yönelik etkili yasaların çıkartılması;
- (b) Sivil toplum örgütlerinin, kamusal ve siyasi örgütlerin çalışmalarında, kadınların temsil edilmesi ve kadınların bu çalışmalara katılımlarını sağlayacak stratejiler benimsemeleri için teşvik edilmeleri.

48. Taraf Devletler, Sözleşmenin 7. Maddesine göre hazırlayacakları raporlarda,

- (a) 7. Madde altında belirtilen hakların uygulanmasını sağlayan yasa maddelerini tanımlamalıdır;
- (b) Bu hakları engelleyen ve yasal hükümlerden ya da geleneksel, dinsel ya da kültürel uygulamalardan kaynaklanan herhangi bir sınırlama varsa, bu sınırlamaların ayrıntılarını açıklamalıdır;
- (c) Bu hakların kullanılmasının önündeki engellerin kaldırılması için başlatılan ya da planlanan tedbirleri açıklamalıdır;
- (d) Bu haklardan yararlanan kadınların oranını aynı haklardan yararlanan erkeklerin oranıyla kıyaslayarak gösteren, cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiksel veriler eklemelidir;
- (e) Kalkınma programlarıyla ilgili olanlar da dâhil olmak üzere, kadınların katıldığı politika oluşturma biçimlerini ve kadınların bunlara katılım düzeyi ve boyutunu açıklamalıdır;
- (f) Sözleşmenin 7. Maddesi, (c) paragrafına göre, kadın örgütleri de dâhil ülkedeki hükümet dışı örgütlere kadınların ne ölçüde katıldığını açıklamalıdır;
- (g) Hükümet politikalarının geliştirilmesi ve uygulanmasıyla ilgili tüm düzeylerde, Taraf Devletlerin bu örgütlere danışılmasını ne ölçüde sağladığını ve örgütlerin tavsiyelerinin ne tür etkiler doğurduğunu ayrıntılarıyla incelemelidir;
- (h) Siyasi partiler, sendikalar, işveren örgütleri ve meslek örgütlerinde kadınların üye ve görevli olarak düşük düzeyde temsil edilmesiyle ilgili bilgi vermeli ve bu duruma neden olan unsurları ayrıntılarıyla incelemelidir.

Madde 8

49. Tanımlanması, uygulanması ve etkililik açısından izlenmesi gereken tedbirler, Genel Kurulun Ana Komiteleri, Ekonomik ve Sosyal Konsey ve sözleşmeden kaynaklanan yapılar da dâhil uzman kuruluşları içeren tüm Birleşmiş Milletler organlarında ve bağımsız çalışma gruplarında ya da ülke raportörü ya da özel raportörlük görevlerine atamalarda daha iyi bir toplumsal cinsiyet dengesinin sağlanmasına yönelik tedbirleri içermektedir.
50. Taraf Devletler Sözleşmenin 8. Maddesine göre hazırlayacakları raporlarda
- (a) Dış işleriyle ilgili görevlerde yer alan ya da, Hükümetin uluslararası konferanslara gönderdiği delegasyonların üyeliği ve barışın korunması ya da çatışmaların çözümüyle ilgili rollere aday olarak gösterilenler, Devleti düzenli biçimde uluslararası düzeyde temsil eden ya da uluslararası çalışmalara Devlet adına katılan kadınların oranlarını ve ilgili sektörde hangi düzeylerde sorumluluk aldıklarını gösteren, cinsiyete göre ayrıştırılmış istatistiksel verileri sağlamalıdır;
 - (b) Kadınların ilgili görevlere ve resmi temsilciliklere atanmasını ve bu görevlerde terfilerine ilişkin nesnel ölçütlerin ve süreçlerin oluşturulmasına yönelik çalışmaları anlatmalıdır;
 - (c) Hükümetin kadınların durumunu etkileyen uluslararası taahhütleriyle ve çok taraflı forumlar tarafından özellikle kadınların durumunun iyileştirilmesinden sorumlu hükümet kurum ve kuruluşları ile hükümet dışı örgütlere yönelik olarak yayımlanan resmi belgelerle ilgili bilgileri geniş ölçekte dağıtmak için atılan adımları açıklamalıdır;
 - (d) Kadınların kadın örgütleri ya da diğer örgütlerin üyeleri olarak ya da bireysel olarak yürüttükleri siyasi faaliyetler nedeniyle karşılaştıkları ayrımcılıkla ilgili bilgi sağlamalıdır.

24 Sayılı Tavsiye Kararı (20. Oturum, 1999)

Madde 12: Kadın ve Sağlık

Giriş

1. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, üreme sağlığı dâhil olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimin, Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne göre temel bir hak olduğunu teyit ederek ve Sözleşmenin 21. Maddesine uygun olarak, 20. oturumunda, Sözleşmenin 12. Maddesi ile ilgili bir Tavsiye Kararı çıkarılmasına karar vermiştir.

Arka Plan

2. Taraf Devletlerin Sözleşmenin 12. Maddesine uymaları, kadınların sağlık ve refahı için elzemdir. Buna göre Devletlerin, kadınların hayatları boyunca sağlık hizmetlerinde özellikle aile planlaması, hamilelik ve loğusalık konularında ve doğum sonrası dönemde de yaşadıkları ayrımcılığı önlenmeleri esastır. Taraf Devletlerin Sözleşme'nin 18. Maddesine uygun olarak sundukları raporlar, kadın sağlığının, kadınların sağlık ve refahının sağlanması ile ilgili belli başlı sorun alanı olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Mevcut Tavsiye Kararı, Taraf Devletlerin ve kadın sağlığı için özel ilgi ve kaygı duyanlara fayda sağlamak üzere, Komitenin 12. Maddeyle ilgili algısını ve kadınların erişilebilir en iyi sağlık standartlarına erişimlerinin sağlanması hedefiyle ayrımcılığı önlemeye yönelik tedbirleri değerlendirmeyi amaçlar.
3. Birleşmiş Milletler' in geçtiğimiz günlerde düzenlediği dünya konferanslarında da bu hedefler mütalaa edilmiştir. Komite söz konusu tavsiye kararını hazırlarken Birleşmiş Milletler dünya konferanslarında, özellikle de 1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı, 1994 Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı ve 1995 Dördüncü Dünya Kadın Konferansında kabul edilen ilgili eylem programlarını göz önünde bulundurmıştır. Komite ayrıca, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) ve diğer Birleşmiş Milletler organlarının çalışmalarını dikkate almıştır. Tavsiye kararının hazırlık aşamasında, bunlardan başka, kadın sağlığı konusunda uzmanlaşmış çok sayıda sivil toplum örgütüyle işbirliği yapmıştır.
4. Komite, diğer Birleşmiş Milletler araçlarının sağlık hakkı ve iyi sağlık koşullarının sağlanmasına yaptığı vurguyu da dikkate alır. Bu araçlar arasında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme; Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme yer alır.
5. Komite ayrıca, Sözleşmenin 12. Maddesine tam uyum için elzem konular olan kadın sünneti, insan immün yetmezlik virüsü/ edinilmiş bağışıklık yetmezliği sendromu (HIV/AIDS), engelli kadınlar, kadına yönelik şiddet ve aile içi ilişkilerde eşitliğe ilişkin olarak daha önce yayımladığı Tavsiye Kararlarına atıfta bulunur.
6. Kadınlarla erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar sağlık durumlarında da farklılıklara yol açarken, kadınlar ve erkeklerin sağlık durumları üzerinde belirleyici olan ve kadınlar arasında dahi çeşitlilik gösteren toplumsal etmenler bulunur. Bu nedenle, göçmen kadınlar, mülteciler, ülkelerinde yerlerinden edilmiş kadınlar, kız çocukları ve yaşlı kadınlar, fuhuş sektörü içinde yer alan kadınlar ve fiziksel veya zihinsel engelli kadınlar gibi dezavantajlı ve savunmasız gruplara mensup kadınların sağlık ihtiyaçları ve haklarıyla özel olarak ilgilenilmesi gerekir.

7. Komite, kadınların sağlık haklarının tam olarak gerçekleştirilebilmesinin tek yolunun, Taraf Devletlerin; güvenli, besleyici ve yerel koşullara uygun yiyecek tedarikini sağlayarak kadınların bir temel insan hakkı olan sağlıklı beslenme hakkına yaşamları boyunca saygı duyma ve bu hakları koruyup geliştirme yükümlülüklerini yerine getirmeleri olduğuna işaret eder. Taraf Devletlerin bu amaca yönelik olarak özellikle kırsal bölgelerde yaşayan kadınların üretim kaynaklarına fiziksel ve ekonomik erişimini kolaylaştırıcı adımlar atmaları veyahut da kendi yetki alanlarında bulunan tüm kadınların özel beslenme ihtiyaçlarının karşılanmasını temin etmeleri gerekir.

Madde 12

1. Taraf Devletler, aile planlaması dâhil tüm sağlık hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanabilmesi için, sağlık alanında kadınlara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere gerekli bütün tedbirleri alırlar.
2. Bu maddenin 1. paragrafında öngörülen hükümler saklı kalmak kaydıyla, Taraf Devletler kadına hamilelik, loğusalık ve doğum sonrası dönemde gerekli hizmetleri sağlarlar, hamilelik ve emzirme sırasında yeterli beslenme imkânlarını sağlamakla birlikte, gerektiğinde ücretsiz hizmet verirler.
8. Komite, Taraf Devletleri, yaşam boyu kadın sağlığı konusunda çalışmalarını yönünde teşvik eder. Dolayısıyla kadınlar ibaresi, bu Tavsiye Kararının amacına paralel olarak, genç kızları ve ergen kızları da kapsar. Bu Tavsiye Kararında, Komite'nin Sözleşmenin 12. Maddesinin ana unsurlarıyla ilgili tahlillerine yer verilmiştir.

Ana Unsurlar

Madde 12 (1)

9. Taraf Devletler, kendi ülkelerindeki kadınları etkileyen en ciddi sağlık meselelerini bildirmek durumundadırlar. Dolayısıyla, Taraf Devletler, Komitenin *sağlık alanında kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlerin uygunluğunu değerlendirebilmesi için*, sağlık mevzuatları ve kadınlara ilişkin plan ve politikaları hakkında, cinsiyete göre ayrıştırılmış ve hastalık vakaları ve bunların vahameti ile kadın sağlığı ve beslenmesi bakımından risk yaratan koşullar, ayrıca da koruyucu ve iyileştirici tedbirlerin mevcudiyeti ve maliyet etkinliği ile ilgili güvenilir verileri içeren rapor sunmak durumundadırlar. Komiteye sunulan raporlar, sağlıkla ilgili mevzuat, plan ve politikaların, o ülkede yaşayan kadınların sağlık durumları ve ihtiyaçlarına dair bilimsel ve etik araştırma ve değerlendirmelere dayandığını göstermeli; din, gelenek veya kültüre dayanan tüm etnik, bölgesel ve topluluk bazında hâkim ihtiyaç ve durum çeşitliliğini ve uygulamaları dikkate almalıdır.
10. Taraf Devletler, kadınları veya belirli bir grup kadını erkeklerden farklı şekilde etkileyen hastalıklar, sağlık koşulları ve sağlığa zararlı koşullar ve ayrıca, bu koşullarda uygulanabilecek müdahale yöntemlerine ilişkin bilgileri raporlarına dâhil etmeleri hususunda teşvik edilirler.
11. Sağlık sisteminin kadınlara özel hastalıkların önlenmesi, tanı ve tedavisine yönelik sunacağı hizmetlerde eksiklik olması halinde, kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması amacıyla alınan tedbirlerin uygun olmadığı düşünülür. Bir Taraf Devletin, kadınlara yönelik belirli üreme sağlığı hizmetlerini yasal yollardan sağlamayı reddetmesi ayrımcılıktır. Örneğin, sağlık hizmeti sağlayıcılarının bu hizmetleri vicdani ret hakkına sığınarak reddetmesi durumunda, kadınların bu hizmetleri almak üzere alternatif hizmet sağlayıcılarına yönlendirilmesini sağlayacak tedbirler alınmalıdır.

12. Taraf Devletler, *sağlık* hizmetleri hususunda uyguladıkları politika ve tedbirlerin, kadınların sağlık hakkını yine onların ihtiyaç ve menfaatleri bakımından nasıl ele aldıklarını ve aşağıda örnekleri sıralanan, kadınların erkeklerden farklı özellikleri ve onları etkileyen farklı etkenlere ilişkin değerlendirmelerine esas olan anlayışlarını rapor etmelidirler:
- (a) Adet döngüsü, üreme fonksiyonları ve menopoz gibi, kadınları erkeklerden ayıran biyolojik faktörler. Diğer bir örnek ise, cinsel yolla bulaşan hastalıklara yakalanma riskinin kadınlarda erkeklere nazaran çok daha yüksek olmasıdır;
- (b) Kadınların geneli ve özel ise bazı kadın grupları arasında farklı şekillerde ortaya çıkan sosyo-ekonomik faktörler. Sözgelimi, hane içinde ve işyerlerinde kadınlar ve erkekler arasında görülen eşitsiz güç ilişkileri, kadınların sağlıklarını ve beslenmelerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kadınların sağlığı ayrıca, maruz kaldıkları farklı şiddet türlerinden de etkilenebilmektedir. Kız çocukları ve genç kızlar sıklıkla yaşlı erkeklerin ve aile üyelerinin cinsel tacizi karşısında savunmasız kalmakta ve bu durum onları, fiziksel ve ruhsal hasar ile istenmeyen ve erken gebelik riskiyle karşı karşıya getirmektedir. Kadın sünneti gibi bazı kültürel ve geleneksel uygulamalardan; ölüm ve sakat kalma riskini beraberinde getirmektedir.
- (c) Kadın ve erkekler arasında farklılık gösteren psiko-sosyal faktörler, genel olarak depresyon ve özel olarak doğum sonrası depresyon ve bunların yanı sıra, anoreksiya ve bulimia gibi yeme bozukluklarına sebebiyet veren diğer psikolojik rahatsızlıkları içermektedir.
- (d) Doktor – hasta gizliliğine saygı duyulmaması, hem kadınları hem de erkekleri etkilese de, bu durum kadınları profesyonel yardım ve tedaviye başvurmadan caydırarak onların sağlık ve sıhhatini olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Bu nedenle kadınlar, üreme organlarıyla ilgili hastalıklar, doğum kontrol yöntemi veya hatalı kürtaj konularında veya cinsel ya da fiziksel şiddete maruz kaldıklarında tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanmak için ilgili yerlere başvurmak konusunda daha az istekli olacaklardır.
13. Taraf Devletlerin *sağlık bakım hizmetlerinden kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması*, bilgilendirilmesi ve eğitim almasını sağlama göreviyle, kadınların sağlık haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve gerçekleştirilmesine yönelik yükümlülükleri kastedilir. Taraf Devletler yasaların, uygulamaların ve politikaların bu üç yükümlülükle uyum içerisinde olmasını sağlamaktan sorumludur. Taraf Devletler, ayrıca, etkili bir şekilde adli işlem yapılmasına olanak tanıyan bir sistem tesis etmelidirler. Bu sistemin oluşturulmaması, Sözleşmenin 12. Maddesini ihlal niteliğindedir.
14. *Haklara saygı gösterme* yükümlülüğü, Taraf Devletlerin, kadınların sağlıkla ilgili amaçlarına ulaşmak için yürüttükleri faaliyetlerini engellemekten kaçınmalarını gerektirir. Taraf Devletler, kamu sektöründe ve özel sektörde sağlık bakım hizmeti tedarikçilerinin, kadınların sağlık hizmetlerine erişim hakkına saygının tesis edilmesi sorumluluklarını nasıl ifa ettiklerini rapor etmelidir. Sözgelimi, Taraf Devletler, kadınların sağlık hizmetlerine ya da sağlık hizmeti veren sağlık kuruluşlarına erişim olanaklarını; kocalarının, partnerlerinin, ebeveynlerinin ya da sağlıkla

ilgili mercilerin müsaadesi olmadığı gerekçesiyle veya evli olmamaları²⁵ ya da sadece kadın olmaları nedeniyle kısıtlanamamalıdır. Kadınların düzgün sağlık hizmetlerine erişimlerinin önündeki diğer engeller arasında, sadece kadınların ihtiyaç duyduğu tıbbi işlemlerin yasaklanmasını ve bu işlemleri tercih eden kadınların cezalandırılmasını öngören yasalar bulunmaktadır.

15. Kadınların sağlıkla ilgili *haklarının korunması* yükümlülüğü, Taraf Devletler ile devlet yetkilileri ve görevlilerinin, söz konusu hakların özel kişi ve örgütler tarafından ihlal edilmesini engellemelerini ve müeyyidelerin uygulamak üzere harekete geçmelerini gerektirir. Toplumsal cinsiyete aykırı şiddet, kadınlar açısından önemli bir sağlık sorunu teşkil ettiğinden; Taraf Devletler şunları temin etmelidirler:

- (a) Kadına yönelik şiddet ve kız çocuklarının istismarıyla ilgili durumların ele alınması ve uygun sağlık hizmetlerinin verilmesi konusunda, sağlık bakım protokolleri ve hastane prosedürleri dâhil olmak üzere, kanun çıkartılması ve çıkarılan kanunların etkin biçimde uygulanması ile politika üretilmesi;
- (b) Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin sağlıkla ilgili sonuçlarının belirlenmesi ve gerekli biçimde yönetilmesi için sağlık çalışanlarına toplumsal cinsiyete duyarlı eğitimler verilmesi;
- (c) Kadın hastalara cinsel taciz ile ilgili şikâyetlerin görüşülmesi için adil ve koruyucu esas ve usuller getirilmesi; kadın hastalara cinsel taciz suçunu işleyen sağlık çalışanları için yaptırımlar uygulanması;
- (d) Kadın sünnetini ve kız çocuklarının evlendirilmesini yasaklayan yasaların çıkartılması ve etkili biçimde uygulanması.

16. Taraf Devletler, silahlı çatışma ortamında kısıp kalan kadınlar veya mülteci kadınlar gibi özellikle zor koşullara maruz kalan kadınların travma tedavisi ve rehberlik dâhil gerekli koruma ve sağlık hizmetlerinden yararlanmasını güvence altına almalıdır.

17. *Hakların gerçekleştirilmesi* görevi, Taraf Devletleri kadınların sağlık hakkından yararlanmalarını güvence altına almak üzere uygun yasal, adli, idari, bütçesel, iktisadi ve diğer tedbirleri mevcut kaynaklarının elverdiği en geniş ölçekte almak ve uygulamakla yükümlü kılar. Dünya çapında anne ölümü ve hastalık oranlarının yüksekliğini ve ailelerini fazla genişletmek istemediği halde doğum kontrol yöntemlerine erişimi olmayan ya da bu yöntemleri kullanmayan çiftlerin çok fazla sayıda olduğunu ortaya koyan çalışmalar, kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamakla görevli Taraf Devletlerin bu görevlerini yerine getirme konusundaki olası ihmallerini ortaya koyan önemli göstergelerdir. Komite, Taraf Devletlerin kadınların özellikle tüberküloz ve HIV/AIDS gibi önlenemez koşullardan kaynaklanan kötü sağlık durumunun önemini dikkate alarak ne gibi adımlar attıklarını bir rapor halinde sunmalarını rica eder. Komite, Devletlerin söz konusu yükümlülüklerini terk ederek sağlıkla ilgili hizmetleri özel kurum ve kuruluşlara devrettiklerini gösteren kanıtların giderek artmasından endişe duyar. Taraf

²⁵ Genel tavsiye kararı 21, paragraf 29.

Devletlerin bu güçlerini özel sektördeki kurum ve kuruluşlara devrederek ya da aktararak bu alanlardaki sorumluluklarından kaçınmaları mümkün değildir. Bu nedenle Taraf Devletler, kadınların sağlığının iyileştirilmesi ve korunması için kamu erkinin kullanıldığı hükümet işlemlerini ve diğer tüm yapıları örgütlemek için atılan adımlar hakkında rapor hazırlamalıdır. Taraf Devletler bu raporlarda, kadınların haklarının üçüncü taraflarca ihlal edilmesini engellemek, kadın sağlığını korumak ve bu gibi hizmetlerin sunulmasını güvence altına almak üzere başlattıkları tedbirlerle ilgili bilgilere yer vermelidir.

18. HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıklarla ilgili konular, kadınların ve ergenlik dönemindeki genç kızların cinsel sağlık haklarının merkezinde yer almaktadır. Pek çok ülkede, ergen genç kızlar ve kadınların cinsel sağlık hususunda bilgi ve hizmete erişimi yetersiz düzeydedir. Toplumsal cinsiyet temelinde erk ilişkilerinin eşitsiz dağılımının bir sonucu olarak, kadınlar ve ergen genç kızlar genellikle cinsel birleşmeyi reddedememekte ya da güvenli ve sorumlu cinsel ilişki konusunda ısrarcı olamamaktadır. Kadın sünneti ve çokeşlilik gibi zararlı geleneksel uygulamalar ve evlilik içi tecavüz, genç kızları ve kadınları HIV/AIDS ve cinsel yolla bulaşan diğer hastalıklara yakalanma riskine açık hale getirmektedir. Fuhuş sektöründeki kadınlar da bu hastalıklara karşı özellikle korumasız durumdadır. Taraf Devletler, ülkelerinde yasal oturma izinleri bulunmasa bile kadın ticaretine konu olanlar da dâhil tüm kadınların ve genç kızların cinsel sağlıkla ilgili bilgilenme, eğitim ve hizmet alma hakkından yararlanmasını, her türlü kısıtlama ve ayrımcılıktan arı olarak güvence altına almalıdır. Taraf Devletler, özellikle ergen genç kızların ve erkeklerin, yeterli eğitimi almış görevlilerden gizlilik ve mahremiyet haklarına saygılı özel programlar dâhilinde cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimi alma hakkından yararlanmalarını sağlamalıdır.
19. Taraf Devletler, Sözleşmenin 12. Maddesine uydıklarını göstermek amacıyla, sağlık hizmetlerinden *kadın ve erkeğin eşit olarak yararlanması* hükmü doğrultusunda kadınların sağlık hizmetlerine ne ölçüde erişimlerinin olup olmadığını değerlendirmek üzere kullandıkları testi, sundukları raporlarda belirtmelidirler. Taraf Devletler bu testleri uygularken Sözleşmenin 1. maddesinde yer alan hükümleri göz önünde bulundurmalıdır. Bu nedenle raporlarda, sağlık politika, prosedür, yasa ve protokollerinin kadınları erkeklere kıyasla ne şekilde etkilediğine dair açıklamalar yapmalıdırlar.
20. Kadınlar, belirli bir tedavi görme ya da belirli bir araştırmaya katılma konusundaki seçenekleriyle ilgili olarak, uygun eğitimi almış görevliler tarafından tam olarak bilgilendirilme hakkına sahiptir; bu bilgilendirme, önerilen yöntemlerin sağlayacağı faydalar ve olası yan etkiler ile diğer alternatif yöntemleri içerir.
21. Taraf Devletler, kadınların *sağlık hizmetlerinden yararlanma* konusunda karşılaştıkları engelleri ortadan kaldırmak ve kadınların bu hizmetlerden zamanında ve makul ücret karşılığında yararlanmalarını sağlamak için alınan tedbirler i rapor etmelidirler. Bu gibi engeller arasında; yüksek ücretlendirme, bu hizmetlerden yararlanmak için önceden eşlerden, ebeveynlerden ya da hastane yetkililerinden izin alınması zorunluluğu, sağlık merkezlerinin uzaklığı ve uygun ve karşılanabilir maliyette toplu ulaşım araçlarının olmaması gibi, kadınların erişim olanaklarını sınırlayan koşullar ya da şartlar bulunmaktadır.

22. Taraf Devletler, ayrıca, nitelikli sağlık hizmetlerinin erişilebilirliğini sağlamak; sözgelimi, kadın bu hizmetleri kabul etmelerini sağlamak için aldıkları tedbirleri de rapor etmelidirler. Kabul edilebilir hizmetler ise, sunulmuş şekli itibariyle kadınların tam anlamıyla bilgi sahibi olarak rıza göstermelerini temin eden, insan onuruna saygı gösteren, mahremiyet ilkesini gözeten, kadının ihtiyaçlarına ve bakış açısına duyarlı hizmetler olarak tanımlanır. Taraf Devletler, rıza almadan kısırlaştırma, cinsel yolla bulaşan hastalık tespitine yönelik testlere zorla tabi tutulma ya da istihdam şartı olarak zorunlu gebelik testleri gibi, zorlamalara başvuran ve kadının iradesini ve onurunu ihlal eden hiçbir uygulamaya izin vermemelidir.
23. Taraf Devletler, sundukları raporlarda, özelde *aile planlamasıyla ilgili* ve genelde cinsel sağlık ve üreme sağlığıyla ilgili hizmetlere zamanında erişimi sağlamak üzere aldıkları tedbirlere ilişkin bilgi vermelidir. Ergenlik çağındakilere verilen ve tüm aile planlaması yöntemleri hakkında bilgi ve danışmanlık hizmetlerini de kapsayan sağlık eğitimine özel bir önem verilmelidir.²⁶
24. Kadınlar genellikle erkeklerden daha uzun yaşamaktadır ve erkeklere karşılaştırıldıklarında osteoporoz ve demans gibi sakatlığa ve dejenerasyona yol açan kronik hastalıklara daha sık yakalanmaktadır. Ayrıca, yaşlanan eşlerinin bakımı genellikle kadınların sorumluluğu halinde gelmektedir. Komite, bu nedenlerle, yaşlı kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin koşulları hakkında kaygı duymaktadır. Taraf Devletler, bu nedenle, ileri yaştaki kadınların, yaşlanmaya bağlı sakatlıklar ve engellere yönelik sağlık hizmetlerine erişim olanağına sahip olması için gereken tedbirleri almalıdır.
25. Her yaştaki engelli kadınlar, genel olarak, sağlık hizmetlerine erişim konusunda fiziksel zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Özellikle zihinsel engelli kadınlar güçlüklerden daha fazla etkilenmektedir; bunun yanı sıra, cinsiyet ayrımcılığı, şiddet, yoksulluk, silahlı çatışmalar, yerinden edilme ve diğer sosyal mahrumiyet biçimlerinin zihin sağlığı açısından yarattığı ve kadınların orantısız bir biçimde daha da açık oldukları pek çok risk genellikle pek bilinmemektedir. Taraf Devletler, sağlık hizmetlerinin engelli kadınların ihtiyaçlarına duyarlı ve insan haklarına ve onurlarına saygılı olmasını sağlamak için gereken tedbirleri almalıdırlar.

Madde 12 (2)

26. Raporların ayrıca, Taraf Devletlerin hamilelik, *loğusalık ve doğum sonrası dönemine yönelik olarak aldıkları* tedbirlere ilişkin bilgi içermesi gerekmektedir. Bu tedbirlerin genel olarak kendi ülkelerindeki anne ölüm ve hastalık oranlarını, özel olarak kırılgan grup, bölge ve topluluklara ilişkin ilgili oranları ne ölçüde düşürdüğüne dair bilgilerin raporlara dâhil edilmesi gerekir.
27. Taraf Devlet raporları, gebelik, doğum ve doğum sonrası dönemlerinde kadınların güvenliği için *gerektiğinde* verilecek *ücretsiz hizmetlerin* nasıl tedarik edildiğine ilişkin bilgileri içermelidir. Pek çok kadın, doğum öncesi, doğum ve doğum sonrası hizmetleri gibi gerekli hizmetlere erişmek ve bu hizmetlerden yararlanmak için gerekli kaynaklara sahip olmadığından, gebelikten kaynaklanan nedenlerle ölüm veya sakatlık riski altında bulunmaktadır. Komite, kadınların güvenli annelik haklarının gerçekleştirilmesi ve acil kadın doğum hizmetleri sağlanmasının Taraf Devletlerin görevi olduğunun ve Devletlerin mevcut kaynakların büyük bir oranını bu hizmetlere aktarmaları gereğinin altını çizer.

²⁶ Ergenlik dönemindeki gençlere verilecek sağlık eğitiminde, diğer şeylerin yanı sıra, toplumsal cinsiyet eşitliği, şiddet, cinsel yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi, ve üreme ve cinsel sağlık haklarıyla ilgili bilgilere yer verilmelidir.

Sözleşme'nin İlgili Diğer Maddeleri

28. Komite Taraf Devletleri, Sözleşmenin 12. Maddesi gereği alınacak tedbirleri rapor ederlerken, bunları Sözleşmenin kadın sağlığı ile ilgili diğer maddeleri ile ilişkilendirmeye sevk eder. Bu maddeler şu şekilde sıralanabilir: Taraf Devletlerin verecekleri aile eğitimleriyle toplumsal bir işlevi olan anneliğin doğru anlaşılmasını sağlamalarını öngören 5. Maddenin (b) bendi; Taraf Devletlerin, kadınların sağlık hizmetlerine erişimlerini kolaylaştıracak ve kız öğrencilerin genellikle erken gebelikten kaynaklanan okuldan ayrılma oranlarını düşürecek şekilde eğitime eşit erişimini sağlamalarına ilişkin 10. Madde; Taraf Devletlerin, kadınlara ve genç kızlara, ailelerinin sağlık ve refahını sağlamaya yardım edecek, aile planlaması bilgisi dâhil özel eğitici bilgiler temin etmelerine ilişkin 10. Maddenin (h) bendi; bir bölümüyle kadınların annelik fonksiyonlarının korunması, gebelikleri süresince zararlı olduğu kanıtlanan işlerde kadınlara özel koruma sağlanmasının güvence altına alınması ve kadınlara ücretli analık izni verilmesi dâhil olmak üzere kadın sağlığı ve güvenliğinin çalışma hayatında korunmasıyla ilgili olan 11. Madde; Taraf Devletlerin kırsal bölgelerde yaşayan kadınların aile planlaması konusunda bilgi, danışma ve hizmetler de dâhil olmak üzere yeterli sağlık hizmetlerine erişiminin sağlanmasına ilişkin 14 (2) (b) ile Taraf Devletlerin, hastalıklardan korunma ve güvenilir sağlık bakım hizmetlerinin geliştirilmesinde hayati öneme sahip konut, sıhhi tesisat, elektrik ve su temini, ulaşım ve haberleşme konularında yeterli yaşam standartlarından yararlanma haklarının sağlama yükümlülüğüne ilişkin 14 (2) (h); ve kadınlara çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve kendi hassasiyetleriyle karar verme ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarla yararlanma hususunda erkeklerle eşit haklar sağlanmasına ilişkin 16 (1) (e). Bunların yanında, 16. Maddenin 2. bendi de, erken doğumdan kaynaklanan fiziksel ve duygusal zararları önlemek amacıyla çocukların erken yaşta nişanlanmasını veya evlenmesini yasaklar.

Hükümetlere Tavsiye Edilen Eylemler

29. Taraf Devletler, yaşam süreleri boyunca kadınların sağlık ve esenliğini korumak üzere kapsamlı bir ulusal strateji izlemelidirler. Bu ulusal strateji, kadına yönelik şiddete müdahalenin yanı sıra kadınları etkileyen hastalık ve koşulların önlenmesi ve tedavisine yönelik girişimlere yer verecek ve tüm kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetleri de dâhil her yüksek kalitede ve maddi bakımından erişilebilir tüm sağlık hizmetlerine dünya çapında erişimlerini sağlayacaktır.

30. Taraf Devletler, kadın sağlığı bütçe kaleminin kadınların farklı ihtiyaçları olduğunu da dikkate alarak, genel sağlık bütçesinden erkek sağlığına ayrılan kalemle kıyaslanabilir büyüklükte pay almasını sağlamak üzere yeterli düzeyde bütçe kaynağı ile insani ve idari kaynağın tahsisini sağlamalıdır.

31. Taraf Devletlerin ayrıca özel olarak şunları yapmaları gerekmektedir:

- (a) Toplumsal cinsiyet bakış açısının kadınların sağlığını etkileyen tüm politika ve programların merkezine yerleştirilmesi ve kadınların bu politika ve programların planlanması, uygulanması ve izlenmesi ve kadınlara hizmet tedarik süreçlerinin bir parçası haline getirilmesi;
- (b) Kadınların, cinsel sağlık ve üreme sağlığı dâhil olmak üzere sağlık hizmetleri, eğitim ve bilgiye erişimleri önündeki tüm engellerin kaldırılması ve bilhassa HIV/AIDS gibi cinsel

yolla bulaşan hastalıkların önlenmesi ve tedavisinde ergenlere yönelik programlara kaynak aktarılması;

- (c) Aile planlaması ve cinsellik eğitimi gibi araçlar kullanarak, istenmeyen gebeliklerin önlenmesine öncelik verilmesi ve güvenilir annelik hizmetleri ve doğum öncesi destek programları aracılığı ile anne ölüm oranını düşürülmesi. Mümkün olduğu durumlarda, kürtaj olan kadınların cezalandırılmasına yol açan hükümlerin kaldırılması amacıyla kürtajı yasaklayan mevzuatta değişikliğe gidilebilir;
- (d) Devlet kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel kuruluşların kadınlar için verdiği sağlık hizmetlerinin izlenmesi, hizmete eşit erişimin ve hizmet kalitesinin sağlanması;
- (e) Tüm sağlık hizmetlerinin kadının kendi hayatını yönetme, mahremiyet, gizlilik, bilgilendirilmiş rıza ve seçim haklarını içeren insan haklarına uygunluğunun sağlanmasının şart koşulması;
- (f) Sağlık çalışanlarına yönelik eğitim müfredatında, kadın sağlığı ve kadınların insan hakları konusunda, özellikle de toplumsal cinsiyete dayalı şiddete ilişkin olarak, geniş kapsamlı, zorunlu ve toplumsal cinsiyete duyarlı derslerin yer almasının sağlanması.

Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4. Maddesinin 1. Paragrafında Yer Alan Geçici Özel Önlemlerle İlgili 25 Sayılı Genel Tavsiye

<u>I. Giriş</u>	57
<u>II. Geri Plan: Sözleşme'nin Amacı ve Hedefi</u>	57
<u>III. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ndeki Geçici Özel Önlemlerin Anlamı ve Kapsamı</u>	59
<u>A. 4. Maddenin 1. ve 2. Paragrafları Arasındaki İlişki</u>	59
<u>B. Terminoloji</u>	59
<u>C. 4. Madde 1. Paragraftaki Temel Öğeler</u>	60
<u>IV. Taraf Devletlere Tavsiyeler</u>	61

I. Giriş

1. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, (1999 yılında gerçekleştirilen) 20. oturumunda Sözleşme'nin 21. Maddesi uyarınca Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 4. Maddesinin 1. paragrafına ilişkin olarak bir tavsiye geliştirme kararı almıştır. Bu yeni genel tavsiye, başka belgelerin yanı sıra, geçici özel önlemlerle ilgili 5 sayılı genel tavsiye (yedinci oturum, 1988), Sözleşme'nin 8. Maddesinin uygulanmasıyla ilgili 8 sayılı tavsiye (yedinci oturum, 1988), kamusal yaşamda kadınlarla ilgili 23 sayılı tavsiyenin (on altıncı oturum, 1997) de aralarında yer aldığı daha önceki genel tavsiyelerin yanı sıra, Sözleşme'ye taraf devletlerin raporlarını ve Komitenin bu raporlara ilişkin sonuç gözlemlerini temel alır.
2. Komite, şimdiki genel tavsiyesi ile 4. Maddenin 1. paragrafının anlam ve mahiyetine açıklık getirmeyi, böylece Sözleşme'yi uygulayacak Taraf Devletlerin bu bölümü eksiksiz biçimde kullanmalarını sağlamayı amaçlar. Komite, Taraf Devletleri bu genel tavsiyeyi kendi ulusal ve yerel dillerine çevirmeye; idari yapıları dâhil olmak üzere yasama, yürütme ve yargı organlarına yaygın biçimde dağıtmaya; ayrıca medya, akademi, insan hakları ve kadın kuruluşları dâhil sivil toplum çapında yaygınlaştırmaya teşvik eder.

II. Geri Plan: Sözleşme'nin Amacı ve Hedefi

3. Sözleşme dinamik bir belge niteliği taşır. Sözleşme'nin 1979 yılında kabul edilmesinden bu yana Komite, ulusal ve uluslararası düzeylerde diğer aktörler ile birlikte Sözleşme maddelerinin özünün ve kadına karşı ayrımcılık olgusunun kendine has niteliği ile bu olguyla mücadelede kullanılacak araçların belirlenmesine ve kavranmasına her zaman bir adım ilerisini irdeleyen yaklaşımıyla katkıda bulunagelmıştır.
4. 4. Maddenin 1. paragrafının kapsamı ve anlamı, Sözleşme'nin temel hak ve özgürlüklerin kullanımında kadınların erkeklerle hem yasalar önünde hem de bilfiil eşit konumlandırılmasıyla kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması şeklinde ortaya koyulan genel amacı ve hedefi bağlamında saptanmalıdır. Sözleşme, Taraf Devletleri kadınların eşit muamele görme haklarına saygı göstermek, bu hakkı korumak ve geliştirmek, yaşama geçirmek, kadınların konumunu iyileştirerek erkeklerle hukuksal ve fiili eşitliğini sağlamak yasal yükümlülükleriyle bağlar.
5. Sözleşme ayrımcılık kavramını, ulusal ve uluslararası birçok hukuk standardında ve normunda kullanılan anlamının ötesine taşımıştır. Sözü edilen standart ve normlar cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklar, gerek kadınları gerekse erkekleri keyfi, haksız veya nedensiz ayrıma dayalı muameleden korurken; Sözleşme, kadınların salt kadın olmalarından dolayı ayrımcılığın çeşitli biçimlerinin mağduru olduklarını ve mağdur olmaya devam ettiklerini vurgulayarak kadına yönelik ayrımcılığa odaklanır.
6. Sözleşme'nin öze ilişkin tüm maddelerinin yorumsal çerçevesini oluşturan 15 ve 24. Maddeleri birlikte ele alındığında, Taraf Devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalarında üç temel yükümlülüğün esas olduğu anlaşılır. Bu yükümlülükler bütünlük olarak yerine getirilmeli, kadınlara ve erkeklere eşit davranılması şeklindeki salt şekli hukuksal yükümlülüğün ötesine geçilmelidir.

7. Taraf Devletler birincil olarak, yasalarında kadınlara karşı doğrudan veya dolaylı (1) ayrımcılık içeren hiçbir hüküm bulunmamasını ve kadınların özel yaşamın yanı sıra kamusal alanlarda yetkili organlar kanalıyla ve yaptırımlara ve diğer yollara başvuru olarak – kamu yetkililerinden, yargıdan, kurumlardan, işletmelerden veya özel kişilerden kaynaklanabilen - ayrımcılığa karşı korunmasını sağlamakla yükümlüdürler. Taraf Devletlerin ikinci yükümlülüğü, somut ve etkili politikalar ve programlar uygulayarak kadınların durumlarını bilfiil iyileştirmektir. Tarafların üçüncü yükümlülükleri ise, yaygın toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ve kadınları yalnızca kişilerin bireysel eylemleriyle değil aynı zamanda yasal, hukuki ve toplumsal yapılarda ve kurumlarda kemikleşerek etkileyen toplumsal cinsiyet kalıp yargılarının sorun olarak ele alınmasıdır.
8. Komitenin görüşüne göre gerçek eşitlik, kadınlarla erkeklerin fiili eşitliğidir ve böyle bir eşitliğin sağlanması için tamamen şekli hukuksal veya programsal bir yaklaşım yeterli değildir. Buna ek olarak Sözleşme, kadınların hayata erkeklerle eşit başlamalarını ve sonuçların her ki cinsiyet için de eşit olması için kadınların gerekli koşulların sağlandığı bir ortamda güçlendirilmelerini öngörür. Kadınların erkeklerle aynı muameleye tabi olmasını sağlamak yeterli değildir. Daha ziyade, kadın ve erkeğin biyolojik farklılıklarının yanı sıra, toplumsal ve kültürel yapıdan kaynaklanan farklılıklar da dikkate alınmalıdır. Belirli koşullarda, bu tür farklılıklara hitap edebilmek adına, kadın ve erkeğe birbirinden farklı şekilde muamele etme gereği doğabilir. Gerçek anlamda eşitliğin sağlanması hedefi, ayrıca, kadınların yetersiz temsilini açacak, kaynakların ve gücün erkeklerle kadınlar arasında eşit dağılımını sağlayacak etkili bir stratejiyi de gerektirir.
9. Sonuçların eşitliği, fiili veya gerçek eşitliğin mantıksal uzantısıdır. Bu sonuçlar, doğası itibarıyla nicel ve/veya nitel olabilir; sözgelimi, kadınların çeşitli alanlarda eşit sayıda erkekle hak kullanımı, erkeklerle aynı düzeyde gelir elde etmeleri, karar verme ve siyasi nüfuz bakımından erkeklerle eşit konumlandırılmaları ve hayatlarının şiddetten arındırılarak özgürleştirilmeleri gibi.
10. Kadınlara karşı ayrımcılığın ve ortadaki eşitsizliğin temelinde yatan nedenler ciddiyetle ele alınmadıkça, kadınların durumunda bir iyileşme olması söz konusu değildir. Kadınların ve erkeklerin yaşamları bağlamsal olarak ele alınmalı; güç ve yaşam örüntülerinde tarihsel süreç içinde muayyenleşmiş erkek paradigmasının aşılabilmesi için fırsatlar, kurumlar ve sistemler bazında gerçek anlamda bir dönüşüm sağlamaya yönelik önlemler alınmalıdır.
11. Kadınların süreklilik arz eden biyolojik ihtiyaçları ve deneyimleri; tekil kişiler, egemen toplumsal cinsiyetçi ideoloji, ya da bu ayrımcılığın toplumsal ve kültürel yapı ve kurumlardaki tezahürleri dolayısıyla geçmişte ve günümüzde kadınlara yöneltilen ayrımcılıktan kaynaklanabilen diğer ihtiyaçlardan ayrı tutulmalıdır. Kadınlara karşı ayrımcılığı sona erdirmeye yönelik adımlar atılırken, kadınların ihtiyaçları değişebilir veya ortadan kalkabilir; ya da bu ihtiyaçlar hem kadınların hem de erkeklerin ortak ihtiyaçları haline gelebilir. Dolayısıyla, artık mazur gösterilmesi mümkün olmayan bu farklı davranışların sürdürülmesinden kaçınmak için kadınların fiili veya gerçek eşitliğini hedefleyen yasaların, programların ve uygulamaların sürekli izlenmesi gerekir.
12. Belirli kadın grupları, kadın olarak maruz kaldıkları ayrımcılığa ek olarak, başka zeminlerdeki ayrımcılığın da mağdurlarıdır. Birden çok şekilde tezahür eden ayrımcılık dayanakları arasında ırk, etnik veya dinsel kimlik, engellilik, yaş, sınıf, kast veya başka etmenler yer alabilmektedir. Bu tür ayrımcılık durumları ilk etapta söz konusu kadın gruplarını etkileyebilmekte veya bu tür ayrımcılık durumları, kadınları erkeklerden farklı düzeylerde ve farklı yollardan etkileyebilmektedir. Taraf

Devletlerin, kadınları hedef alan bu çok yönlü ayrımcılığı ve kadınlar üzerindeki bileşik etkilerini ortadan kaldırmak için özel önlemler almaları gerekebilir.

13. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne ek olarak, Birleşmiş Milletler sisteminde benimsenen diğer uluslararası insan hakları ve politika belgeleri de eşitliğin sağlanmasına yönelik geçici özel önlemlerle ilgili hükümler içermektedir. Ancak, bu önlemler farklı bir terminolojiyle ifade edilmektedir ve önlemlere getirilen yorumlarda da çeşitlilik hâkimdir. Komite, 4. Maddenin 1. paragrafına ilişkin bu genel tavsiyenin terminolojinin netleşmesine katkıda bulunacağını umar (3).
14. Sözleşme, kadınların insan haklarından ve temel özgürlüklerden yararlanmalarını engelleyen geçmişteki ve bugünkü toplumsal ve kültürel bağlamların ayrımcı boyutlarını hedefler. Fiili veya gerçek anlamda eşitsizliğin nedenlerinin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması dâhil, kadınlara karşı her tür ayrımcılığa son verilmesini amaçlar. Dolayısıyla, geçici özel önlemlerin Sözleşme doğrultusunda uygulanması, ayırım gözetmeme ve eşitlik normlarına bir istisna olmayıp, kadınlar için fiili veya gerçek eşitliği sağlamanın bir yoludur.

III. Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ndeki Geçici Özel Önlemlerin Anlamı ve Kapsamı

Madde 4, paragraf 1

Kadınlar ve erkekler arasında fiili eşitliği sağlama sürecini hızlandırmaya yönelik geçici özel önlemlerin Taraf Devletlerce benimsenmesi, hâlihazırdaki Sözleşme'de tanımlandığı şekliyle ayrımcılık olarak değerlendirilmez, ancak bu yolla eşitsiz veya ayrı standartların kalıcılığı gibi bir duruma da izin verilmez; fırsat ve muamele eşitliği sağlandığında da, bu önlemlere son verilir.

Madde 4, paragraf 2

Hâlihazırdaki sözleşmede yer alan, anneliğin korunmasını hedefleyen önlemler dâhil özel önlemlerin Taraf Devletlerce benimsenmesi ayrımcılık sayılmaz.

A. 4. Maddenin 1. ve 2. Paragrafları Arasındaki İlişki

15. 4. Maddenin 1. paragrafındaki “özel önlemlerin” amacı ile 2. paragrafta söylenenler arasında net bir ayırım vardır. 4. Maddenin 1. paragrafındaki amaç, erkeklerle fiilen ve gerçek anlamda eşit hale gelebilmeleri için kadının konumundaki iyileşmeyi hızlandırmak, kadınlara karşı ayrımcılığın geçmişteki ve güncel biçimlerinin ve bunların sonuçlarının düzeltilmesini sağlayacak yapısal, toplumsal ve kültürel değişimleri gerçekleştirmek ve kadınların maruz kaldıkları olumsuzlukların telafisine yönelmektir. Bu önlemler geçici niteliktedir.
16. 4. Maddenin 2. paragrafı, biyolojik farklılıkları nedeniyle kadınlara ve erkeklere özdeş olmayan muamele öngörür. Bu önlemler kalıcı niteliktedir ve 11. Maddenin 3. paragrafında atıfta bulunulan bilimsel ve teknolojik bilginin yeniden gözden geçirilmesi gerekinceye kadar sürdürülürler.

B. Terminoloji

17. Sözleşme'nin hazırlık çalışmalarında, 4. Maddenin 1. paragrafında yer alan “geçici özel önlemler” farklı terimlerle anlatılmıştır. Komitenin kendisi, daha önceki genel tavsiyelerinde çeşitli terimler kullanmıştır. Taraf Devletler düzeltici, telafi edici ve geliştirici yönleriyle “özel önlemleri” çoğu kez “düzeltici girişim”, “pozitif girişim”, “pozitif tedbir”, “tersine ayrımcılık” ve “pozitif ayrımcılıkla”

özdeşleştirmiştir. Bu terimler, farklı ulusal bağlamlardaki tartışmalardan ve değişen uygulamalardan kaynaklanmaktadır (4). Hâlihazırdaki genel tavsiyede Komite, Taraf Devletlerce sunulan raporların değerlendirilmesine ilişkin kendi uygulaması doğrultusunda, 4. Maddenin 1. paragrafında geçtiği gibi yalnızca “geçici özel önlemler” terimini kullanmaktadır.

C. 4. Madde 1. Paragraftaki Temel Öğeler

18. Taraf Devletlerce 4. Maddenin 1. paragrafı uyarınca alınan önlemler, kadınların siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, sivil veya başka bir alanda eşit katılımını hızlandırmayı amaçlamalıdır. Komite bu önlemlerin uygulanmasını ayırım gözetmeme kuralının istisnası olarak değil; Taraf Devletlerin kadınların erkeklerle fiili veya gerçek eşitliğini, böylece insan haklarından ve temel özgürlüklerden eşit yararlanmalarını sağlamaya yönelik stratejilerinin gerekli bir parçası olduğunun vurgulanması olarak görür. Geçici özel önlemlerin uygulanması çoğu kez kadınların geçmişte maruz kalmış oldukları ayrımcılığın sonuçlarının telafisi olarak işlev görürken, Taraf Devletlerin kadınların konumunu iyileştirerek onları erkeklerle fiilen veya gerçek anlamda eşit kılma hususundaki akdi yükümlülükleri, ayrımcılığa maruz kalındığının kanıtlanmasından bağımsız olarak vardır. Komite, bu tür önlemleri benimseyip yaşama geçiren Taraf Devletlerin, bu yolla erkeklere karşı ayrımcılık yaptıkları görüşünde değildir.
19. Taraf Devletler, 4. Maddenin 1. paragrafına göre kadınların fiili veya gerçek eşitliğine yönelik somut hedefin gerçekleşmesini hızlandırmak üzere alınan geçici özel önlemlerle, kadınların ve kız çocukların durumunu iyileştirmeye yönelik diğer genel sosyal politikalar arasında net bir ayırım yapmalıdırlar. Potansiyel olarak kadınlar yararına olabilecek veya böyle olması muhtemel önlemlerin hepsi geçici özel önlem değildir. Kadınlara ve kız çocuklarına, ayrımcılıktan arınmış, onurlu bir yaşam sağlamak üzere onların medeni, siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını güvence altına alan genel koşulların oluşturulması, geçici özel önlem olarak tanımlanamaz.
20. 4. Madde, 1. paragraf, bu tür özel önlemlerin “geçici” nitelikte olduğunu açıkça belirtmektedir. Dolayısıyla, “geçici” kavramı fiilen uzun süreli uygulamayla sonuçlansa bile, bu önlemler her zaman gerekli önlemler olarak görülmemelidir. Geçici bir özel önlemin yürürlükte kalış süresi, önceden belirlenmiş bir zaman dilimine göre değil; somut bir sorun karşısındaki işlevsel sonucuna göre kararlaştırılmalıdır. İstenilen sonuçlar alındıktan ve bu sonuçlar belirli dönem için süreklilik kazandıktan sonra, geçici özel önlemlere son verilmelidir.
21. İnsan hakları söylemiyle uyum içinde olmasına karşın, “özel” teriminin de titizlikle açıklanması gerekir. Bu terimin kullanımı kimi durumlarda kadınlara ve ayrımcılığa maruz kalan diğer kesimlere zayıf, kırılğan ve topluma katılmak ve rekabet gücüne ulaşmak için ekstra veya “özel” önlemlere ihtiyaç duyan bir kesim imajı yüklemektedir. Ne var ki; 4. Maddenin 1. paragrafındaki formülasyonda “özel”in gerçek anlamı, önlemlerin belirli bir hedefe hizmet etmesiyle ilgilidir.
22. “Önlemler” terimi, yasama, yürütme ve idare ile diğer alanlarda çeşitli düzenleyici belgeleri, politikaları ve uygulamaları kapsar. Örneğin; dış hizmet ve destek programları, kaynakların tahsisi ve/veya yeniden tahsisi, tercihli muamele, işe almada belirli kıstasların gözetilmesi, işe alma ve terfi, zamana bağlı sayısal hedefler ve kota sistemleri gibi. Belirli bir “önlemin” seçilmesi, 4. Maddenin 1. paragrafının hangi bağlamda uygulandığına ve gözetilen somut hedefe bağlıdır.
23. Geçici özel önlemlerin benimsenmesi ve uygulanması, hedeflenen grubun ya da bireylerin vasıfları ve liyakatiyle ilgili tartışmalara yol açabilir ve siyaset, eğitim ve istihdam gibi alanlarda

erkeklerden daha az vasıflı kadınların tercih edilmesine karşı savlar geliştirilebilir. Geçici özel önlemler, fiili veya gerçek eşitliğin sağlanmasına yönelik sürecin hızlandırılmasını amaçladığından, özellikle kamu kesimi ve özel kesimde istihdamla ilgili alanlar söz konusu olduğunda, vasıflılık ve liyakatle ilgili sorular, normatif biçimde ve kültürel olarak belirlenmeleri dolayısıyla, **toplumsal cinsiyet önyargısı içerip içermediği yönünden titizlikle değerlendirilmelidir.** Kamusal ve siyasal görev atamalarında, atanacak kişinin belirlenmesinde veya seçiminde, demokratik hakkaniyet ve seçmen tercihi gibi, vasıflılık ve liyakat dışında başka etmenlerin de rol oynaması gerekir.

24. 4. Maddenin 1. Paragrafı, 1, 2, 3, 5 ve 24. maddelerle birlikte okunduğunda, Taraf Devletlerin “gerekli bütün önlemleri alacaklarını” öngören 6. ila 16. maddelerle ilişkili olarak uygulanmaları gerekir. Dolayısıyla Komitenin görüşüne göre Taraf Devletler, geçici özel önlemlerin kadınlar için fiili ve gerçek eşitliğin sağlanması genel hedefine, ya da bu hususta özel bir hedefe, giden sürecin hızlandırılması için gerekli ve uygun olduklarını kanıtlamak koşuluyla, bu önlemleri yukarıda bahsi edilen maddelerden herhangi biriyle bağlantılı olarak benimsemek ve hayata geçirmekle mesuldürler.

IV. Taraf Devletlere Tavsiyeler

25. Taraf Devletlerin raporları, 4. Maddenin 1. paragrafı uyarınca, geçici özel önlemlerin alınması veya eksikliği hakkında bilgi içermelidir. Taraf Devletlerin, herhangi bir karışıklığa yol açmamak için “geçici özel önlemler” terminolojisine bağlı kalmaları tercih olunur.

26. Taraf Devletler, kadınların fiili veya gerçek eşitliği hedefine ulaşılmasını hızlandırmaya yönelik geçici özel önlemlerle, kadınların ve kız çocukların durumunu iyileştirmeye yönelik olarak benimsenen ve uygulanan diğer **genel sosyal politikalar arasında net bir ayırım yapmalıdır.** Taraf Devletler, kadınların lehine olan veya böyle olması muhtemel her önlemin geçici özel önlem olmayabileceğini unutmamalıdır.

27. Taraf Devletler, kadının fiili veya gerçek eşitliğine giden süreci hızlandırma adına geçici özel önlemler uygularken; kadının durumunu hedeflenen özel alanın yanı sıra yaşamın tüm alanları için analiz etmelidirler. Geçici özel önlemlerin potansiyel etkisini, kendi ülkeleri bağlamında belirli bir hedef ışığında değerlendirmeli ve fiili veya gerçek eşitliğin sağlanmasını hızlandırmaya en uygun gördükleri önlemleri benimsemelidirler.

28. Taraf Devletler, uygulamaya karar verdikleri önlemi tercih nedenlerine açıklık getirmelidirler. Benimsenen önlemlerin gerekçesinde, Taraf Devletin uygulayacağı bu geçici özel önlemlerle durumunun iyileştirilmesine hız vermeyi hedeflediği kadınların –ya da çeşitli şekillerde ayrımcılığa maruz kalmış belirli bir grup kadının- yaşamlarını ve kendilerine sunulan fırsatları şekillendiren koşullar ve etkiler dâhil olmak üzere gerçek yaşam durumlarının anlatımına yer verilmelidir. Aynı zamanda, geçici özel önlemler ve genel önlemler ile kadınların durumunu iyileştirmeye yönelik çalışmalar arasındaki ilişki konusunda da bilgi verilmelidir.

29. Taraf Devletler, geçici özel önlemler alamamaları halinde, bu hususta tatmin edici bir açıklama yapmak durumundadırlar. Ancak, bu başarısızlıkta, güçsüzlük iddiasıyla ya da özel sektör, özel kuruluşlar veya siyasal partiler gibi egemen piyasa güçleri veya siyasi erklerin eylemsizliğiyle gerekçelendirilemez. Taraf Devletler, diğer tüm maddelerle birlikte okunması gereken 2. Maddenin

kendilerine sözü edilen bu aktörlerin hareketleriyle ilgili hesap verme yükümlülüğü getirdiğini unutmamalıdır.

30. Taraf Devletler, geçici özel önlemlerle ilgili bilgileri çeşitli maddeler altında verebilirler. Komite, Madde 2 çerçevesinde Taraf Devletlerden önlemlerin hukuksal veya diğer temelleri, belirli bir yaklaşımı benimsemelerinin nedenleri konusunda bilgi vermelerini ister. Ayrıca Taraf Devletlerden geçici özel önlemlerle ilgili yasal düzenlemeler, özellikle bu yasal düzenlemelerin geçici özel önlemlerin alınmasını zorunlu mu, yoksa isteğe bağlı mı kıldığı konusunda ayrıntılı bilgi vermelerini rica eder.
31. Taraf Devletler, anayasalarında veya iç mevzuatlarında, **geçici özel önlemlerin benimsenmesini** sağlayacak hükümlere yer vermelidirler. Komite, Taraf Devletlere ayrımcılık karşıtı kapsamlı yasalar, fırsat eşitliği yasaları veya yürütmenin kadın eşitliği ile ilgili direktiflerinin, belirlenen alanlarda gerçekleştirilmek üzere açıklanmış bir veya birden çok hedefe yönelik geçici özel önlemlerin niteliğinin belirlenmesine rehberlik edebileceğini hatırlatır. Bu kılavuza, istihdam veya eğitime ilişkin özel mevzuatta da yer verilebilir. Ayrımcılıkla mücadele ve geçici özel önlemlere ilişkin mevzuat kapsamında özel kuruluş ve işletmelerin yanı sıra, kamu aktörlerine de yer verilmelidir.
32. Komite, geçici özel önlemlerin hükümetin ulusal, bölgesel veya yerel idari birimlerince kamuda istihdam ve eğitim sektörlerini kapsayacak şekilde geliştirilen ve benimsenen kararname, politika direktifleri ve/ya idari tüzüklere dayandırılabilmesi hususunda Taraf Devletlerin dikkatini çeker. Bu geçici özel önlemler kamu hizmetlerini, siyasal alanı, özel eğitim ve istihdam sektörlerini kapsayabilir. Komite, bu tür önlemlerin kamu veya özel sektörün sosyal ortakları arasında görüşülebileceğine; ya da kamu veya özel sektör işletmeleri, kurum ve kuruluşları ile siyasi partileri tarafından gönüllülük esasıyla uygulanabileceğine Taraf Devletlerin dikkatini ayrıca çekmek ister.
33. Komite, geçici özel önlemlerle ilgili eylem planlarının, özel ülke koşulları bağlamında ve burada aşılması hedeflenen sorunun geri plandaki gelişimini dikkate alarak tasarlanması, uygulanması ve değerlendirilmesi gerektiğini bir kez daha tekrarlar. Komite, Taraf Devletlere, sundukları raporlarda, kadınlarının belirli alanlara erişiminin sağlanması ve bu alanlarda kadınların yetersiz temsili sorununun aşılması, belirli alanlarda gücün ve kaynakların yeniden dağıtılması ve/veya geçmişteki ya da hâlihazırda ayrımcılığın aşılması için kurumsal değişimin başlatılması ve fiili eşitliğe giden sürecin hızlandırılması amaçlarına yönelik olarak geliştirilmiş eylem planları ile ilgili detaylı bilgiye yer vermelerini tavsiye eder. Raporlar ayrıca, alınan önlemlerin istenmeyen muhtemel olumsuz yan etkilerinin eylem planlarında dikkate alınmadığı ve bu tür olası olumsuz etkilerden kadınların nasıl korunacağı konusuna da açıklık getirmelidir. Nihayet Taraf Devletler, raporlarında, geçici özel önlemlerin sonuçlarını da anlatmalı ve önlemlerin olası başarısızlık nedenlerini de değerlendirmelidirler.
34. 3. Madde uyarınca, Taraf Devletlerin özel geçici önlemleri hazırlamaktan, uygulamaktan, izlemekten ve değerlendirmekten sorumlu kurum(lar) hakkında bilgi vermeleri gerekir. Bu sorumluluk, özel programlar geliştirme, uygulama, bunların etki ve sonuçlarını izleme ve değerlendirme görevi olarak kadın bakanlıkları, bakanlıklar veya başkanlıklar bünyesindeki kadın birimlerine, kamu denetçilerine, hakem kurullarına veya kamu organları ya da diğer özel birimler gibi hâlihazırda kurulmuş bulunan veya kurulacak kurumlara verilebilir. Komite, Taraf Devletlerin,

genel olarak kadınların, özel olarak da olumsuz etkilere maruz kadın gruplarının bu tür programların hazırlanmasında, uygulanmasında ve değerlendirilmesinde rol almalarını sağlamalarını tavsiye eder. Sivil toplumla ve çeşitli kesimlerden kadınları temsil eden sivil toplum örgütleriyle ortak çalışma ve istişare özellikle tavsiye olunur.

35. Komite, kadınların durumuna ilişkin **istatistik veriler konusuna dikkat** çeker ve bu konudaki 9 sayılı genel tavsiyesini bir kez daha tekrarlar; Taraf Devletlerin, kadınların fiili veya gerçek eşitliği sürecinde alınan yolun ve geçici özel önlemlerin etkililiğinin belirlenebilmesi için cinsiyete göre ayrılmış istatistik veriler toplanmasını tavsiye eder.
36. Taraf Devletler, Sözleşme'nin ilgili maddesi (maddeleri) uyarınca belirli alanlarda alınan geçici özel önlemlerin mahiyeti konusunda bilgi vermelidirler. Her bir madde için ayrıca verilecek bilgilerde, somut amaç ve hedefler, zaman çizelgeleri, belirli önlemlerin seçilmesinin gerekçeleri ile birlikte uygulamayı ve alınan mesafeyi izlemekten sorumlu kurumlar da yer almalıdır. Taraf Devletlerden ayrıca, belirli bir önlemden kaç kadının etkilendiği, belirli bir geçici özel önlem sayesinde belirli bir alana kaç kadının erişip katılabileceği, yeniden dağıtılacak güç ve kaynaklardan kaç kadının ve ne kadar zaman içinde yararlanmış olacağı gibi bilgiler de istenmektedir.
37. Komite, geçici özel önlemlerin eğitim, ekonomi, siyaset ve istihdam; hükümetlerini uluslararası düzeyde temsil eden ve uluslararası kuruluşların çalışmalarına katılan kadınlar ve politika ve kamudaki kadınlar gibi konu alanlarında geçici özel önlemlerin uygulanması tavsiyesinde bulunduğu 5, 8 ve 23 sayılı genel tavsiyelerini bir kez daha tekrarlar. Taraf Devletler, kendi ulusal koşulları çerçevesinde bu çabaları, özellikle her kademesine yayılmak üzere eğitim ve öğretimin bütün yönlerinde, istihdamda ve kamusal ve siyasal yaşamda temsil konularında yoğunlaştırmalıdır. Komite, Taraf Devletlerin sağlık sektörü hariç her durum için kalıcı ve sürekli nitelikte önlemlerle geçici önlemleri titizlikle ayırt etmeleri gerektiğini bir kez daha hatırlatır.
38. Taraf Devletlere, kadınlara karşı ayrımcılık içeren veya dezavantaj oluşturan kültürel uygulamaların, basmakalıp tutum ve davranışların değiştirilmesine ve ortadan kaldırılmasına yönelik sürecin hızlandırılması amacıyla geçici özel önlemler almaları gerektiğini hatırlatır. Geçici özel önlemler aynı zamanda, kredi ve borçlar, spor, kültür ve eğlence-dinlenme ve hukuki farkındalık geliştirme gibi alanlarda da uygulanmalıdır. Gerektiğinde, bu tür önlemler, kırsal kesimdeki kadınlar dâhil, çok yönlü ayrımcılığa maruz kalan kadınlara yönelik olarak da uygulanmalıdır.
39. Geçici özel önlemlerin Sözleşme'deki bütün maddelerle bağlantılı olarak uygulanması mümkün olmasa bile; Komite, bir yandan eşit katılım hedefine giden sürecin hızlandırılması, diğer yandan ise güç ve kaynakların yeniden dağıtımına hız verilmesinin gerekli görüldüğü her koşulda ve yanı sıra, mevcut koşullar altında bu geçici önlemlerin gerekli ve uygun olduğunun ortaya çıktığı hallerde, bu önlemlerin alınması seçeneğinin mütalaa edilmesini tavsiye eder.

Notlar

1. Yasalar, politikalar ve programlar görünürde cinsiyet ayrımı gözetmeyen ölçütlere dayandırıldığı halde kadınlar aleyhine olumsuz etkiler doğuruyorsa, kadınlara karşı dolaylı yoldan ayrımcılık söz konusu olabilir. Toplumsal cinsiyet ayrımı gözetmeyen yasalar, politikalar ve programlar böylelikle, kasıtlı olmasa bile, geçmişte yapılmış bir ayrımcılığı perçinleyebilir. Bunlar, yeterince

düşünülmezsizin erkek yaşam tarzlarına göre biçimlendirilebilirler ve bu yüzden kadınların erkeklerden farklı yaşam deneyimlerini gözden kaçırabilirler. Bu farklılıkların varlığı, kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklardan hareket eden ve kadınlara yönelen kalıpcı beklentiler, davranışlar ve tutumlardan beslenebilir. Bu farklılıklar aynı zamanda, yaygın olarak görüldüğü üzere kadınların erkeklere göre ikincil bir konuma itilmelerinden de kaynaklanabilir.

2. “Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyet farklılıklarına yüklenen sosyal anlamlar olarak tanımlanır. İdeolojik ve kültürel bir yapı olmakla birlikte, maddi uygulama sahasında yeniden üretilir; karşılığında da bu uygulamaların sonuçlarını etkiler. Toplumsal cinsiyet, kaynakların, zenginliklerin, işin, karar yetkisinin ve siyasal gücün dağılımını, gerek kamusal yaşamda gerekse ailede hak ve kazanımlardan nasıl ve ne ölçüde yararlanıldığını belirler. Kültürler ve zamana göre çeşitlilik göstermesine karşın, tüm dünyadaki toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ortak özelliği, kadınlar ve erkekler arasındaki güç asimetrisidir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet bir sosyal katmanlaştırıcıdır ve bir anlamda ırk, sınıf, etnik köken, cinsellik ve yaş gibi diğer sınıflandırıcılar gibidir. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin toplumda nasıl inşa edildiğini ve cinsiyetler arasındaki ilişkileri belirleyen eşitsiz güç ilişkilerini anlamamıza yardımcı olur.” 1999 Kalkınmada Kadının Rolü Dünya Araştırması, Birleşmiş Milletler, New York, 1999, sayfa ix.
3. Örneğin bakınız, geçici özel önlemleri zorunlu kılan Irk Ayrımcılığının Her Biçiminin Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi. Irk Ayrımcılığının Komitesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi ve İnsan Hakları Komitesi dâhil anlaşma izleme organlarının uygulamaları, bu organların, ilgili oldukları anlaşmalar açısından geçici özel önlemleri zorunlu gördüklerini göstermektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü çerçevesinde benimsenen sözleşmelerle, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü’nün çeşitli belgeleri de açık veya dolaylı biçimde bu tür önlemler öngörmektedir. İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması Alt Komisyonu bu konuyu gündemine almış ve konunun değerlendirilip harekete geçilmesi için bir rapor hazırlamak üzere özel Raportör görevlendirmiştir. Kadının Statüsü Komisyonu, geçici özel önlemlerin kullanımını 1992 yılında gözden geçirmiştir. BM dünya kadın konferanslarında benimsenen sonuç belgeleri, 1995 Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Eylem Platformu ve 2000 yılındaki Takip Belgesi fiili eşitliğin sağlanmasının bir aracı olarak pozitif girişimlere atıfta bulunmaktadır. BM Genel Sekreterinin geçici özel önlemlere başvurması kadın istihdamı alanında pratik bir örnektir. Burada, Sekreterliğe kadın alınması, görevlendirilmesi ve terfii ile ilgili idari talimatlar söz konusudur. Bu önlemler, başta üst mevkiler olmak üzere her kademede yüzde 50/50 cinsiyet dağılımı hedefinin gerçekleştirilmesine yöneliktir.
4. “Düzeltilici eylem” terimi ABD’de ve bir dizi BM belgesinde kullanılırken, “pozitif eylem” terimi halen Avrupa’da ve gene birçok BM belgesinde yaygın biçimde kullanılmaktadır. Bununla birlikte “pozitif eylem” terimi uluslararası insan hakları hukukunda bir başka anlamda, “pozitif devlet eylemini” anlatmak için kullanılmaktadır (bir Devletin, başka bir Devletin eylemde bulunmaktan kaçınma yükümlülüğüne karşı girişimde bulunma yükümlülüğü). Dolayısıyla, Sözleşme’nin 4. Maddesinin 1. paragrafındaki anlamıyla sınırlı kalmadığı durumlarda “pozitif eylem” terimi muğlaklık kazanmaktadır. “Tersine ayrımcılık” veya “pozitif ayrımcılık” terimleri de, kimi yorumcularca uygun bulunmayarak eleştirilmektedir.

CEDAW/C/2009/WP.1/R

5 Aralık 2008
Özgün Dil: İngilizce

Kadın Göçmen İşçilerle İlgili
26 Sayılı Genel Tavsiye

	<i>Paragraflar</i>
İçindekiler	
<u>Kadın Göçmen İşçilerle İlgili 26 Sayılı Genel Tavsiye</u>	66
<u>İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet İlkelerinin Uygulanması</u>	68
<u>Kadın Göçünü Etkileyen Faktörler</u>	68
<u>Göçmen Kadınlarla İlgili Cinsiyet Ve Toplumsal Cinsiyet Temelli İnsan Hakları Kaygıları</u>	68
<u>Taraf Devletlere Tavsiyeler</u>	72

Göçmen Kadın İşçilerle İlgili 26 Sayılı Genel Tavsiye¹

1. Kadına Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (“Komite”), tüm kadınlar gibi göçmen kadınların da yaşamlarının herhangi bir alanında ayrımcılığa maruz kalmamaları gerektiğini teyit ederek, otuz ikinci oturumunda (Ocak 2005), Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’nin (“Sözleşme”) 21. Maddesi uyarınca istismar ve ayrımcılık riskiyle karşılaşabilecek kimi göçmen kadın işçi kategorilerine ilişkin bir genel tavsiye hazırlamaya karar vermiştir.²⁷
2. Bu genel tavsiye ile, Taraf Devletlerin göçmen kadın işçilerin insan haklarına saygı duyma, bu hakları koruma ve gerçekleşmesini sağlama yükümlülüklerini, ayrıca diğer anlaşmalarda yer alan hukuksal yükümlülüklerini, dünya konferansları eylem planları çerçevesindeki taahhütlerini yerine getirmelerine; özellikle *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Komitesi* başta olmak üzere göçe odaklı anlaşma organlarının önemli çalışmalarına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.²⁸ Komite, *Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme*’nin, göçmen kadınlar dâhil bireyleri göçmenlik statüsü temelinde koruduğuna dikkat çekerken; Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, göçmen kadınlar dâhil tüm kadınları cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa karşı korur. Göç bir yandan kadınlara yeni fırsatlar sunarken ve katılımlarını daha da genişleterek ekonomik yönden güçlenmeleri için bir araç olabileceken; diğer yandan insan haklarına ve güvenliklerine yönelik olarak risk teşkil edebilir. Dolayısıyla, bu genel tavsiye, insan haklarının ihlalinin hem nedeni hem de sonucu olarak, çok sayıda göçmen kadın işçinin kendine

1 Komite, bu genel tavsiyenin hazırlanması sırasında yaptığı katkılardan dolayı Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Komitesi’ne teşekkürlerini iletir.

2 Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, göçmenlerin haklarına ilişkin olup başkalarınca hazırlanan belgelerden yararlandığını ve çalışmalarını bu temeller üzerinde sürdüreceğini belirtir. Bunlar, insan hakları anlaşmalarıyla ilgili diğer organlar, Göçmenlerin İnsan Hakları Özel Raportörü, Birleşmiş Milletler Kadın Kalkınma Fonu Kadın Gelişimi Bölümü, Katının Statüsü Komisyonu, Genel Kurul ve İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Alt Komisyonu’dur. Komite bu çalışmasında ayrıca kendisinin daha önceki genel tavsiyelerine de atıfta bulunur. Bunlar, kadının durumu ile ilgili istatistik veri toplanması üzerine 9 sayılı genel tavsiye, özellikle kadına karşı şiddetle ilgili 12 sayılı genel tavsiye, eşit değerde işe eşit ücretle ilgili 13 sayılı genel tavsiye, edinilmiş bağımsızlık yetmezliği sendromunun (AİDS) önlenmesine ve kontrol edilmesine yönelik ulusal stratejilerde kadına karşı ayrımcılıktan kaçınılmasıyla ilgili 15 sayılı genel tavsiye, kadına yönelik şiddetle ilgili 19 sayılı genel tavsiye, kadınların sağlık hizmetlerine erişimiyle ilgili 24 sayılı genel tavsiye ve ayrıca taraf Devletlerin raporlarının incelenmesi sırasında Komite tarafından yapılan sonuç gözlemleridir.

3 Anlaşma ve sözleşmelerin yanı sıra, aşağıda belirtilen programlar ve eylem planlarının da uygulanabilirliği vardır: 1993 İnsan Hakları Dünya Konferansı’nda onaylanan Birleşmiş Milletler Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı (bölüm II, paragraflar 33 ve 35); Nüfus ve Kalkınma Kahire Uluslararası Konferansı Eylem Programı (X Bölüm); Dünya Sosyal Kalkınma Zirvesi Eylem Programı (bölüm 3); Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu, Dördüncü Dünya Kadın Konferansı; Irkçılığa, Irk Ayrımcılığına, Yabancı Düşmanlığına ve bunlarla ilgili Hoşgörüsüzlüğe Karşı Dünya Konferansı, Ağustos-Eylül 2001 ve Uluslararası Çalışma Örgütü Göçmen İşçiler Eylem Planı, 2004.

özgü risk durumlarına, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık deneyimlerine katkıda bulunan koşulları incelemeyi hedeflemektedir.

3. Devletler sınırlarını kontrol etme ve göçle ilgili düzenlemelerde bulunma hakkını haizlerse de; bu hakları kullanırken onayladıkları veya taraf oldukları insan hakları sözleşmeleri altındaki yükümlülüklerine uygun davranmak durumundadırlar. Güvenli göç prosedürlerinin geliştirilmesi ve göç çevriminin baştan sona tüm evrelerinde kadınların insan haklarına saygı gösterilmesi, bu hakların korunması ve hayata geçirilmesini sağlama yükümlülükleri de bu yükümlülükler arasındadır. Söz konusu yükümlülükler, göçmen kadın işçilerin gerek vatanlarında, gerekse gittikleri ülkelerde bakım ve ev hizmetleri alanındaki katkıları dâhil ekonomik ve sosyal alanlardaki katkıları gözetilerek ifa edilmelidir.
4. Komite, göçmen kadınların, kendilerini göçe zorlayan etmenler, göç etme amaçları ve kalış süreleri, riske ve suiistimale açıklık durumları, göç ettikleri ülkedeki statülerine ve burada yurttaşlığa uygunluk durumlarına göre çeşitli sınıflara ayrılabilceğini kabul eder. Komite ayrıca, bu sınıfların akışkan ve birbiriyle örtüşebilen özellikler taşıdığını, dolayısıyla kimi durumlarda sınıfların kesin çizgilerle ayrılmasının güç olacağını da kabul eder. Dolayısıyla, hâlihazırdaki genel tavsiyenin kapsamı, düşük ücretli işlerde işçi statüsünde çalışan, suiistimale ve ayrımcılığa maruz kalma riski yüksek, istihdam edildikleri ülkedeki profesyonel göçmen işçilerden farklı olarak sürekli kalma veya yurttaşlık hakkını hiçbir zaman elde edemeyebilecek aşağıda yer alan göçmen kadın sınıflarıyla sınırlıdır. Bu şekilde, söz konusu kadınlar birçok durumda, ilgili ülkelerde hukukun koruyuculuğundan şekli veya fiili yollarla faydalanamayabilmektedirler. Sözü edilen göçmen kadın sınıfları aşağıda yer almaktadır:²⁹
 - (a) Bağımsız olarak göç eden göçmen kadın işçiler;
 - (b) Kendileri de işçi olan eşlerine veya diğer aile üyelerine katılan göçmen kadın işçiler;
 - (c) Yukarıdaki kategorilerden herhangi birine girebilecek, kayıt dışı³⁰ göçmen kadın işçiler.

4 Bu genel tavsiye yalnızca kadın göçmenlerin çalışmayla ilgili durumunu ele almaktadır. Kimi durumlarda göçmen kadın işçilerin karşılaştıkları çeşitli güçlükler nedeniyle kaçakçılık mağduru durumuna düşmeleri bir gerçeklik olmakla birlikte, genel tavsiye bununla ilgili koşulları ele almayacaktır. Kaçakçılık-insan ticareti karmaşık bir olgudur ve üzerinde daha fazla odaklanması gerekir. Komite, bu olgunun Sözleşme'nin 6. Maddesi aracılığıyla daha kapsamlı biçimde ele alınabileceği kanısındadır. Bu Madde taraf Devletlere şu yükümlülüğü getirmektedir: "kadın kaçakçılığının her biçimine ve kadın fuhşunun sömürülmesine son vermek üzere, yasal düzenlemeler dâhil, gerekli bütün önlemlerin alınması". Bununla birlikte Komite, bu genel tavsiyede yer alan birçok ögenin, aynı zamanda kadın göçmenlerin kaçakçılık mağduru oldukları durumlar için de geçerlilik taşıdığını vurgulamak ister.

5 Kayıt dışı işçiler, geçerli bir ikamet veya çalışma izni olmayan göçmen işçilerdir. Bunun ortaya çıkabileceği birçok durum düşünülebilir. Örnek olarak: gelişigüzel araçlar tarafından kendilerine sahte belgeler sağlanmış olabilir; ülkeye geçerli bir çalışma izniyle girdikleri halde işveren hizmetlerine keyfi biçimde son verdiğinden bu izin geçerliliğini yitirmiş olabilir veya işveren pasaportlarına el koyduğundan belge eksikliği durumu ortaya çıkmış olabilir. Kimi durumlarda da işçiler çalışma izni süreleri bittikten sonra ülkede kalış sürelerini uzatmış veya ülkeye geçerli belgeler olmaksızın girmiş olabilir.

Bununla birlikte Komite, hangi kategoride yer alırlarsa alsınlar kadın göçmenlerin tümünün Taraf Devletlerin Sözleşme'den doğan yükümlülüklerinin kapsamına girdiğini ve Sözleşme uyarınca ayrımcılığın her türüne karşı korunmaları gerektiğini vurgular.

5. Hem erkekler hem de kadınların göç ediyor olmasına karşın; göç, cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir olgu değildir. Kadın göçmenlerin konumu; yasal göç kanalları, göç ettikleri sektörler, kendilerini hedef alan istismar ve istismarın sonuçları bakımından erkek göçmenlerin konumundan farklıdır. Kadınlara özel etkilerini kavramak üzere kadın göçü; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, geleneksel kadın rolleri, toplumsal cinsiyetin şekillendirdiği emek piyasası, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin dünya çapında yaygınlığı, yoksulluğun ve işgücü göçünün tüm dünyada “kadınlaşması” perspektifinden incelenmelidir. Dolayısıyla, kadın göçmenlerin konumunun analizinde ve ayrımcılığa, sömürüye ve suiistimale karşı politikalar geliştirilirken toplumsal cinsiyet bakış açısının içerilmesi esastır.

İnsan Hakları ve Toplumsal Cinsiyet İlkelerinin Uygulanması

6. Tüm göçmen kadın işçiler; yaşam hakkı, kişi özgürlüğü ve güvenliği, işkence görmeme, aşağılayıcı ve insanlık dışı muameleye maruz kalmama; cinsiyet, ırk, etnik köken, kültüre has özellikler, yurttaşlık, dil, din ve sair nedenlere dayanan ayrımcılıktan varestede tutulma hakkı, yoksulluktan kurtulma hakkı, yeterli bir yaşam standardına sahip olma, yasalar önünde eşitlik ve mevcut hukuk yollarından yararlanma hakları dâhil insan haklarının korunması hakkını haizdirler. Bu haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, ayrıca Birleşmiş Milletler Üye Devletlerinin onayladığı ve taraf olduğu insan haklarına ilişkin birçok antlaşmada yer almaktadır.
7. Taraf Devletlerin kadına yönelik her türlü ayrımcılığın vakit kaybetmeden ortadan kaldırılması ve kadınların hukuki ve fiili haklarını tüm alanlarda erkeklerle eşit koşullarda kullanabilmeleri için gerekli tüm önlemlerini almasını şart koşan Sözleşme temelinde, Göçmen kadın işçiler de ayrımcılıktan korunma hakkını haizdirler.

Kadın Göçünü Etkileyen Faktörler

8. Kadınlar hâlihazırda, dünya göçmen nüfusunun yarısını oluşturmaktadırlar. Küreselleşme, yeni fırsat arayışları, yoksulluk, toplumsal cinsiyetle şekillenen kültürel uygulamalar ve anavatanlarında maruz kaldıkları toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, doğal felaketler ya da savaşlar veya iç savaş gibi çeşitli faktörler, kadın göçünde belirleyici olmaktadır. Bu faktörler arasında aynı zamanda, göç edilen ülkelerdeki kayıtlı ve kayıt dışı imalat sanayi ve hizmet sektörlerinde işbölümünde cinsiyete dayalı ayrımın daha da derinleşmesi, ayrıca eğlence yaşamında kadınlara talep yaratan erkek merkezli eğlence kültürü de yer almaktadır. Ücretli işçi olmak üzere tek başlarına göç eden kadınların sayısındaki önemli artış, bu eğilimin bir parçası olarak yaygın biçimde görülmektedir.

Göçmen Kadınlara İlgili Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İnsan Hakları Kaygıları

9. Göçmen kadın işçilerin haklarına yönelik ihlaller anavatanlarında, geçiş ülkelerinde ve varış ülkelerinde meydana geldiğinden, bu genel tavsiye, Sözleşme'den daha iyi yararlanılması, göçmen kadın işçilerin haklarının kollanması ve yaşamlarının her alanında kadınların erkeklerle gerçek eşitliğinin sağlanması için her üç durumu da ele alacaktır. Ayrıca unutulmamalıdır ki; göç, doğası itibariyle küresel bir olgudur ve bu nedenle ülkeler arasında iki taraflı, çok taraflı ve bölgesel düzeyde işbirliklerini gerektirir.

Göç öncesinde çıkış ülkelerindeki durum³¹

10. Göçmen kadın işçiler daha ülkelerinden ayrılmadan; kadınların göç etmelerinin cinsiyet ya da buna eşlik eden yaş, medeni hal, hamilelik ya da annelik, mesleğe özgü kısıtlamalar ya da kadınların seyahat ve göç amaçlı pasaport almak için erkek hısımlarının yazılı iznini almaları yönündeki şartlara dayanarak tamamıyla yasaklanması veya kısıtlanması dâhil insan haklarıyla ilgili sayısız endişeyle karşı karşıya gelmektedirler. Kimi durumlarda kadınlar, iş bulma büroları gidecekleri ülkeye yönelik hazırlık eğitimleri için bir araya toplanmakta, bu sırada mali, fiziksel, cinsel veya psikolojik istismara maruz kalabilmektedirler. Ayrıca kadınlar, göçle ilgili eğitime, öğretime ve güvenilir bilgilere de erişimlerinin sınırlı olmasının bir sonucu olarak, işverenler karşısında daha aciz duruma düşmektedirler. İş bulma büroları kadınlardan onları sömürecek miktarlar talep ederek, maddi güçleri genellikle erkeklerden az olan kadınların kimi zaman daha büyük maddi sıkıntı yaşamalarına ve ailelerinden, arkadaşlarından veya fahiş faiz bedelleri karşılığında tefecilerden borç almak zorunda kalmaları gibi hallerde kadınların bağımlılıkların daha da artmasına neden olabilmektedirler.

Çıkış ülkesine dönüş sonrası durum

11. Göçmen kadın işçiler ülkelere döndüklerinde; eve dönen kadınlara yönelik zorunlu HIV/AİDS testleri, dönüş yapan genç kadınlara manevi “rehabilitasyon” uygulanması ve toplumsal cinsiyete duyarlı hizmetlerin yokluğunda erkeklere göre kişisel ve sosyal masraflarının artması gibi nedenlerle cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalabilmektedirler. Örneğin erkekler sabit aile ortamlarına geri dönebilirken; kadınlar geri döndüklerinde, diğerlerinin gözünde evden ayrılmaları nedeniyle, ailelerini parçalanmış bulabilmektedir. Ayrıca, sömürücü iş simsarlarından kaynaklanan misillemelere karşı korunmasız da olabilirler.

Geçiş ülkelerinde

12. Göçmen kadın işçiler çeşitli ülkelerden geçerek seyahat ederken de insan haklarıyla ilgili çeşitli sorunlarla karşılaşabilirler. Yanlarında bir aracı veya refakatçiyle seyahat ettiklerinde; ülkelerden geçiş sırasında ya da hedeflenen ülkeye ulaşıldığında herhangi bir sorunla karşılaşılması halinde, kadınlar terk edilebilmektedirler. Kadınlar geçiş ülkelerinde, söz konusu kişilerin cinsel ve fiziksel istismarına karşı da savunmasızdırlar.

Ulaşılan ülkelerde

13. Kadın göçmen ülkeler gidecekleri ülkeye ulaştıklarında ayrımcılığın fiili ve hukuksal olmak üzere çeşitli biçimleriyle karşılaşabilirler. Hükümetlerin kadınların belirli sektörlerde çalışmalarını kimi zaman yasakladığı veya sınırladığı ülkeler vardır. Durum ne olursa olsun; kadınlara hareketlilik tanımayan ve hakları konusunda uygun bilgilere neredeyse erişim tanımayan toplumsal cinsiyete duyarsız ortamlar nedeniyle göçmen kadın işçiler, erkeklere göre daha fazla tehlike ve güçlüklerle karşılaşılır. Kadınlara ne tür işlerin uygun olduğuna ilişkin toplumsal cinsiyet güdümlü görüşler, kadınlara atfedilen ailevi görevler ve hizmet sorumluluğunu yansıtan ya da kayıt dışı sektör içinde

6 Paragraflar 10 ve 11 kadınların gerek ayrılmadan önce gerekse döndükten sonra kendi ülkelerinde yaşadıkları cinsiyet ve toplumsal cinsiyet bağlantılı kimi kaygıları anlatmaktadır. Geçiş ve dışarıdaki yaşama ilişkin kaygılar 12–22 paragraflarda ele alınmaktadır. Bu bölümler örnek mahiyetindedir ve tüm durumları kapsamamaktadır. Ayrıca belirtmek gerekirse, burada anlatılan insan haklarıyla ilgili kimi kaygılar, kadının göç etme kararını ilgili uluslararası hukuk çerçevesinde istek dışı kılabilir. Bu tür durumlarda söz konusu normlara atıfta bulunulması gerekir.

istihdam imkânı bulmalarına yol açmaktadır. Bu durumda kadınların daha ağırlıkta oldukları meslekler, özellikle ev hizmetleri ile eğlence sektöründeki belirli işlerdir.

14. Ayrıca, gidilen ülkelerde bu tür meslekler hukuki iş tanımlarının dışında kalıyor olabilir ve bu durum da kadınları çeşitli yasal korunma yollarından yoksun bırakabilir. Bu tür mesleklerde göçmen kadın işçiler, çalışma koşullarını net biçimde belirleyen bağlayıcı iş sözleşmeleri yapmakta güçlük çekerler ve bu yüzden de zaman zaman fazla mesai ücreti almadan uzun saatler çalışmak zorunda kalırlar. Dahası, bu kadınlar çoğu kez ayrımcılığın kesişen biçimlerine, salt cinsiyet temelli ayrımcılığın ötesinde yabancı düşmanlığı ve ırkçılık gibi olumsuzluklara da maruz kalmaktadırlar. Irk, etnik köken, kültürel özellikler, yurttaşlık, dil, din veya başka durumlar temelindeki ayrımcılık cinsiyete ve toplumsal cinsiyete özgü yollardan dışa vurulabilmektedir.
15. Cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık yüzünden, göçmen kadın işçiler erkeklere göre daha düşük ücretler alabilmekte, ücretleri hiç ödenmeyebilmekte veya ücretleri erişemeyecekleri birtakım hesaplara aktarılmaktadır. Örneğin, ev hizmetlerinde çalışanların işverenleri, bu kişilerin ücretlerini genellikle kendi hesaplarına yatırmaktadır. Eğer hem kadın hem de eşi işçi statüsündeyse, kadının ücreti eşi adına açılan hesaba yatırılabilir. Kadınların ağırlıkta oldukları sektörlerde çalışanlara hafta tatilleri veya resmi tatillerindeki mesailerinin bedeli ödenmeyebilmektedir. Ya da; işe girmek için aracılar büyük meblağlar borçlanmaları halinde, göçmen kadın işçiler bu borçları ödemelerinin başka bir yolu olmadığı için kendilerini sömürüden kurtaramayabilmektedirler. Bu tür ihlallere kuşkusuz benzer kadın ağırlıklı işlerde çalışan, göçmen olmayan kadınlar da maruz kalabilir. Ancak, göçmen olmayan yerli kadınların iş hareketliliği daha fazladır. Ne kadar sınırlı olursa olsun, baskı gördükleri işlerden ayrılıp başka bir iş bulma gibi bir şansları vardır. Buna karşılık kimi ülkelerde göçmen bir kadın işçi, işini bıraktığı anda belgesiz kalma gibi bir durumla karşı karşıyadır. Ayrıca, göçmen olmayan yerli kadın işçiler, işsiz kaldıklarında aile desteğinden yararlanabilirken; göçmen kadınların böyle bir şansı da olmayabilir. Sonuçta göçmen kadın işçiler cinsiyet ve toplumsal cinsiyetin yanı sıra göçmenlik durumları nedeniyle de tehlikelerle karşı karşıyadır.
16. Göçmen kadın işçiler, yalıtılmış durumları (ev işlerinde çalışanlar için), zahmetli birtakım işlemler, dil engelleri veya yüksek tercüme masrafları gibi nedenlerden dolayı para biriktirme veya biriktirdikleri paralı güvenli biçimde başka yere gönderme açısından da güçlüklerle karşılaşabilirler. Genel olarak erkeklerden daha az kazandıklarından; bu gerçekten büyük bir sorundur. Ayrıca, bunu yapabildiklerinde, kadınlardan kazandıklarının erkeklere göre daha büyük bir bölümünü gerideki ailelerine göndermeleri beklenir. Örneğin, tek bir kadından, terk ettikleri hanelerindeki geniş aile üyelerine bir destek sağlaması istenebilir.
17. Göçmen kadın işçiler çoğu kez, sağlıklarını tehdit eden eşitsizliklerle karşı karşıyadırlar. Sağlık sigortasından veya milli sigorta sisteminden yararlanamadıkları için, üreme sağlığı dâhil sağlık hizmetlerinden erişemeyebilmekte veya bu hizmetler kendilerine çok pahalıya mal olmaktadır. Kadınların sağlık alanındaki ihtiyaçları erkeklerden farklı olduğundan, bu konuya özel önem gösterilmelidir. İş güvenliği ilgili düzenlemeler veya iş ve ev arasında güvenli seyahat konusunda birtakım eksiklikler söz konusu olabilmektedir. Özellikle fabrika, tarım işi ve ev hizmetleri söz konusu olduğunda çalışan kadınlara kalacak yer sağlansa bile; bu yerler yetersiz ve aşırı

kalabalık, şebeke suyu ve sıhhi tesisattan yoksun, ya da mahremiyet ve hijyen koşulları sağlanmamış yerler olabilmektedir. Göçmen kadın işçiler kimi zaman, cinsiyet ayrımı gözetilen zorunlu HIV/AIDS veya başka enfeksiyon testlerine rızaları alınmadan tabi tutulmakta; bu testlerin sonuçları ise kendilerine değil, işverenlere ve aracılara bildirilmektedir. Test sonucunun pozitif olması durumunda ise; kişiler işlerini kaybedebilmekte veya sınır dışı edilebilmektedirler.

18. Ayrımcılık, gebelik durumlarında daha da keskinleşebilmektedir. Göçmen kadın işçiler, testin pozitif sonuçlanması durumunda sınır dışı edilme; annenin sağlığı için riskli durumlarda ve yahut da bir cinsel saldırı sonrasında kürtaja zorlanma ya da güvenli üreme sağlığı ve gebelik sonlandırma hizmetlerine erişememe; analık izinleri ve haklarının verilmemesi veya yetersiz kalması ve ciddi sağlık sorunlarına sebebiyet veren, maddi anlamda erişilebilir obstetrik sağlık hizmetinden mahrumiyet sıkıntılarıyla karşı karşıya kalabilmektedirler. Göçmen kadın işçiler, gebeliğin fark edilmesiyle işten çıkartılabilmekte; bu da kimi durumlarda kayıt dışı göçmenlik statüsüne gerileme veya ülke dışına çıkarılmayla sonuçlanabilmektedir.
19. Göçmen kadın işçiler, buldukları ülkede kalışlarıyla ilgili özellikle dezavantajlı koşullarla karşılaşabilmektedir. Kimi durumlarda aile birleştirme sistemlerinden yararlanamamaktadırlar; çünkü bu sistemlerin ev işleri veya eğlence sektörü gibi kadın ağırlıklı sektörleri kapsamadığı durumlar görülmektedir. Özellikle ev işlerinde çalışan göçmen kadınlar söz konusu olduğunda, belirli süreli sözleşmeleri sona erdiğinde veya işverenlerinin keyfine göre işlerine son verildiğinde buldukları ülkede daha fazla kalmaları ciddi kısıtlamalarla karşı karşıyadır. Kadınlar göçmen statüsünü yitirdiklerinde, bu durumdan yararlanmak isteyen işverenlerin veya başkalarının şiddetine maruz kalmaları riski de artmaktadır. Gözaltına alındıklarında ise; buralardaki görevlilerin şiddetine maruz kalma gibi bir risk vardır.
20. Göçmen kadın işçiler, özellikle kadınların ağırlıkta olduğu sektörlerde cinsel istismara, tacize ve fiziksel şiddete daha açık durumdadırlar. Ev hizmetlerinde çalışanları bekleyen tehlikeler arasında ise fiziksel ve cinsel saldırı, yiyeceksiz ve uykusuz bırakılma ve işverenlerin zalimane davranışları yer almaktadır. Göçmen kadın işçilere yönelik, örneğin tarımsal işletmeler veya sanayi sektörü gibi başka çalışma ortamlarındaki cinsel taciz, tüm dünyada görülen bir sorundur (bakınız E/CN.4/ 1998/74/Add.1). Erkek göçmen işçilerin eşleri olarak veya aile üyeleriyle birlikte göç eden kadınlar da, ailede kadına teslimiyetçi bir rol tanıyan bir kültürden geliyorlarsa, bir de fazladan aile içi şiddete maruz kalabilmektedir.
21. Göçmen kadın işçiler için adalete erişim sınırlı olabilir. Kimi ülkelerde, konu ayrımcı çalışma standartlarına, istihdamda ayrımcılığa, cinsiyet veya toplumsal cinsiyet temelli şiddete karşı hak talep etmeye geldiğinde, göçmen kadın işçilerin hukuk sisteminden yararlanmalarına sınırlama getirilmiştir. Dahası, göçmen kadın işçiler devletin ücretsiz hukuk yardımlarından yararlanamamakta, resmi görevlilerin kayıtsız veya düşmanca davranışlarıyla karşılaşabilmekte, kimi durumlarda da olumsuz fiilin sahibiyle görevliler işbirliği yapmaktadır. Başka durumlarda ise, diplomatik dokunulmazlıklarından yararlanan diplomatların evlerde çalışan göçmen kadın işçilere yönelik cinsel istismarına, şiddetine ve diğer ayrımcı davranışlarına rastlanmaktadır. Kimi ülkelerde, göçmen kadın işçileri koruyan yasalarda boşluklar bulunmaktadır. Örneğin, herhangi bir istismar veya ayrımcılık olayını ihbar ettiklerinde çalışma izinleri iptal edilebilmekte, bu yüzden eğer konu yargıya intikal etmişse yargı süreci boyunca ülkede kalma şanslarını

yitirmektedirler. Bu resmi engellerin yanı sıra, pratik engeller de hakkın alınmasını önleyebilmektedir. Birçoğu, buldukları ülkenin dilini ve sahip oldukları hakları bilmemektedir. İşverenleri tarafından çalışma veya yaşama alanlarının dışına çıkarılmadıklarından kadın işçilerin hareketlilikleri sınırlı olabilmekte, telefon kullanmaları, gruplara ve kültür derneklerine katılmaları yasaklanabilmektedir. Bu tür bilgileri yalnızca eşlerinden veya işverenlerinden alabildiklerinden elçiliklerinden veya verilen hizmetlerden çoğu kez haberleri yoktur. Örneğin, ev işleri yapan ve sürekli işverenlerinin gözetiminde olan göçmen kadın işçilerin elçiliklerine kaydolmaları veya şikâyetle bulunmaları bile mümkün olmayabilmektedir. Böylece dış temasları bulunmayan ve şikâyet imkânları olmayan kadınlar, bu durumları ortaya çıkıncaya kadar uzun süre şiddet ve suiistimale maruz kalabilmektedir. Ayrıca, pasaportlarına işverenler tarafından el konulması ve misillemeden duyulan korku, suç şebekeleriyle ilişkili sektörlerde çalışan göçmen kadın işçileri resmi makamlara bilgi vermekten alıkoymaktadır.

22. Kaçak göçmen kadın işçiler, durumlarının düzenlenmemiş olması dolayısıyla sömürü ve istismara özellikle açık durumdadırlar ve bu da onların dışlanma ve sömürülme risklerini artırmaktadır. Bu konumdaki kadınlar zorla çalıştırılabilirler, asgari düzeyde bile olsa çalışanlara tanınan haklardan yararlandırılmayabilirler. Ayrıca polis tacizine de maruz kalabilirler. Tespit edildikleri durumlarda genellikle göçmenlik yasalarını ihlalden haklarında soruşturma açılmakta, gözaltına alınmakta, bu tür yerlerde cinsel istismara maruz kalmakta ve ardından ülkeden ihraç edilmektedirler.

Taraf Devletlere Tavsiyeler³²

Göç Veren ve Alan Ülkelerin Ortak Sorumlulukları

23. Göç veren ve alan ülkelerin ortak sorumlulukları arasında şunlar yer almaktadır:

- (a) Toplumsal cinsiyete duyarlı ve haklar temelli kapsamlı bir politika geliştirme: Taraf Devletler, göçün tüm yönlerini ve aşamalarını düzenlemek ve idare etmek, göçmen kadın işçilerin ülkelerinin dışında iş imkânlarına sahip olabilmelerini sağlamak, göçü güvenli kılmak ve göçmen kadın işçilerin haklarını korumak için, eşitlikçilik ve ayırım gözetmeme ilkeleri temelinde toplumsal cinsiyete ve haklara duyarlı bir politika geliştirirken Sözleşme ve genel tavsiyelerden faydalanmalıdırlar (maddeler 2 (a) ve 3);
- (b) Göçmen kadın işçilerin ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımı: Taraf Devletler politikanın geliştirilmesinde, uygulanmasında, izlenmesinde ve değerlendirilmesinde göçmen kadın işçilerin ve ilgili sivil toplum kuruluşlarının aktif katılımını sağlamalıdırlar (madde 7 (b));
- (c) Araştırma, veri toplama ve analiz: Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin göç sürecinin her evresindeki sorunlarını ve ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik nicel ve nitel araştırmalar, veri toplama ve analiz çalışmaları yürütmeli veya bu çalışmaları desteklemeli, göçmen kadın işçilerin haklarını bu temellerde korumalı ve ilgili politikaları da yine bu temelde geliştirmelidirler (madde 3).

Göç veren ülkelerin sorumlulukları

7 Her tavsiye için sıralanan maddeler, Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin maddelerine atıfladır.

24. Göç veren ülkeler, çalışma amacıyla başka ülkelere giden kadın yurttaşlarının insan haklarına saygı göstermeli ve bu hakları korumalıdır. Bu yönde alınabilecek önlemler, bunlarla sınırlı kalmamak üzere aşağıdakileri içermektedir:

- (a) Göç üzerindeki ayrımcı yasak veya kısıtlamaların kaldırılması: Taraf Devletler, yaş, medeni durum, gebelik veya annelik gibi durumlardan hareketle kadın göçü üzerindeki ayrımcı yasakları ve kısıtlamaları kaldırmalıdır. Kadınların pasaport almak veya seyahat etmek için eşlerinden veya erkek bir vasiden izin almalarını şart koşan kısıtlamalar kaldırılmalıdır (madde 2 (f));
- (b) İçeriği standartlaştırılmış eğitim, farkındalık yaratma ve öğretim: Taraf Devletler, ilgili hükümet dışı kuruluşlar, toplumsal cinsiyet ve göç uzmanları, göç deneyimi olan kadın işçiler ve güvenilir aracı kuruluşlarla yakın işbirliği içinde uygun bir eğitim ve duyarlılık geliştirme programı hazırlamalıdır. Bu bağlamda, Taraf Devletler, (maddeler 3, 5, 10 ve 14):
 - i. Göç edecek göçmen kadın işçilerin maruz kalabilecekleri sömürü biçimleri konusunda bilgilendirmelerini sağlamak üzere aşağıdaki başlıklarda, ücretsiz veya düşük ücretli toplumsal cinsiyet ve haklara dayalı göç öncesi bilgilendirme ve eğitim programları hazırlamalı ve eğitim olanağı tanınmalıdır: iş sözleşmelerinin içeriğiyle ilgili tavsiyeler, istihdamın gerçekleşeceği ülkelerde yasal hak ve kazanımlar, resmi ve gayri resmi tazminat yolları ve usulleri, işverenler hakkında bilgi edinme yolları, gidilecek ülkelerdeki kültürel koşullar, stres yönetimi; acil durum yardım hatları, elçilik telefon numaraları ve hizmetler dâhil ilk yardım ve acil durum önlemleri; havaalanı ve havayolu bilgileri dâhil geçiş ülkelerinde güvenlikle ilgili bilgiler ve HIV/AIDS'in önlenmesinin de dâhil genel sağlık ve üreme sağlığı bilgileri. Bu eğitim programları, etkili bir sosyal yardım programı aracılığıyla, ileride çalışmak için göç edecek kadınları hedef kitle olarak kabul etmeli ve kadınların bunlara erişebilmesi için tek bir merkezden ziyade değişik mekânlarda eğitimler düzenlenmelidir;
 - ii. Resmi ve güvenilir iş ve işçi bulma kurumlarından oluşan bir liste hazırlamalı ve yurtdışında çalışabilecekleri işlerle ilgili birleşik bir enformasyon sistemi oluşturmalı;
 - iii. İş ve işçi bulma kurumlarından bağımsız olarak çalışmak üzere kendi başlarına göç etmek isteyen kadınlara bu işin yöntemleri ve usulleriyle ilgili bilgi sağlamalı;
 - iv. İş ve işçi bulma kurumları için farkındalık geliştirme ve eğitim programlarına katılmayı şart koşmalı ve bu kurumlarda göçmen kadın işçilerin hakları, cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, kadınların maruz kalabilecekleri sömürü ve kurumların bu kadınlara karşı sorumlulukları gibi konularda duyarlılık oluşturulması;
 - v. Kadınların da yer aldıkları göçün her biçiminin kar ve zararları ile ilgili toplum nezdinde farkındalık yaratmalı ve genel kamuoyuna yönelik kültürler arası farkındalık yaratma faaliyetlerini yürütmelidirler. Bu faaliyetlerde, göçün getireceği riskler, tehlikeler ve fırsatlar, kadınların kendi mali güvenlikleri açısından kazanımlarına sahip olmaları ve kadınların ailevi sorumlulukları ile kendilerine karşı sorumlulukları arasında bir denge kurulması gibi başlıklara yer verilmelidir. Sözü edilen türden bir farkındalık yaratma programı, örgün ve yaygın eğitim programları üzerinden yürütülebilir;
 - vi. Medya, bilişim ve iletişim sektörlerini, göçmen kadın işçilerin ekonomiye katkıları, kadınların sömürü ve ayrımcılığa açık konuları ve sömürü olaylarının cereyan

ettiği yerler de dâhil olmak üzere göçle ilgili konularda farkındalık yaratma çalışmalarına destek vermeye özendirmeli;

- (c) Yönetmelikler ve takip sistemleriyle ilgili hususlar aşağıda belirtilmiştir:
- i. Taraf Devletler, araçlar ile iş ve işçi bulma kurumlarının tüm göçmen kadın işçilerin haklarına saygılı olmalarını sağlamak amacıyla çeşitli düzenlemelere gitmeli ve takip sistemleri geliştirmelidirler. Taraf Devletler, ulusal mevzuatlarında kayıt dışı işçi almanın geniş bir tanımını yapmalı ve yasaları ihlal eden kurumlara hukuki yaptırımlar öngörmelidirler (madde 2 (e));
 - ii. Taraf Devletler ayrıca, iş ve işçi bulma kurumlarıyla araçların doğru uygulamalarda bulunmalarını sağlamak üzere akreditasyon programları uygulamalıdır (madde 2 (e));
- (d) Sağlık hizmetleri: Taraf Devletler, göç edilecek ülkede talep ediliyorsa, standart ve geçerli sağlık belgeleri verilmesini sağlamalı ve kadınların birlikte çalışacağı işverenlerden göçmen kadın işçiler için tıbbi sigorta yaptırımlarını istemelidirler. Ülkeden ayrılmadan önce istenilen her türlü HIV/AIDS veya genel sağlık muayenelerinde, kadın göçmenlerin insan haklarına saygılı olunmalıdır. Gönüllülük esasına, hizmetlerin ücretsiz veya cüzi ücretler karşılığında sunumuna ve insanların damgalanmamasına özel itina gösterilmelidir (maddeler 2 (f) ve 12);
- (e) Seyahat belgeleri: Taraf Devletler, kadınların seyahatleri için gerekli resmi belgelere bağımsız olarak ve herkesle eşit temelde erişimlerini sağlamalıdır (madde 2 (d));
- (f) Hukuksal ve idari yardım: Taraf Devletler, iş bulmak üzere yapılan göçler için hukuki yardım kanallarını hazırlamalıdır. Sözgelimi, iş sözleşmelerinin yasalar nezdinde geçerliliği ve kadınların haklarını erkeklerle eşit düzeyde koruyup korumadığı incelenmelidir (maddeler 3 ve 11);
- (g) Ülkeye aktarılan gelirin güvence altına alınması: Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin ülkelerine aktardıkları gelirlerini temin etmek üzere önlemler almalı ve evlerine para gönderebilecekleri resmi finans kurumlarına erişim konusunda kadınlara bilgi ve destek sağlamalı ve kadınları tasarruf sistemlerine katılmaya özendirmelidirler (maddeler 3 ve 11);
- (h) Dönüş hakkının kullanımının sağlanması: Taraf Devletler, asıl ülkelerine dönmek isteyen kadınların, güvenli bir şekilde ve baskılara ve istismara maruz kalmadan dönmelerini sağlamalıdır (madde 3);
- (i) Kadınlara yönelik eve dönüş sonrası hizmetler: Taraf Devletler, ülkelerine dönen kadınların toplumlarıyla yeniden bütünleşmelerini kolaylaştıracak kapsamlı sosyoekonomik, psikolojik ve hukuksal hizmetleri tasarlamalı veya bu hizmetleri denetlemelidir. Taraf Devletler, başka ülkelerde çalışıp ülkelerine geri dönen kadınların hassas durumlarından istifade edilmemesini sağlamak üzere hizmet sağlayıcıları denetlemeli ve araçların, işverenlerin veya eski eşlerin olası misillemelerine karşı başvurabilecekleri şikâyet mekanizmalarını oluşturmalarıdır (maddeler 2 (c) ve 3);
- (j) Diplomatik yollarla koruma ve konsolosluk koruması: Taraf Devletler, yurtdışındaki göçmen kadın işçilerin haklarının korunmasında üzerlerine düşeni gereğince yerine getirmelerini sağlamak için diplomatlarını ve konsolosluk görevlilerini eğitmeli ve denetlemelidirler. Verilecek koruma hizmetleri arasında; göçmen kadınlara yönelik olarak zamanında tercüman sağlanması, tıbbi bakım, danışmanlık, hukuksal yardım ve gerektiğinde sığınma imkânları dâhil nitelikli destek hizmetleri de yer almalıdır. Taraf Devletlerin uluslararası hukuk veya Konsolosluk İlişkilerine İlişkin Viyana Sözleşmesi

gibi anlaşmalar çerçevesinde birtakım özel yükümlülükler üstlendikleri durumlarda, bu yükümlülükler göçmen kadın işçiler için de eksiksiz olarak yerine getirilmelidir (madde 3);

Geçiş yapılan ülkelere ait sorumluluklar

25. Göçmen kadınların seyahatleri sırasında geçiş yaptıkları Taraf Devletler, topraklarının göçmen kadın işçilerin haklarının ihlalini kolaylaştıracak şekilde kullanılmamasını sağlamak üzere gerekli tüm adımları atmalıdırlar. Bu alanda gerek duyulabilecek önlemler, aşağıdakileri içermekle birlikte bunlarla sınırlı tutulmaz:

- (a) Hükümet görevlilerinin eğitilmesi, izlenmesi ve denetlenmesi: Taraf Devletler, sınır polisinin ve göçmen idaresi görevlilerinin, göçmen kadın işçilerle ilgili işlemlerinde toplumsal cinsiyete duyarlı olmaları ve ayrımcılık yapmamaları için yeterince eğitilmelerini, denetlenmelerini ve izlenmelerini sağlamalıdırlar (madde 2 (d));
- (b) Kendi yetki alanlarında meydana gelen, göçmen kadın işçilerin haklarına yönelik ihlallere karşı koruma: Taraf Devletler, ister kamu görevlileri ister özel kişilerden kaynaklansın, kendi egemenlik alanlarında göçmenlikle ilgili her tür insan hakkı ihlallerini önlemek, kovuşturmak ve cezalandırmak üzere etkin önlemler almalıdırlar. Taraf Devletler, yanlarında bir aracı veya refakatçiyle seyahat etmekte olan kadınlar bu kişiler tarafından terk edildiklerinde gerekli hizmetlerde ve yardımlarda bulunmalı, failleri bulmak ve haklarında hukuksal yollara başvurmak için her tür girişimde bulunmalıdırlar (maddeler 2 (c) ve (e));

Gidilen ülkenin sorumlulukları

26. Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin çalıştıkları ülkelerde ve mensubu oldukları topluluklar nezdinde ayrımcılığa uğramamaları ve eşit haklardan yararlanmaları için gerekli bütün önlemleri almalıdırlar. Alınması gereken önlemler aşağıda yer almakla birlikte, bunlarla sınırlı değildir:

- (a) Göç üzerindeki ayrımcı yasak veya kısıtlamaların kaldırılması: Taraf Devletler, kadın göçü üzerindeki ayrımcı yasakları ve kısıtlamaları kaldırmalıdır. Vize işlemlerinde kadınların, erkeklerin ağırlıkta oldukları kimi sektörlerde çalışma iznini sınırlandıran veya kadınların ağırlıkta oldukları kimi işleri dışlayan dolaylı ayrımcılık unsurları bulunmamasını sağlamalıdırlar. Ayrıca, göçmen kadınların yurttaşları veya ülkede daimi ikamet eden kişilerle evlenmelerini, gebe kalmalarını veya ayrı ev tutmalarını engelleyen yasakları kaldırmalıdırlar (madde 2 (f));
- (b) Göçmen kadın işçilerin haklarına yönelik hukuksal koruma: Taraf Devletler, anayasanın ve medeni kanunun, ayrıca iş kanunlarının, örgütlenme ve özgürce sendikalaşma hakkı dâhil, ülkede tüm çalışanlara tanıdığı hakların ve korumanın göçmen kadın işçilere de tanınmasını sağlamalıdır. Göçmen kadın işçilerin sözleşmelerinin hukuken geçerli olmasını sağlamalıdırlar. Taraf Devletler, özellikle, ev hizmetleri ve eğlence sektöründeki belirli işler gibi göçmen kadın işçilerin ağırlıkta oldukları işlerin iş kanunlarıyla korunmasını sağlamalı; bu koruma ücretler ve çalışma saatleri ile ilgili düzenlemeleri, sağlık ve güvenlik kurallarını, tatil ve izin günlerini de kapsamalıdır. Yasalarda, özellikle ağırlıkta oldukları işlerde göçmen kadınların işyeri koşullarını denetlemeye yönelik mekanizmalar da yer almalıdır (maddeler 2 (a), (f) ve 11);
- (c) Telafi-tazminat hakkı: Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin hakları ihlal edildiğinde telafi-tazminata erişimlerini sağlamalıdırlar. Alınması gereken somut önlemler arasında, bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla, aşağıdakiler bulunmaktadır (maddeler 2 (c), (f) ve 3):
 - i. Yeterli hukuksal telafi-tazminat ve şikâyet mekanizmaları da öngören yasa ve yönetmeliklerin çıkartılarak uygulanması ve gerek kayıtlı, gerekse kayıt dışı göçmen kadın işçileri cinsiyet temelli ayrımcılıktan veya sömürü ve istismardan koruyacak erişim kolaylığı sağlanmış uyumsuzluk çözüm mekanizmalarının oluşturulması;

- ii. Göçmen kadın işçileri tazminat için yetkili mahkemeleri ve diğer sistemleri kullanmaktan alıkoyan yasaların kaldırılması veya değiştirilmesi. İşçi, sömürü veya istismarla ilgili şikâyette bulunduğu ya da şikâyetinin soruşturulmasını beklerken kazanımlarını kaybetmesi ya da göçle ilgili yetki mercilerince muhtemelen sınır dışı edilmesiyle sonuçlanan, çalışma izninin iptaline ilişkin kanunlar da bu kapsamdadır. Taraf Devletler, işçilerin istismardan şikâyetçi oldukları durumlarda ülke dışına çıkarılma söz konusu olmaksızın işveren veya sponsor değiştirme işlemlerine esneklik getirmelidirler;
- iii. Göçmen kadın işçilerin, ücretsiz hukuk hizmetlerini de kapsamak üzere, hukuki yardıma, iş ve istihdam yasalarını uygulamakla görevli yargı organlarına ve düzenleyici sistemlere erişimlerinin sağlanması;
- iv. İstismarcı işverenlerinden, kocalarından veya diğer yakınlarından ayrılmak isteyen göçmen kadın işçilere, yargılama süresinde geçici barınma yerleri sağlanması;
- (d) Hareket özgürlüğünün hukuki yollardan korunması: Taraf Devletler, işverenlerin ve iş bulan aracı kurumların kadın göçmenlere ait seyahat veya kimlik belgelerine el koymamalarını veya bu belgeleri yok etmemelerini sağlamalıdır. Taraf Devletler, ayrıca başta ev hizmetlerindeki olmak üzere göçmen kadın işçilerin inzivaya itilmelerini ve evlerde kapalı tutulmalarını sonlandıracak adımlar atmalıdırlar. Polisler bu tür ihlaller karşısında göçmen kadın işçilerin haklarını korumak üzere eğitilmelidirler; (madde 2 (e));
- (e) Ayrımcılık gözetmeyen aile birleştirme programları: Taraf Devletler, göçmen işçileri kapsayan aile birleştirme programlarının cinsiyete dayalı doğrudan veya dolaylı ayrımcılık gözetmemesini sağlamalıdır (madde 2 (f));
- (f) Ayrımcılık gözetmeyen ikamet düzenlemeleri: Göçmen kadın işçilerin ikamet belgelerinin bir işverenin veya eşin sponsorluğuyla koşullandırıldığı durumlarda Taraf Devletler, bağımsız ikamet statüsü kazandıracak hukuksal düzenlemelere gitmelidirler. İstismarcı işvereninden veya eşinden kaçan veya istismardan şikâyet ettiği için işinden çıkartılan bir kadının ilgili dava süresinde yasal yollarla ülkede kalabilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır (madde 2 (f));
- (g) Eğitim ve farkındalık yaratma: Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin haklarıyla ilgili olarak zorunlu farkındalık yaratma programları uygulamalı; kamuya ait ve özel iş ve işçi bulma kurumları ve işverenler ile ceza adaleti görevlileri, sınır polisi, göç idaresi görevlileri, sosyal hizmet görevlileri ve sağlıkçılar gibi ilgili kamu çalışanlarına toplumsal cinsiyet duyarlılığı geliştirmeye yönelik eğitimler vermelidirler (madde 3);
- (h) İzleme sistemleri: Taraf Devletler, iş-işçi bulma kurumlarının ve işverenlerin tüm göçmen kadın işçilerin haklarına saygı duymalarını sağlamak için yönetmelikler düzenlemeli ve izleme sistemleri geliştirmelidirler. Taraf Devletler, ilgili kurumları yakından izlemeli; şiddet, zorlama, aldatma veya sömürü gibi durumları kovuşturmalıdırlar (madde 2 (e));
- (i) Hizmetlere erişim: Taraf Devletler, göçmen kadın işçilere yönelik olarak; aile içi şiddet mağduru kadınlara yönelik programların yanı sıra, dil ve beceri geliştirme eğitim programları, acil durum sığınma evleri, sağlık hizmetleri, polis hizmetleri, dinlenme-eğlence programları ve özellikle ev işlerinde çalışanlar ve eve kapanarak toplumdan kopmuş olanlar gibi toplumdan soyutlanmış göçmen kadın işçilere yönelik programlar dâhil olmak üzere, dilsel ve kültürel bakımdan uygun toplumsal cinsiyete duyarlı hizmet sunumunu sağlamalıdır. İstismar mağdurlarına, göçmenlik statülerine bakılmaksızın gerekli acil durum hizmetleri ve sosyal hizmetler sağlanmalıdır (maddeler 3, 5 ve 12);

- (j) Kayıtlı veya kayıt dışı, tutuklu göçmen kadın işçilerin hakları: Taraf Devletler, tutuklu göçmen kadın işçilerin ayrımcılığa veya toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalmamalarını ve gebe ve emzikli annelerle sağlık sorunu olan kadınların gerekli hizmetlere ulaşmalarını sağlamalıdır. Taraf Devletler, göçle ilgili nedenler yüzünden orantısız sayıda kadının tutuklanmasına neden olan kanun, yönetmelik veya politikaları gözden geçirmeli, yürürlükten kaldırmalı veya değiştirmelidirler(maddeler 2 (d) ve 5);
- (k) Göçmen kadın işçilerin toplumsal olarak içerilmesi: Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin yeni toplumlarıyla bütünleşmesine yönelik politikalar ve programlar benimsemelidirler. Bu yöndeki çabalar, Sözleşme'ye de uygun olarak göçmen kadın işçilerin kültürel kimliklerine saygılı olmalı ve insan haklarını korumalıdır (madde 5);
- (l) Kayıt dışı göçmen kadın işçilerin korunması: Kayıt dışı kadınların durumuna özel ilgi gösterilmesi gerekir. Taraf Devletler, kayıt dışı göçmen kadın işçilerin statü kazanıp kazanmadıklarına bakılmaksızın, temel insan haklarını korumakla yükümlüdürler. Kayıt dışı göçmen kadın işçiler, hayati riskler söz konusu olduğunda, zulme ve aşağılayıcı muameleye maruz kaldıklarında; çalışmaya zorlandıklarında, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumda olduklarında; sağlık sorunları, gebelik ve doğum gibi durumlarda; ya da işverenleri veya başkaları tarafından fiziksel veya cinsel istismara maruz bırakıldıklarında, bununla ilgili hukuk yolları açılmalı ve adalete erişimleri sağlanmalıdır. Tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları durumunda, Taraf Devletler kayıt dışı göçmen kadın işçilerin insanca muamele görmelerini, ücretsiz hukuksal yardım dâhil hukuk yollarına başvurabilmelerini sağlamalıdır. Bu bağlamda Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin mahkemelere veya diğer tazminat yollarına başvurmalarını engelleyen yasal düzenlemeleri, uygulamaları lağvetmeli veya değiştirmelidirler. Sınır dışı edilmeleri kaçınılmaz bir zorunluluk teşkil ediyorsa, Taraf Devletler kişilerin anavatanlarındaki toplumsal cinsiyetle ilişkili koşulları ve insan hakkı ihlaliyle ilgili riskleri gözeterek her vakayı kendi özelinde ele almalıdırlar (maddeler 2 (c), (e) ve (f));

İki taraflı ve bölgesel işbirliği

27. Gerekli önlemler, bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla, aşağıdakileri içermektedir:

- (a) İkili ve bölgesel anlaşmalar: Göç alan ve veren Taraf Devletlerle geçiş ülkeleri, göçmen kadın işçilerin haklarını bu genel tavsiyede öngörüldüğü biçimde korumak üzere ikili veya bölgesel anlaşmalar akit etmeli veya mutabakat zaptları hazırlamalıdır (madde 3);
- (b) İyi uygulama örnekleri ve bilgi paylaşımı aşağıda yer verildiği şekildedir:
- Taraf Devletlerin ayrıca göçmen kadın işçilerin haklarının tam anlamda korunabilmesi için bu alandaki iyi uygulamalara ilişkin deneyim ve bilgilerini paylaşmaları teşvik edilir (madde 3);
 - Taraf Devletler, göçmen kadın işçilere yönelik hak ihlallerinin failleri hakkında bilgi toplanması hususunda işbirliği yapmalıdırlar. Kendi egemenlik alanlarında bulunan failler hakkında bilgi aldıklarında Taraf Devletler bu kişileri soruşturacak, kovuşturacak ve cezalandıracak önlemleri almalıdırlar (madde 2 (c)).

İzleme ve raporlamaya ilişkin tavsiyeler

28. Taraf Devletler sundukları raporlarda, 10. ila 12. paragraflarda yer alan cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayalı insan hakları kaygılarını dikkate alarak ve bu genel tavsiyenin 23. ila 27. paragraflarında dile getirilen tavsiyeler doğrultusunda, göçmen kadın işçilerin haklarını korumak üzere geliştirdikleri hukuksal çerçeveler, politikalar ve programlar hakkında bilgi vermelidirler.

Bu raporlarda yer alan bilgilerin manidar sayılması için; yasaların, politikaların ve programların uygulanması ve etkililiği ile göçmen kadın işçilerin fiili durumları hakkında yeterli veriler bulunmalıdır. Bu bilgiler, tüm tavsiyelerde yer alan öneriler doğrutusunda, Sözleşme'nin konuyla en fazla ilgili maddeleri çerçevesinde verilmelidir.

İlgili insan hakları anlaşmalarının onaylanması veya bunlara taraf olunması

29. Taraf Devletler, göçmen kadın işçilerin haklarının korunmasıyla ilgili uluslararası bütün belgeleri, bilhassa Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Üyelerinin Haklarının Korunması Uluslararası Sözleşmesi'ni onaylamaya teşvik edilirler.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi

Kırk Yedinci Oturum

4-22 Ekim 2010

Yaşlı Kadınların Kendilerinin ve İnsan Haklarının Korunmasına ilişkin 27 Sayılı Genel Tavsiye

Giriş

1. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi (bundan böyle "Komite" olarak anılacaktır), yaşlı kadınların maruz kaldığı çeşitli ayrımcılık türleri ile Taraf Devletlerin hazırladıkları raporlarda yaşlı kadınların hakları konusunun sistematik bir yaklaşımla değerlendirilmiyor olmasından duyduğu endişeyle, 20 Ekim ila 7 Kasım 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen kırk ikinci oturumunda Kadına Yönelik Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin (bundan böyle "Sözleşme" olarak anılacaktır) 21. Maddesine uygun olarak, yaşlı kadınların kendilerinin ve insan haklarının korunmasına ilişkin bir genel tavsiye yayımlamaya karar vermiştir.
2. Komite, 5 Temmuz 2002 tarihli 26/III karar hükmünde, Sözleşmenin "yaşlı kadınların hakları meselesinin çözümlenmesinde önemli bir araç olduğunu" bildirmiştir.³³ Sözleşmenin (geçici özel önlemleri konu alan) 4. maddesinin 1. bendine ilişkin 25 Sayılı Genel Tavsiye, kadınların maruz kaldığı çeşitli ayrımcılık türlerinin nedenlerinden birinin de yaş olduğunu kabul eder. Komite özellikle, yaşlı kadınların durumunun daha iyi değerlendirilebilmesi için, cinsiyet ve yaşa göre ayrılmış istatistikî verilere duyulan ihtiyacın farkındadır.
3. Komite, geçmişte yaşlı kadınların haklarına ilişkin olarak yapılmış tüm diğer taahhütlerin yanı sıra; Viyana Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı³⁴, Pekin Bildirgesi ve Eylem Platformu³⁵, Yaşlılarla İlgili BM İlke Kararları (46/91 sayılı Genel Kurul karar tasarısı, ek), Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı Eylem Programı³⁶, 2002 Madrid Uluslararası Yaşlanma Eylem Planı³⁷, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin yaşlıların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarına ilişkin 6 Sayılı Genel Yorumu (1995) ile sosyal güvenlik hakkına ilişkin 19 sayılı Genel Yorumunda (2008) yer verilen taahhütleri teyit eder.

³³Bkz. Genel Kurul Resmi Tutanaklar, 57. Oturum, Ek no. 38 (A/57/38, birinci kısım, birinci bölüm, 26/III no'lu karar, ve bölüm VII, 430 ila 436. paragraflar.)

³⁴ Viyana Dünya Yaşlanma Asamblesi Tutanağı, 26 Temmuz-6 Ağustos 1982 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış no E.I.16) bölüm VI, fasıl A.

³⁵ Pekin Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Tutanakları, 4-15 Eylül 1995 (Birleşmiş Milletler yayınları, Satış no. E/96.IV.13) bölüm I, karar I, ekler I ve II.

³⁶ Uluslararası Nüfus ve Kalkınma Konferansı, Kahire, 5-13 Eylül 1994, (Birleşmiş Milletler yayınları, satış no. E.95.XIII.18), karar I, ekler.

³⁷ İkinci Uluslararası Yaşlanma Asamblesi, Madrid, 8-12 Nisan 2002 (Birleşmiş Milletler yayınları, satış no. E.02.IV.4) bölüm I, karar 1, ekler II.

Arka plan

4. Birleşmiş Milletlerin güncel istatistikî verilerinden hareketle, 36 yıllık süre zarfında dünya genelinde yaşayan 60 yaş üzeri insan sayısının 15 yaş üzeri gruptan daha fazla olacağı tahmin edilmektedir. 2050 yılına gelindiğinde, yaşlı nüfusun 2 milyarı aşacağı ya da günümüzde dünya genelinde yüzde 11 oranında olan 60 yaş üzeri nüfus oranının emsalsiz bir atılımla iki kat artarak yüzde 22'ye yükseleceği hesaplanmaktadır.
5. Yaşlılık durumu cinsiyet bazında değerlendirildiğinde, kadınların erkeklerden daha uzun yaşadıkları ve yaşlı erkeklere kıyasla daha fazla sayıda kadının yalnız yaşadığı ortaya çıkmaktadır. 60 yaş üzeri nüfus içinde 100 kadına 83 erkek düşerken; 80 üzeri yaş grubunda 100 kadına yalnızca 59 erkek düşmektedir. Bunun yanı sıra, BM Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi'nin istatistiklerine göre, 60 yaş üzeri grup içinde yaşlı kadınların yalnızca yüzde 48'i evliyken, söz konusu oranın yaşlı erkeklerde yüzde 80 olarak gerçekleşmiştir³⁸.
6. Doğurganlık oranlarındaki düşüş ve yaşam süresinin uzamasının yanı sıra, yaşam standardının yükselmesi ve temel sistemlerde kaydedilen gelişmeye bağlı olarak nüfusun bu şekilde daha önce olmadığı kadar yaşlanmasının, kalkınma çabalarının başarılı bir sonucu olmakla birlikte; gelecekte de devam ederek yirmi birinci yüzyılı yaşlıların çağı haline getireceğini düşünmek yerindedir. Ne var ki; bu tarz demografik değişimlerin insan hakları bakımından da çok derinlere nüfuz eden sonuçları olmakta ve yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılık meselesine Sözleşmeyi esas alarak daha kapsamlı ve sistematik bir yöntemle çözüm getirilmesi hususunun ivediliğini daha da artırmaktadır.
7. Yaşlılık meselesi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunudur. Daha az gelişmiş ülkelerdeki çocuk nüfus oranının 2010 yılındaki yüzde 29'luk değerini aşarak 2050 yılına kadar yüzde 20'ye gerilemesi³⁹ beklenirken; yaşlı nüfus oranını yüzde 8'den yüzde 20'ye⁴⁰ tırmanacaktır. Az gelişmiş bölgelerde yaşayan yaşlı kadınların sayısında 2010 ve 2050 yılları arasında 600 milyonluk bir artış gerçekleşecektir⁴¹. Bu demografik değişim, gelişen ülkeler için büyük zorlukları da beraberinde getirecektir. Gelişmiş ülkelerin çoğunda toplumun yaşlanması eğilimi yerleşmiş ve ayırt edici bir özelliktir.
8. Yaşlı kadınlar, homojen bir grup oluşturmazlar. Deneyimleri, bilgileri, yetenek ve becerileri son

38 UNDESA, 2009 Nüfus, Yaşlılık ve Kalkınma Grafiği,

<http://www.un.org/esa/population/publications/ageing/ageing2009htm>

39 Ibid.

40 Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Birimi, Nüfus Dağılımı, Dünya Nüfusuna Dair Beklentiler: Nüfus Veri Tabanı 2008 Revizyonu, <http://esa.un.org/unpp/index.asp?panel=1>

9 Ibid.

derece farklıdır; ama yine de ekonomik ve sosyal durumları; demografik, siyasi, çevresel, kültürel, sosyal, bireysel ve ailevi olmak üzere bir dizi etkene dayanır. Yaşlı kadınların diğer rollerin yanı sıra toplum lideri, girişimci, bakım çalışanı, danışman, arabulucu rollerini üstlenerek kamu yaşamına ve özel hayata katılımı paha biçilemez değerdedir.

Amaç ve Hedef

9. Yaşlı kadınlara ve onların haklarının geliştirilmesine ilişkin işbu Genel Tavsiye Kararı; Sözleşme maddelerinin yaşlanma konusuyla ilişkisini ortaya koymaya çalışır, Kadınların yaşları ilerledikçe karşılaştıkları çeşitli ayrımcılık türlerini tespit eder, insan onuruna yakışır yaşlanma ve yaşlı kadınların hakları açısından Taraf Devletlerin yüklemesi gereken taahhütlerin içerik yönünden çerçevesini çizer ve yaşlı kadınların sorunları ve kaygılarına yönelik üretilen çözümlerin, kendilerinin topluma tam teşekküllü ve erkeklerle eşit koşullarda katılımlarını sağlamak üzere, ulusal stratejilere, kalkınma açılımlarına ve pozitif ayrımcılık uygulamalarına yerleştirilmesine yönelik politika tavsiyeleri sunar.
10. Genel Tavsiyede ayrıca, Sözleşmenin uygulanmasına ilişkin olarak hazırladıkları raporlarında yaşlı kadınların durumuna değinmeleri hususunda Taraf Devletlere yönelik kılavuz bilgiler de yer almıştır. Yaşlı kadınlara yönelik her türlü ayrımcı uygulamanın sonlandırılması hedefinin tam olarak gerçekleştirilmesi ancak ve ancak onların onurlarına, dokunulmazlık haklarına ve kendi kaderlerini tayin haklarına saygı duyulması ve bu hakların gereğince korunmasıyla mümkün olacaktır.

Özel Hususlar

11. Yaşlarının ilerlemesiyle birlikte hem kadınların hem de erkeklerin ayrımcılıkla karşı karşıya kalmalarına karşın; yaşlı kadınların yaşlılık deneyimleri daha farklı olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yaşamların bütününe sirayet eden etkisi, ileri yaşlarda daha şiddetli bir hal alır ve sıklıkla da toplum belleğinin derinliklerine kadar kök salmış kültürel ve sosyal normlara dayanır. Yaşlı kadınların yaşadıkları ayrımcılık ise; sıklıkla kaynakların tahsisinden eşit pay alamamaları, kötü muamele, ihmal ve temel yaşam hizmetlerine erişimlerinin kısıtlı olmasının bir sonucu olarak karşımıza çıkar.
12. Yaşlı kadınları hedef alan somut ayrımcılık türleri, çeşitli sosyo-ekonomik koşullar ve farklı sosyokültürel çevrelerinde; eğitim, istihdam, sağlık, aile yaşamı ve özel yaşam konularında fırsat eşitliği ve seçim faktörlerine bağlı olarak büyük farklılıklar gösterebilir. Çoğu ülkede, telekomünikasyon becerilerinin gelişmemiş olması, yeterli barınma koşullarına, toplum hizmetlerine ve internete erişimlerinin olmaması, yalnızlık ve toplum dışına itilmişlik, yaşlı kadınlar bakımından sorun yaratan konulardır. Kırsal kesimlerde veya şehirlerin kenar mahallerinde yaşayan yaşlı kadınlar sıklıkla, temel geçim kaynaklarının ciddi anlamda eksikliği, gelir güvenliliğinin bulunmaması, sağlık hizmetleri ile temel haklar ve hukuk konusunda bilgiye erişimlerinin olmaması ve var olan hakları kullanamama sorunlarıyla karşı karşıyadırlar.
13. Yaşlı kadınların maruz kaldığı ayrımcılık, yaş faktörüyle bir araya gelen, toplumsal cinsiyet, etnik köken, engellilik, yoksulluk, cinsel yönelim ve toplumsal cinsiyet kimliği, göçmenlik durumu, medeni hal ve ailevi durum, okur-yazarlık ve diğer nedenlere dayanan diğer ayrımcılık türleri ile

birlikte çoğu kez çok boyutlu bir mesele haline gelir. Azınlıklara, etnik veya yerli gruplara mensup, ülkelerinde yerlerinden edilmiş ya da uyruksuz yaşlı kadınlar ise, sık sık orantısız ölçeklerde ayrımcılığa maruz kalırlar.

14. Yaşlı kadınların çoğu, üreme ve üretme rolleri bakımından artık işlevsel bulunmadıkları ve ailelerine yük oldukları düşüncesiyle ihmal edilmektedir. Dul kalma veya boşanma halinde ise, ayrımcılığın şiddeti daha da artmakta; diğer yandan diyabet, kanser, yüksek tansiyon, kalp hastalıkları, katarakt, osteoporoz ve Alzheimer gibi hastalık ve rahatsızlıkların tedavisi için sağlık hizmetine erişimlerinin hiç olmaması veya kısıtlılığı, yaşlı kadınların insan haklarından tam anlamıyla faydalanmasını engellemektedir.
15. Kadınların durumunun tam anlamıyla geliştirilmesi ve iyileştirilmesi ancak, kadın yaşamının – çocukluktan başlayıp ergenlik, yetişkinlik ve yaşlılığa kadar uzanarak- farklı evrelerini ve her bir evrenin kadınların yaşlılıkta hak kullanımı üzerindeki etkilerini tanıyan ve değerlendiren bir yaşam döngüsü yaklaşımıyla mümkündür. Sözleşmede saklı haklar, kadın yaşamının her evresinde geçerlidir. Ancak çok sayıda ülkede, yaşa dayalı ayrımcılık özel ve tüzel kişiler nezdinde ve politika kademelerinde hala hoş görülmemekte ve kabul görmekte; çok az ülkede yaş temelinde ayrımcılığı yasaklayan mevzuatlar bulunmaktadır.
16. Toplumsal cinsiyet kalıp yargıları, geleneksel ve örfi uygulamalar, engelliler başta olmak üzere yaşlı kadınların yaşamlarının aile ilişkileri, toplumdaki rolleri, medyada çizilen imajları, işverenlerin kendilerine karşı tutumları, sağlık hizmeti ve diğer hizmetlerin tedariki dâhil tüm alanlarını olumsuz yönde etkileyebilmekte ve psikolojik, sözlü ve mali istismarın yanı sıra, fiziksel şiddete sebebiyet verebilmektedir.
17. Yaşlı kadınlar, politika ve karar alma süreçlerine katılımlarını engelleyen kısıtlamalar nedeniyle de çoğu kez ayrımcılığa hedef olmaktadır. Sözgelimi; kimlik belgelerinin ve ulaşım araçlarının eksikliği nedeniyle, yaşlı kadınların seçme hakkı engellenebilmektedir. Bazı ülkelerde ise, yaşlı kadınların hak aramak üzere dernek ya da başka sivil toplum grupları kurmalarına ya da kurulu olanlara katılmalarına izin verilmemektedir. Ayrıca zorunlu emeklilik yaşı, uluslararası düzeyde hükümet temsilciliği yapanlar dâhil kadınlara karşı ayrımcılık teşkil edecek şekilde, erkeklerden daha erken yaşlar olabilmektedir.
18. Mülteci konumunda bulunan, sığınma talep eden veya uyruksuz yaşlı kadınlar ile göçmen işçi olarak çalışan ya da ülkelerinde yerlerinden edilmiş yaşlı kadınlar çoğu kez ayrımcılık, istismar ve ihmale maruz kalmaktadır. Zorla yerlerinden edilen ya da uyruksuz kalan yaşlı kadınlar, sağlık hizmeti tedarikçileri tarafından teşhis veya tedavi edilemeyen travma sonrası stres sendromu yaşayabilirler. Yaşlı mülteci ve yerlerinden edilmiş kadınların yasal statüleri olmadığı veya bu kadınlar yasal belge ibraz edemedikleri veya sağlık kuruluşlarından uzağa yerleştirildikleri için sağlık hizmetine erişememektedirler. Ayrıca, bu hizmetlere erişmeye çalışırken kültürel ve dilsel engellerle de karşılaşabilmektedirler.
19. İşverenler, ölü yatırım oldukları düşüncesiyle yaşlı kadınların eğitim veya mesleki eğitime layık görmezler. Yaşlı kadınlar ayrıca, ne modern bilgi teknolojilerine ne de bunlara giden kaynaklara erişimde eşit fırsatlara sahiptirler. Başta engelliler ve kenar mahallelerde yaşayanlar olmak üzere yoksul yaşlı kadınların çoğu, eğitim hakkından mahrum bırakılmışlar ve yaygın veya örgün

eğitime ya hiç erişememiş ya da kısıtlı koşullarda erişebilmişlerdir. Okumaz-yazmazlık ve matematiksel okumaz-yazmazlık, yaşlı kadınların kamu ve siyaset hayatına, ekonomiye tam katılımlarını, bir dizi hizmet, hak ve dinlence-eğlence faaliyetine erişimlerini çok ciddi anlamda kısıtlayabilmektedir.

20. Kayıtlı istihdamda yer alan kadın sayısı, görece çok azdır. Kadınlar ayrıca, aynı veya eşit nitelikteki işler karşılığında daha az ücret almaktadır. Üstelik yaşamları boyunca istihdam alanında karşılaştıkları toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, ilerleyen yaşlarda kümülatif etkilerle kendini göstererek yaşlı kadınları, yaşlı erkeklere kıyasla orantısız ölçeklerde daha düşük gelir ve aylığa razı olmaya ve hatta gelirsiz kalmaya zorlamaktadır. Engelli Hakları Sözleşmesi'nin 28. maddesinin 2 (b) bendinde, başta engelliler olmak üzere yaşlı kadınların sosyal güvenliğinin sağlanması öngörülürken; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi yayımlandığı 19 sayılı Genel Yorumunda herkesin işveren ve çalışan ödemeli emeklilik planları kapsamına alınmasının (4. madde (b) bendi) mümkün olmaması nedeniyle, Devletlerin birçoğunda tüm masrafları devletçe ödenen emeklilik planlarının yapılmasının gerekli olduğunu takdir eder. denecek emekli aylığının genellikle aktif çalışma yaşamı boyunca elde edilen kazanımlarla yakından ilişkili olması nedeniyle, yaşlı kadınların emekli aylıkları, erkeklere oranla çoğu kez daha düşük olmaktadır. Üstelik yaşlı kadınlar bilhassa, kendileri için zorunlu emeklilik yaşının erkeklerden daha farklı olmasıyla sonuçlanan, yaş ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın etkisi altında kalmaktadırlar. Yaşlı kadınların arzu ettikleri takdirde çalışmaya devam etme ve koşullar elveriyorsa, erkeklerle eşit düzeyde emeklilik geliri biriktirme haklarını korumak üzere, kadınlara bir emeklilik yaşı opsiyonu tanınmalıdır. Birçok yaşlı kadının, bakıma muhtaç kk çocukların, eşlerinin/partnerlerinin ya da yaşlı ebeveynlerinin veya akrabalarının bakımını üstlendikleri ve hatta zaman zaman bu sorumluluğu üstlenen tek kişi oldukları malumdur. Karşılıksız bakımın maddi ve manevi maliyeti, nadiren fark edilmektedir.
21. Yaşlı kadınların kendi kaderlerini tayin etme ve sağlık hizmetlerinde rıza haklarına her zaman saygı gösterilmemektedir. Yaşlı kadınlara verilen, uzun süreli bakım dâhil sosyal hizmetler, kamu harcamalarının kesilmesiyle orantısız bir Şekilde azalabilmektedir. Menopoz sonrası, doğurganlığın yitimiyle ortaya çıkan rahatsızlık ve hastalıklar ile yaşla ilgili ve cinsiyete özgü fiziksel ve ruhsal hastalıklar; araştırmalarda, akademik çalışmalarda, kamu politikalarında ve hizmet tedarikinde göz ardı edilmektedir. Cinsel sağlık ve HIV/AIDS konularında yapılan bilgilendirmeler, nadiren yaşlı kadınlar için kabul edilebilir, erişilebilir ve uygun bir Şekilde yapılmaktadır. Kayıt dışı sektörde çalıştıkları süre boyunca ve hiçbir karşılık talep etmeden üstlendikleri bakım sorumluluğu süresince herhangi bir sigorta planına katkıda bulunmadıkları için, yaşlı kadınların çoğunun özel sigortaları yoktur; ya da devlet kaynaklı emeklilik planlarının kapsamına alınmamışlardır.
22. Yaşlı kadınlar, bakımını üstlendikleri çocukların ebeveyni ya da yasal vasisi sıfatını taşımadıklarında, aile ödeneklerinden hak talep edememektedirler.
23. Mikro kredi ve finans planlarında genellikle, yaşlı kadınların bunlara erişebilmesini engelleyen yaş kısıtlamaları veya diğer kriterler bulunmaktadır. Eve bağımlı olanlar dâhil çok sayıda yaşlı kadın, kültürel faaliyetlerle dinlence-eğlence ve toplum etkinliklerine katılamamakta; böylece toplum dışına itilmekte ve bu durum refahlarını olumsuz etkilemektedir. Çoğu kez, yaşamlarını bağımsız olarak sürdürmeleri için gerekli olan kişisel yardım ve evlerini erişilebilirliğini

sağlamaya yönelik düzenlemeler ve hareket etmelerine yardımcı imkânlar dâhil yeterli barınma koşullarının sağlanmasına yeterince özen gösterilmemektedir.

24. Pek çok ülkede yaşlı kadınların çoğunluğu, yaş ve yoksulluk düzeylerinden dolayı sosyal hizmetlere erişimin daha zor olduğu kırsal kesimde yaşamaktadır. Bu kadınların büyük bir kısmı, göçmen işçi olarak çalışan çocuklarının gönderdiği düzensiz, yetersiz miktarlarla geçinmekte veyahut hiç para yardımı almadan yaşamlarını sürdürmektedirler. Su, yemek ve konut mahrumiyeti, kırsal kesimde yaşayan yaşlı kadınların gündelik yaşamının bir parçası haline gelmiştir. Gıda pahalılığı, -istihdamda yaşadıkları ayrımcılığın sonucu olarak- gelirlerin yetersizliği, sosyal sigortalarının olmaması ve kaynaklara erişememeleri gibi faktörlerin bir araya gelmesiyle, yaşlı kadınların yeterli ve düzgün gıdayı almaya güçleri yetmeyebilmektedir. Ulaşım imkânlarına erişememeleri, yaşlı kadınların sosyal hizmetlere erişimlerini veya topluma ve kültürel faaliyetlere katılmalarını engelleyebilmektedir. Bu tür alanlara erişim sıkıntısı, yaşlı kadınların gelir düzeyinin düşük olması ve ihtiyaçlarına yanıt veren makul ve erişilebilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin kamu politikalarının yetersiz kalmasından kaynaklanabilmektedir.
25. İklim değişikliği özellikle, sosyal normlar ve toplum hiyerarşisinde yardım ve kaynakların eşitsiz dağılımının yanı sıra, psikolojik farklılıkları, fiziksel becerileri, yaşları ve cinsiyetleri nedeniyle doğal afet durumlarında başta dezavantajlı konumda olan yaşlı kadınlar olmak üzere, kadınları daha farklı bir şekilde etkilemektedir. Kaynaklara ve karar alma süreçlerine erişimlerinin kısıtlı olması, kadınların iklim değişikliği karşısında savunmasızlığını da artırmaktadır.
26. Bazı kanunlar ve örfler, eşlerinin ölümü durumunda kadınlara miras hakkı ya da evlilikte edinilen malları yönetme hakkı tanımamaktadır. Bazı hukuk sistemleri bu durumu, dullara merhumun mal varlığından destek ödemesi yapılması gibi diğer ekonomik güvenceler vererek haklı göstermektedir. Ancak, gerçekte bu tür hükümler nadiren uygulanmakta ve dul kadınlar, sıklıkla bu haklardan mahrum bırakılmaktadır. Bazı kanunlarda yaşlı kadınlara bilhassa ayrımcılık yapılmakta ve bazı dul kadınlar ise, "mallarının gasp edilmesiyle" mağduriyet yaşamaktadırlar.
27. Yaşlı kadınlar sömürüye ve fiil ehliyetlerinin kendi rızaları olmadan avukatlara ya da aile fertlerine devredilmesiyle yaşadıkları ekonomik istismar gibi yollarla dâhil suiistimale özellikle açıktırlar.
28. Komitenin 21 Sayılı Genel Tavsiyesinde (1994) , "çok eşli evliliklerin, kadının erkeklerle eşit olma hakkını ihlal ettiği ve bu tür evliliklerin teşvik edilmemesi ve yasaklanmasına yetecek kadar ciddi maddi ve manevi sonuçlarının olabileceği" (14. bent) belirtilmektedir. Yine de, çok eşli evlilik, birçok ülkede hala uygulanmaktadır ve çok sayıda kadın, çok eşli evlilik bağıyla bağlıdır. Bu tür evliliklerde, doğurganlıklarının ve ekonomik etkinliklerinin sona erdiği düşünüldüğünde, yaşça büyük eşler çoğu kez ihmal edilmektedirler.

Tavsiyeler

Genel Değerlendirme

29. Taraf Devletler, yaşlı kadınların toplum için önemli bir kaynak olduğunu kabul etmeli ve onlara

yönelik ayrımcılığı sonlandırmak üzere mevzuat çalışmalarının yapılması dâhil, tüm uygun önlemleri alma yükümlülüğünü üstlenmelidirler. Taraf Devletler, Sözleşmenin 4. maddesinin 1. bendi ile Komitenin 23 (1997) ve 25 (2004) Sayılı Genel Tavsiyelerine uygun olarak, yaşlı kadınların siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel ve sivil hayata ve toplumun diğer alanlarına tam ve etkin bir şekilde katılımını sağlamak üzere geçici özel önlemler dâhil toplumsal cinsiyete duyarlı ve cinsiyete özgü politikalar benimsemeli ve önlemler almalıdırlar.

30. Taraf Devletler, kadınların yaşamları boyunca, insani ve/ veya doğal afetlerin yanı sıra, savaş ve barış zamanlarında tam teşekkülü gelişim ve ilerlemelerini sağlamakla yükümlüdürler. Bu nedenle Taraf Devletler, kadının tüm yönlerden gelişimi ve ilerlemesine yönelik hiçbir yasal hüküm, politika ve müdahalenin yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılık içermemesini sağlamalıdırlar.
31. Taraf Devletler yükümlülükleri kapsamında, kadına yönelik ayrımcılık meselesinin çok boyutlu yapısını dikkate almalı ve toplumsal cinsiyet eşitliği ilkesinin mevzuat ve bunun pratikteki uygulaması bakımından kadın yaşamının her evresinde geçerli olmasını sağlamalıdırlar. Bu bağlamda, Taraf Devletlerin yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılık barındıran mevcut kanun, yönetmelik ve örfi hukuklarını yürürlükten kaldırmaları veya değiştirmeleri ve mevzuatlarında yaşa ve cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklamaları ısrarla tavsiye edilmektedir.
32. Kanun reformlarını ve politika oluşturulmasını desteklemek üzere kırsal alanda, çatışma bölgelerinde yaşayanlar, azınlık gruplarına mensup olanlar ve engelliler dâhil yaşlı kadınların durumu hakkında bilgi edinebilmek için Taraf Devletlerin yaşa ve cinsiyete göre ayrılmış veri toplamaları, bunları analiz etmeleri ve yaygınlaştırmaları teşvik edilmektedir. Bu veriler, diğer konuların yanında özellikle yoksulluk, okumaz-yazmazlık, şiddet, HIV/AIDS'le yaşayan ve bu hastalıktan etkilenen kişilerin bakım işi dâhil karşılığı ödenmeyen emek, göç, sağlık hizmetine erişim, barınma, sosyal ve ekonomik fayda ve yardımlar ile istihdam odaklı olmalıdır.
33. Taraf Devletler, yaşlı kadınların kendi hakları ve hukuki hizmetlere erişim yolları konusunda bilgilendirilmelerini sağlamalıdırlar. Adli yardım sorumluları ve hukuk destek elemanlarının yanı sıra, polise ve yargı mensuplarına yaşlı kadınların hakları konusunda eğitimler vermeli; kamu kurum kuruluşlarında yaşlı kadınları etkileyen yaş ve cinsiyetle ilintili diğer konularda hassasiyet geliştirmeli ve bununla ilgili eğitimler düzenlemelidirler. Bilgi edinme, hukuki hizmetler, etkili çözüm ve tazminat imkânları engelli yaşlı kadınlar için de sağlanmalı ve eşit koşullarda erişilebilirliği temin edilmelidir.
34. Taraf Devletler, yaşlı kadınların mülkiyet yönetim hakları dâhil hak ihlallerinin tazmini ve ihlalin ortadan kaldırılmasını talep edebilmelerini sağlamalı ve bu kadınların keyfi veya ayrımcı sebeplere dayanarak fiil ehliyetinden mahrum bırakılmasını önlemelidirler.
35. Taraf Devletler, iklim değişikliği ve afet riskini azaltma odaklı tedbirlerin toplumsal cinsiyete ve yaşlı kadınların ihtiyaçlarına ve savunmasızlığına duyarlı olmasını sağlamalıdırlar.

Kalıp yargılar

36. Taraf Devletler, engelli olanlar dâhil yaşlı kadınların olumsuz kalıp yargılar ve kültürel uygulamalar nedeniyle maruz kaldıkları fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü ve ekonomik istismarı

azaltmak amacıyla olumsuz kalıp yargıları ortadan kaldırmak ve yaşlı kadınlara önyargıyla yaklaşan ve zarar veren sosyal ve kültürel davranış biçimlerini değiştirmekle yükümlüdürler.

Şiddet

37. Taraf Devletler, engelli olanlar dâhil yaşlı kadınları hedef alan ev içi şiddet, cinsel şiddet ve kurumsal şiddet dâhil şiddetin adını koyan ve yasaklayan bir mevzuat hazırlamakla yükümlüdürler. Taraf Devletlerin bir diğer yükümlülüğü ise, geleneksel uygulama ve inanışların bir sonucu olarak işlenenler dâhil olmak üzere yaşlı kadınları hedef alan tüm şiddet suçlarını soruşturmak, kovuşturmak ve cezalandırmaktır.
38. Taraf Devletler, silahlı çatışma zamanlarında yaşlı kadınlara uygulanan şiddet, silahlı çatışmaların yaşlı kadınların hayatları üzerindeki etkisi ve yaşlı kadınların çatışmaların barışçıl yollarla çözülmesine ve yeniden yapılanma süreçlerine yapabilecekleri katkıları, özellikle dikkate almalıdırlar. Taraf Devletler ayrıca, cinsel şiddet, zorla yerinden edilme ve silahlı çatışmalarda mültecilerin durumu hususlarını değerlendirirken, yaşlı kadınlara da gereğince yer vermelidirler. Devletler bu konulardaki çözüm arayışlarında, Birleşmiş Milletlerin kadın, barış ve güvenlik konularındaki ilgili kararlarını, özellikle de Güvenlik Konseyi'nin 1325 (2000), 1820 (2008) ve 1889 (2009) sayılı kararlarını göz önüne almalıdırlar.

Kamusal yaşama katılım

39. Taraf Devletler, yaşlı kadınlara kamusal ve siyasi yaşama katılma, tüm kademelerde mevki sahibi olma fırsatı tanınmalı ve seçimlere katılmak ve aday olabilmek için gerekli tüm belgelere sahip olmalarını sağlamalıdırlar.

Eğitim

40. Taraf Devletler, her yaşta kadının eğitim alanında fırsat eşitliğine sahip olmasını, yaşlı kadınların yetişkinlere yönelik eğitim ve yaşam boyu öğrenme fırsatlarından faydalanmalarını, kendileri ve aileleri için sunulacak gerekli eğitimlerle bilgi edinmelerini garanti altına almakla yükümlüdürler.

Çalışma ve emeklilik olanakları

41. Taraf Devletler, yaşlı kadınların yaş veya toplumsal cinsiyet temelinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmadan, ücretli işler bazında istihdama katılımlarını kolaylaştırmakla yükümlüdürler. Taraf Devletler, ayrıca, yaşlı kadınların iş yaşamında karşılaştıkları sorunların çözümüne özel ilgi gösterilmesini, erken emeklilik ya da benzer çözümlere itilmemelerini garanti etmek zorundadırlar. Bunun dışında, toplumsal cinsiyetle ilişkili ücret farklılıklarının yaşlı kadınlar üzerindeki etkisini de izlemelidirler.
42. Taraf Devletler, kamuda ve özel sektörde emeklilik yaşı uygulamasında kadınlara karşı ayrımcılık yapılmamasını sağlamakla yükümlüdürler. Dolayısıyla, emeklilik politikalarının, kadınların erken emekliliği tercih ettiği durumlarda bile, herhangi bir yönüyle ayrımcı olmamasını ve aktif olarak çalışma hayatına katılmış tüm yaşlı kadınların yeterli emeklilik gelirine erişimini sağlamak da Taraf Devletlerin bir yükümlülüğüdür. Gerektiği yerde geçici özel önlemlere de başvurmak

yoluyla Taraf Devletler, emeklilik gelirlerini güvence altına almak için tüm önlemleri usulü dairesinde almalıdırlar.

43. Taraf Devletler, çocuk bakım sorumluluğunu üstlenmiş olanlar da dâhil tüm yaşlı kadınların, çocuk yardımı parası gibi sosyal ve ekonomik yardımlara; yaşlı anne baba ya da hısımlarının bakımını üstlendikleri durumlarda ise gerekli her türlü desteğe erişimlerini sağlamalıdırlar.
44. Taraf Devletler, emeklilik maaşı bağlanmamış ya da sigorta primleri yetersiz olan tüm kadınlara, erkeklerle eşit koşullarda ve yeterli miktarda, işveren ödemeli emekli aylığı bağlamalıdır. Özellikle ücra veya kırsal yerleşimlerde yaşayanlar olmak üzere, yaşlı kadınlara devlet destekli maaş verilmeli ve kadınların bu imkâna erişimi sağlanmalıdır.

Sağlık

45. Taraf Devletler, Komitenin kadın ve sağlık konulu 24 Sayılı Genel Tavsiyesine (1999) uygun olarak yaşlı kadınların sağlık ihtiyaçlarının korunmasına ilişkin kapsamlı bir sağlık politikası benimsemelidirler. Bu politikayla tüm yaşlı kadınlara, koşullar elverdiğince kullanıcı ücretlerinin kaldırılması, geriatri hastalıkları konusunda sağlık çalışanlarının eğitilmesi, yaşla ilgili gelişen bulaşıcı olmayan ve kronik hastalıkların tedavisi için ilaç tedarik edilmesi ve bağımsız yaşayabilmeleri için gerekli bakım ve hafifletici (palyatif) bakım dâhil uzun süreli bakım ve sosyal bakım hizmetleri aracılığıyla tüm yaşlı kadınlar için alım güçlerine uygun ve erişilebilir sağlık hizmeti sağlanmalıdır. Uzun süreli bakımla ilgili yasal koşullar, sağlık problemlerinin baş göstermesini önlemeye yönelik sağlıklı beslenme uygulamaları ve aktif bir yaşam tarzının benimsenmesi gibi davranış ve yaşam tarzı değişikliklerini ve özellikle yaşlı kadınlar arasında en yaygın olan hastalıkların izlemi ve tedavisi dâhil sağlık hizmetlerinin makul ücretler karşılığında erişilebilirliğini özendirici açılımlar içermelidir. Sağlık politikaları ayrıca, engelli olanları dâhil olmak üzere yaşlı kadınlara yönelik sağlık hizmetlerinin ücretsiz olmasını ve ilgili kişinin bilgilendirilmiş rızasına tabi olarak sunulmasını sağlamalıdır.
46. Taraf Devletler, genç yetişkinlerin göçü dolayısıyla torunlarının ve ailelerinin bakıma muhtaç diğer genç üyelerinin bakım yükümlülüğünü üstlenen kadınlar ve HIV/AIDS'le yaşayan veya HIV/AIDS'ten etkilenen aile fertlerine bakan kadınların yanı sıra, azınlık mensubu ve engelli kadınlara özellikle vurgu yaparak yaşlı kadınların fiziksel, zihinsel, ruhsal ihtiyaçlarına ve sağlıkla ilgili gereksinimlerine uygun olarak geliştirilmiş özel programlar benimsemelidirler.

Kadınların ekonomik yönden güçlendirilmesi

47. Taraf Devletler, iktisadi ve sosyal hayatta yaşlı kadınlara yöneltilen ayrımcılığı tüm yönleriyle ortadan kaldırmakla yükümlüdürler. Tarımsal kredi ve borçlanma imkânlarından faydalanmalarına engel olan yaşa ve toplumsal cinsiyete dayalı tüm engeller kaldırılmalı ve yaşlı kadın çiftçiler ile küçük arazi sahiplerinin kendilerine uygun teknoloji olanaklarına erişimleri sağlanmalıdır. Taraf Devletler, yaşlı kadınlar için mikro kredili girişimciliği özendirmenin yanı sıra, özel destek sistemleri ve kefaletsiz mikro kredi sağlamalıdırlar. Yaşlı kadınlara hizmet verecek dinlence-eğlence tesisleri kurulmalı ve eve bağımlı yaşlı kadınlara sosyal yardım hizmeti verilmelidir. Taraf Devletler, kırsalda yaşayanlar dâhil olmak üzere yaşlı kadınların toplum faaliyetlerinin de dâhil olduğu sosyal ve ekonomik faaliyetlere katılmalarını sağlamak üzere uygun fiyatlı ve uygun

koşullarda ulaştırma hizmeti sağlamalıdır.

Sosyal Yardımlar

48. Taraf Devletler, yaşlı kadınların özel gereksinimlerine hitap eden yeterli barınma koşullarına erişimlerini sağlamak adına gerekli önlemleri almalı; yaşlı insanların hareket kabiliyetini engelleyen ve onları evlerine mahkûm eden mimari ve sair tüm engeller ortadan kaldırılmalıdır. Taraf Devletler, yaşlı kadınların mümkün mertebe evlerinde kalmaya devam ederek bağımsız yaşamalarını sağlayacak sosyal hizmetleri sunmalıdırlar. Yaşlı kadınların konut hakları ve mal mülk edinme haklarını olumsuz etkileyen kanun ve uygulamalar lağvedilmelidir. Taraf Devletler ayrıca, yaşlı kadınları, zorla evlerinden tahliye edilmeye ve evsiz kalmaya karşı korumalıdırlar.

Kırsal kesimde yaşayan ve sair savunmasız yaşlı kadınlar

49. Taraf Devletler, yaşlı kadınların kırsal ve kentsel kalkınma planlarıyla ilgili süreçlere dâhil edilmelerini sağlamalıdırlar. Taraf Devletler su, elektrik ve öteki hizmetlerin yaşlı kadınlara alım güçlerine uygun koşullarda sunulmasını sağlamalıdırlar. Güvenli su kaynaklarına ve yeterli koşullarda sıhhi tesisata erişimin artırılmasına yönelik politikalarla, ilgili teknolojilerin erişilebilirliği ve fiziksel güç gerektirmeden kullanılabilmesi sağlanmalıdır.

50. Taraf Devletler, toplumsal cinsiyete ve yaşa duyarlı gerekli politikaları benimseyerek, ülkelerinde yerlerinden edilmiş ve göçmen işçi olarak çalışan kadınların yanı sıra, mülteci konumunda bulunan ve uyruksuz yaşlı kadınların korunmasını sağlamalıdırlar.

Evlilik ve aile yaşamı

51. Taraf Devletler, evlilik ve evliliğin feshi durumlarında mülkiyet ve miras konuları da dâhil olmak üzere yaşlı kadınlara yönelik ayrımcılığa olanak tanıyan mevzuatın tamamını lağvetmekle yükümlüdürler.

52. Taraf Devletler, mülkiyet ve miras bakımından yaşlı dul kadınlara ayrımcılık içeren mevzuat hükümlerinin tamamını yürürlükten kaldırmalı ve onları mallarının gasp edilmesine karşı korumalıdırlar. Sözleşmeden kaynaklanan akdi yükümlülüklerine uygun kanuni mirasçılık kanunları kabul etmelidirler. Üstelik yaşlı kadınları rızaları alınmadan evlenmeye zorlayan uygulamaları sonlandıracak önlemleri almalı ve varis sayılmaları için vefat eden eşlerinin erkek kardeşiyle veya başka biriyle zorla evlendirilmeleri koşulunun aranmamasını sağlamalıdırlar.

53. Taraf Devletler, 21 Sayılı Genel Tavsiyeye uyarak çok eşli evlilikleri özendirmekten ve uygulamaktan vazgeçmeli ve bu evliliklerde kocanın ölümü halinde, malvarlığının eşleri ve tüm çocukları arasında eşit olarak paylaşılmasını sağlamalıdırlar.

Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi
Kırk yedinci oturum
4-22 Ekim 2010

Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 2. Maddesi Uyarınca Taraf Devletlerin En Temel Yükümlülüklerine İlişkin 28 Sayılı Genel Tavsiye Kararı

I. Giriş

1. Bu genel tavsiye kararı yoluyla Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi ("Komite"), Taraf Devletlere Komitenin kapsamlı hükümlerini ilgili ülke sınırları içinde hayata geçirmeleri doğrultusunda yol ve yöntemler sunan Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin 2. Maddesi'nin anlam ve kapsamının açıklanmasını hedeflemektedir. Sözleşme, Taraf Devletleri bu genel tavsiye kararını ulusal ve yerel dillere çevirmesi ve Hükümetin tüm birimlerine, aralarında medya, üniversiteler ile insan hakları ve kadın örgütleri ile kurumlarının da yer aldığı sivil toplumun her alanına geniş ölçüde yayması için teşvik etmektedir.

2. Sözleşme uluslararası hukukun geliştirilmesini amaç edinen dinamik bir yapıya sahiptir. 1982'deki ilk toplantısından bu yana Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi ile ulusal ve uluslararası düzeylerde faaliyet gösteren diğer aktörler, Sözleşme'nin kapsamlı içeriğinin, kadına yönelik ayrımcılığın kendine has doğasının ve bu türden bir ayrımcılıkla mücadele etmek için gereken farklı unsurların netleştirilmesi ve anlaşılması yönündeki çabalara destek olmuşturlardır.

3. Sözleşme herkesin insan haklarından yararlanmasını, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temel alınarak kadına uygulanan her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını temin etmek üzere şekillendirilmiş olan çok kapsamlı bir uluslararası insan hakları yasal çerçevesinin bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler Şartı, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, Çocuk Hakları Sözleşmesi, Göçmen İşçilerin ve Ailelerinin Haklarının Korunmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ve Özürlü Kişilerin Haklarına İlişkin Sözleşme sahip oldukları haklardan yararlanmak konusunda kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olduğunu garanti eden çok açık hüküm ve düzenlemeler içerirken, Her Tür Irksal Ayrımcılığın Sona Erdirilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi diğer uluslararası insan hakları anlaşmaları da cinsiyet ve toplumsal cinsiyet üzerinden ayrımcılık yapılamayacağı anlayışını çok açık bir şekilde savunmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 100 (1951) No'lu Kadınlar ve Erkekler için Eşit İşe Eşit Ücret Sözleşmesi, 111 (1958) No'lu İstihdam ve Meslek Açısından Ayrımcılığa İlişkin Sözleşmesi ve 186 No'lu (1981) Kadın ve Erkek İşçiler için Fırsat Eşitliği ve Eşit Muamele: Ailevi Sorumlulukları Olan Çalışanlara İlişkin Sözleşme, Eğitimde Ayrımcılığa İlişkin Sözleşme, Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Viyana Deklarasyonu ve Eylem Programı, Kahire Eylem Planı ile Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu da ayrıca kadınların erkeklerle eşit olması ve ayrımcılığa maruz kalmamalarına ilişkin uluslararası yasal rejimlere katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde, bölgesel insan hakları düzenlemeleri uyarınca uygulamaya konan Devlet yükümlülükleri de uluslararası insan hakları düzenlemelerini tamamlayıcı niteliktedir.

4. Sözleşme'nin temel amacı kadınlara karşı her türlü cinsiyete dayalı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasıdır. Sözleşme, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni, ülke içi ve diğer alanlarda medeni durumlarına

bakılmaksızın ve erkeklerle eşit oldukları gerçeği temel alınarak kadınların erkeklerle eşit kabul edilmesi, insan haklarından ve temel özgürlüklerden eşit şekilde yararlanmalarını garanti altına almaktadır.

5. Her ne kadar Sözleşme sadece cinsiyete dayalı ayrımcılığa göndermede bulunsa da, 1. maddenin yanı sıra madde 2 (f) ve madde 5 (a)'nın de Sözleşme'nin genel olarak kadına yönelik toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığı da kapsadığı görülmektedir. Buradaki "cinsiyet" kavramı kadınlar ve erkekler arasındaki biyolojik farklılıklar anlamına gelir. "Toplumsal cinsiyet" kavramı ise kadın ve erkek için toplum tarafından biçimlendirilen kimlikleri, özellikleri, rolleri ve kadın ve erkek arasında hiyerarşik farklılıkların doğmasını ve güç ve hakların erkeğin lehine ve kadının aleyhine olacak şekilde dağıtılmasına yol açacak şekilde toplumun bu biyolojik farklılıkları sosyal ve kültürel açıdan anlamlandırmasını ifade etmektedir. Kadın ve erkeğin toplum tarafından bu şekilde sosyal olarak konumlandırılması siyasi, ekonomik, kültürel, dinsel, ideolojik ve çevresel faktörlerden etkilenir ve aynı şekilde bizzat kültür, toplum ve topluluk tarafından değiştirilebilir. Sözleşmenin toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa uygulanması 1. Maddede yer alan ayrımcılık tanımıyla açık hale gelmektedir. Buradaki tanım kadının insan haklarından ya da özgürlüklerden yeterince yararlanmasını engellemeye yönelik her tür ayrımcılık, sınırlama ya da dışlamanın, ayrımcılık gibi bir amaç güdülmese bile, ayrımcılık teşkil ettiğini ortaya koymaktadır. Bu ise daha önce var olan toplumsal cinsiyete dayalı dezavantajların ve kadınların karşılaştığı eşitsizliklerin görmezden gelinmesi yüzünden, bu tür bir yaklaşımın kadınların insan haklarından yararlanmasını engelleyici bir etkisi olması ya da bu sonucu doğurması halinde kadın ve erkeklerin eşit ya da nötr bir muamele görmesinin de kadına karşı ayrımcılık anlamına geleceğini gösterir. Bu konuda Komite'nin bakış açısı, raporlarında sunduğu görüşler, genel tavsiye kararları, karar, öneri, bildirimleri ve İhtiyari Protokol üzerinden yürüttüğü soruşturmalar yoluyla açıkça görülebilir.

6. Taraf Devletlerin genel yasal yükümlülüklerinin doğasını belirlediğinden 2. Madde, Sözleşme'nin tam olarak uygulanması açısından büyük önem arz eder. Taraf Devletlerin Sözleşmede belirtilen tüm haklara ulusal düzeyde saygı duyulmasını temin etmekle yükümlü olmaları nedeniyle, 2. Maddede belirtilen yükümlülükler, Sözleşmenin diğer önemli hükümleriyle ayrılmaz bir bütünlük arz eder.

7. Sözleşme'nin 2. maddesi 3, 4, 5 ve 24. maddeleriyle bir arada ve 1. Maddede yer alan ayrımcılık tanımının ışığında okunmalıdır. Buna ek olarak, 2. maddede yer alan genel yükümlülüklerin kapsamı da soruşturma süreçlerine ilişkin raporlar, bireysel vakalara ilişkin kararlar ve Komite tarafından yayımlanan genel tavsiye kararları, sonuç gözlemler, , bakış açıları ve diğer bildirimlerin ışığında yorumlanmalıdır. Sözleşme'nin genel ruhu Sözleşmede açık seçik bir şekilde belirtilmemiş olan ancak kadın erkek eşitliğinin sağlanmasında belli bir etkiye sahip olan kadınlara yönelik ayrımcılığın belli bir türünü temsil eden insan hakları unsurlarını da bünyesinde barındırır.

II. Taraf Devletlerin Yükümlülüklerinin Doğası ve Kapsamı

8. 2. Madde Taraf Devletlere kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı kınama çağrısında bulunurken, 3. madde ise kadınların 'gelişmesi ve ilerlemesini temin etmek üzere hemen her alanda Taraf Devletlerin alması gereken en uygun tedbirlere atıfta bulunur. Bu hükümler yoluyla Sözleşme, kaleme alınması esnasında belirlenmeyen yeni ayrımcılık türlerinin ortaya çıkışını da ön görür.

9. 2. Madde uyarınca Taraf Devletler, kadınların haklarına saygı duyma, haklarını koruma, kadınların ayrımcılığa maruz kalmama haklarını ve eşitlik haklarını ifa etmelerini sağlamak üzere, Sözleşme' de yer alan yasal yükümlülüklerini yerine getirmelilerdir. Saygı duyma yükümlülüğü, Taraf Devletlerin

kadınların medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan eşit şekilde yararlanmalarını doğrudan ya da dolaylı olarak engelleyen yasalar, politikalar, düzenlemeler, programlar, idari düzenlemeler ve kurumsal yapılanmalardan kaçınmalarını gerektirir. Koruma yükümlülüğü ise, Taraf Devletlerin özel aktörler yoluyla kadınları ayrımcılığa karşı korumalarını ve cinslerden herhangi birinin üstünlüğü ya da aşağıda olma anlayışını ve kadın ile erkeklerin rollerini kalıplaştıran önyargıları yaratan ve bunların sürdürülmesine yol açan geleneksel ve benzeri tüm yaklaşımları doğrudan ortadan kaldırmayı hedefleyen gerekli adımları atmasını gerektirir. . Yerine getirme yükümlülüğü ise Taraf Devletlerin kadın ve erkeklerin hem kanunen hem de fiili olarak eşit haklara sahip olmasını garanti altına almak üzere uygun olan durumlarda Sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafı ve Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesinin geçici özel önlemlere ilişkin 25 No'lu Genel Tavsiye Kararının 4. Maddesi ile uyumlu olarak bir takım adımlar atmasını gerektirir. Bu da yol veya yöntem yükümlülüklerini ve sonuçlara ilişkin yükümlülükleri gerektirir. Devletlerin kadınların özel gereksinimlerini karşılamayı hedefleyen ve erkeklerle eşit şartlar altında potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirmelerine olanak tanıyan kamu politikaları, programlar ve kurumsal çerçeveler geliştirerek kadınlara yönelik yasal yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğuna sahip olduklarını gözden geçirmeleri gerekir. .

10. Taraf Devletler ihmalleri ya da yetersiz girişimler yüzünden kadınların ayrımcılıktan mağdur olmasına asla izin vermemekle yükümlüdürler; bu tür ihmal ya da girişimler ister devlet tarafından isterse de özel aktörlerce işlenmiş olsun Devletler, kadınlara yönelik ayrımcılığa karşı faal bir şekilde mücadele etmekle de yükümlüdürler. Ayrımcılık devletlerin kadınların haklarının tam anlamıyla hayata geçirilmesinde gerekli yasal düzenlemeleri almakta, kadın ve erkekler arasında eşitliğin gerçekleştirilmesine yönelik ulusal politikalar geliştirmekte ve ilgili yasaları yürürlüğe koymada başarısız kalmasının sonucunda meydana gelebilir. Aynı şekilde Taraf Devletler, genel olarak kadınlara ve özel olarak da daha savunmasız ve kırılgan gruplarda yer alan kadınlara karşı her tür ayrımcılığa ilişkin istatistiksel bir veri tabanı ve analiz sistemi oluşturmaya ve oluşturulan bu sistemleri de sürekli olarak geliştirmeye ilişkin uluslararası bir sorumluluğa sahiptir.

11. Taraf Devletlerin yükümlülükleri, siyasi olaylar veya doğal felaketler nedeniyle yaşanan silahlı çatışmalarda veya acil durumlar esnasında ortadan kalkmaz. Bu tür durumların kadınların en temel haklarından eşit şekilde faydalanmaları üzerinde derin bir etkisi ve çok geniş çaplı sonuçları vardır. Taraf Devletler, silahlı çatışmalar ve acil durumların söz konusu olduğu dönemlerde kadınların özel gereksinimlerini karşılayabilecek belli stratejiler benimsemeli ve önlemler almalıdırlar.

12. Uluslararası hukuka tabii olsalar da, devletler esas olarak bölgesel yargı hakkını uygularlar. Taraf Devletlerin yükümlülükleri bölgelerinde konumlandırılmasalar bile bölgelerinde veya etkili kontrollerinde bulunan göçmenler, sığınmacılar, göçmen işçiler ve ülkesiz kişiler dahil tüm vatandaşlara ve vatandaş olmayanlara eşit şekilde muamele etmeyi gerekli kılar. Taraf Devletler etkilenen kişinin kendi yetki alanlarında olup olmamasına bakmaksızın insan haklarını etkileyen tüm faaliyetlerinden tamamıyla sorumludur.

13. 2. Madde sadece doğrudan ya da dolaylı olarak Taraf Devletlerce kadınlara yönelik olarak uygulanan ayrımcılığın yasaklanmasıyla sınırlı değildir. Bu madde aynı zamanda Taraf Devletlere özel aktörlerce uygulanan ayrımcılıkla da mücadele etmek gibi bir yükümlülük atfeder. Bazı durumlarda özel aktörlerin eylem ya da ihmalleri uluslararası hukuk uyarınca devletlerin sorumluluğu olarak mal edilebilir. Bu açıdan Taraf Devletler Sözleşme'de tanımlandığı üzere, özel aktörlerin kadınlara karşı ayrımcılık içerisinde yer almasını önlemekle yükümlüdürler. Taraf Devletlerin bu doğrultuda alması gereken en uygun tedbirler

arasında eğitim, istihdam, sağlık politikaları ve çalışma koşulları ve çalışma standartları ile özel aktörlerin hizmet ya da imkânlar sunduğu bankacılık ya da emlak gibi diğer alanlarla ilgili olarak bu aktörlerin faaliyetlerini düzenlemek yer alır.

III. 2. Maddede Yer Alan Genel Yükümlülükler

A. 2. Maddenin Genel Hatları

14. 2. Madde esas olarak şu şekildedir: “Taraf Devletler kadınlara karşı her tür ayrımcılığı kınamak ve kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması için en uygun araçlar yoluyla ve gecikmeksizin bir politika benimsemekle yükümlüdürler.”

15. 2. Maddede Taraf Devletlere atfedilen ilk yükümlülük “kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı kınama” yükümlülüğüdür. Taraf Devletler ayrımcılığı derhal ve süreğen bir şekilde kınamakla yükümlüdürler. Kendi idarelerindeki hükümetlerin her düzeyinde ve aşamasında kendi halkına ve uluslararası topluma kadına yönelik ayrımcılığın her türü karşısında olduklarını ve tüm gücüyle kadınlara karşı yapılan ayrımcılığı ortadan kaldırmaya kararlı olduklarını göstermekle yükümlüdürler. “Ayrımcılığın her türü” ifadesi Taraf Devletlerin aralarında Sözleşme’de açık seçik bir şekilde tarif edilmeyen ya da henüz ortaya çıkarılmayan da yer aldığı ayrımcılığın her türüne karşı mücadele etme konusunda ihtiyatlı ve özenli olması gerektiğinin altını çizer.

16. Taraf Devletler toplumdaki konumlarının güçlenmesi ve hukuki ve fiili olarak erkeklerle eşit haklara sahip olmaları için kadınların haklarına saygı duymak, haklarını korumak ve onların ayrımcılığa maruz kalmama haklarını kullanabilmelerini temin etmekle ve ilerleme ve gelişmelerini sağlamakla yükümlüdürler. Taraf Devletler, kadınların doğrudan veya dolaylı olarak bir ayrımcılığa maruz kalmamasını teminat altına almalıdır. Kadınlara yönelik doğrudan ayrımcılık açıkça cinsiyet ve toplumsal cinsiyet farklılıklarını temel alan farklı muameleleri içerir. Kadınlara yönelik dolaylı ayrımcılık ise hukuk, politika, program ya da uygulamaların teoride kadın ve erkekler arasında herhangi bir ayrım gütmemesi ancak görünüşte nötr olan bu düzenlemelerin mevcut eşitsizlikleri değerlendirmeye almaması yüzünden fiili olarak kadınların aleyhine ayrımcı bir etkisi olmasıyla sonuçlanan ayrımcılıktır. Dahası, dolaylı ayrımcılık ayrımcılığın tarihi ve yapısal unsurlarını, kadınlar ve erkekler arasındaki eşit olmayan güç ilişkilerini göz önüne almaktaki yetersizliği nedeniyle mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmesine yol açabilir.

17. Taraf Devletler aynı zamanda gerek özel gerekse kamusal alanda kamu otoriteleri, hukuk sistemi, kurumlar ve örgütler, ticari girişimler ya da şahıslar tarafından uygulanan ayrımcılığa karşı da kadınları korumakla yükümlüdürler. Bu koruma girişimi ilgili mahkemelerce ve diğer kamu kurumlarınca sağlanabilir ve uygun olan durumlarda müeyyide ve hukuki çözümlerle uygulamaya konabilir. . Taraf Devletler ayrıca tüm hükümet organlarının eşitlik ilkelerine, cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa tam anlamıyla vakıf olmalarını sağlamalı ve bu bağlamda yeterli eğitim ve farkındalık programlarının düzenlenip sürdürülmesini de garanti altına almalıdırlar.

18. Kesişimsellik 2. Maddede yer alan Taraf Devletlerin genel yükümlülüklerinin kapsamını anlamak açısından temel bir kavramdır. . Kadınların cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa maruz kalması ırk, etnik köken, din ya da inanç, sağlık, sosyal statü, yaş, sınıf, kast ve cinsel yönelim ile cinsel kimlik gibi kadınları etkileyen diğer faktörlerle de ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. . Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet temelli ayrımcılık bu türden gruplara dâhil olan kadınları farklı düzeylerde ya da erkeklerden daha farklı şekillerde etkilemektedir. Taraf Devletler ayrımcılığın bu tür kesişimsel biçimlerinin ve ilgili

kadınlar üzerindeki negatif etkilerinin hukuksal olarak farkına varmalı ve bu tür ayrımcılığı yasaklamalıdır. Aynı zamanda Taraf Devletler, uygun olan durumlarda Sözleşmenin 4. Maddesinin 1. Paragrafı ve 25 No'lu Genel Tavsiye Kararı ile uyumlu olarak geçici özel tedbirler dâhil bu tür durumların ortaya çıkmasını engellemek üzere politikalar ve programlar benimseyerek uygulamaya geçirmelidirler.

19. Kadınlara yönelik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık, kadınlara karşı şiddete ilişkin 19 No.lu Genel Tavsiye Kararında da belirtildiği üzere, sırf kadın olduğu için kadına yöneltilen şiddeti veya kadını orantısız bir şekilde etkileyen şiddet olarak da özetlenebilecek olan cinsiyete dayalı şiddeti içermektedir. Şiddet, kadınların erkeklerle eşit bir şekilde en temel hak ve özgürlüklerini kullanmaya ilişkin kapasitelerini ciddi bir şekilde engelleyen bir ayrımcılık türüdür. Şiddet nerede meydana geldiğine bakılmaksızın fiziksel, ruhsal ya da cinsel açıdan kadına zarar veren veya acı çekmesine neden olan, zarar vermeye yönelik tehditler, zorlama ve özgürlükten mahrum bırakma gibi eylemleri ve aile içerisinde veya kişiler arası ilişkilerde yaşanan veya Devlet ya da devlet organları tarafından uygulanan ya da göz yumulan şiddeti içerir. Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, bu tedbirlerin açık bir biçimde şiddetten söz edip etmemesine bakılmaksızın, Sözleşme'nin belli hükümlerini ihlal ediyor olabilir. Taraf Devletler bu tür toplumsal cinsiyete dayalı şiddet girişimlerini önlemek, soruşturmak, kovuşturmak ve cezalandırmak hususunda özen yükümlülüğüne sahiptir.

20. İfa etme yükümlülüğü, Taraf Devletlerin kadın haklarına erişimi kolaylaştırma ve bu hakların eksiksiz bir biçimde hayata geçirme yükümlülüğünü içinde barındırır. Kadının insan hakları, 25 No.lu Genel Tavsiye Kararının 4. Maddesinin 1. Paragrafı ile uyumlu olarak uygun olan durumlarda geçici özel önlemlerin benimsenmesi yoluyla kadınların konumlarını geliştirmeyi ve eşitliğin sağlanmasını hedefleyen somut, etkili politikalar ve programlar dâhil uygun yol ve yöntemlerle fiili ve gerçek eşitliğin sağlanması yoluyla gerçekleştirilecektir.

21. Taraf Devletler, özel olarak kadın nüfusunun büyük bir kısmını oluşturdukları ve temel eğitime erişim, kadın ticareti, kötü muamele, istismar ve şiddet gibi alanlardaki ayrımcılıklar karşısına çok daha savunmasız oldukları için, genç kızların eşitlikle ilgili haklarını savunmakla da yükümlü kılınmışlardır. Ayrımcılığın tüm bu türleri mağdurların ergenlik döneminde olması halinde daha da vahim bir hal almaktadır. Bu açıdan, Taraf Devletler cinsel eğitim ve üreme sağlığı ile ilgili eğitim programları hazırlayarak ve HIV/AIDS cinsel istismar ve genç kızlık dönemindeki hamileliğin önlenmesine ilişkin programlar geliştirip düzenleyerek ergenlik çağındaki genç kızların özel gereksinimlerini dikkate almalıdırlar. 22. Kadın erkek i eşitliğe ilişkin temel prensipler veya toplumsal cinsiyet eşitliği, cinsiyeti ne olursa olsun, katı cinsiyet rolleri ve önyargıların yol açacağı sınırlandırmalar olmaksızın tüm insanların kişisel yeteneklerini geliştirmek, profesyonel kariyerlerini devam ettirmek ve kalıp yargılar kendi seçimlerini yapmak konusunda özgür olduğuna ilişkin bir kavramı oluşturur. . Taraf Devletler Sözleşme' de kendilerine verilen yükümlülükleri hayata geçirirken toplumsal hakkaniyet kavramından ziyade kadın ve erkek eşitliği ya da toplumsal cinsiyet eşitliği kavramını özellikle kullanmalıdırlar. Toplumsal hakkaniyet ilgili ihtiyaçlarına göre bazı yargılamalarda kadın ve erkeğe eşit muamele anlamına gelen bir kavram olarak kullanılır. Bu da eşit muamele veya hak, çıkar, sorumluluklar ve fırsatlar açısından eşdeğer olarak farklı muameleleri içerebilir.

23. Taraf Devletler aynı zamanda “tüm olası ve uygun araçlar” yoluyla kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmaya ilişkin bir politika gütmeyi de kabul ederler. Bu yükümlülük Taraf Devletlere hem belli yasal, siyasi, ekonomik, idari ve kurumsal çerçevelere uygun olan hem de o devlet sınırları içerisinde kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının önündeki belli engel ve dirençlere gerekli tepkileri

gösterebilecekleri bir politika geliştirmelerinde önemli bir esneklik sağlar. Tüm Taraf Devletler seçtikleri belirli araçların uygunluğunu haklı gösterecek ve istenilen sonuç ve etkileri sağlayıp sağlayamayacağını ortaya koyacak gerekçelere sahip olmalıdır. Nihai olarak bir Taraf Devletin Sözleşme’ de belirtilen insan haklarının tam anlamıyla hayata geçirilmesi yönünde ulusal düzeyde gerekli tüm tedbirleri alıp almadığına karar verecek olan Komitedir.

24. 2. Madde esas olarak Taraf Devletlerin kadınlara karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına yönelik bir politika benimsemelerine ilişkin yükümlülükleri içerir. Bu gereklilik bir Taraf Devletin Sözleşmeyi hayata geçirmek konusundaki genel yasal yükümlülüğünün en önemli ve hassas bileşenidir. Bu ise Taraf Devletlerin kadınların yasal ve fiili konumlarının acilen iyileştirip düzenlenmesi ve kadınlara yönelik her tür ayrımcılığın ortadan kaldırılması ile kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması hedefini layıkıyla yerine getirebilmek üzere bir politika geliştirip uygulamaya sokulması için somut adımlar atması anlamına gelmektedir. Buradaki asıl vurgu durumun iyileştirilmesi ve Sözleşme’nin hedefleri doğrultusunda kapsamlı bir tedbirler bütünü geliştirilip benimsenmesinin yanı sıra yeni ya da belirlemekte olan sorunları da içermeleri şartıyla bu tedbirlerin sürekli olarak genişletilmesi için de daima ileri doğru adımlar atılmasıdır. Bu türden bir politika ulusal düzeyde yasalarla uyum içinde olunmasının ve birbiriyle çatışan yasa hükümlerinin değiştirilip düzeltilmesinin de içinde yer aldığı anayasal ve hukuksal teminatlar içermelidir. Aynı zamanda bu politikalar, resmi ve gerçek kadın erkek eşitliği ilkesinin gerçekleştirilmesi için bir çerçeve sunan izlenmeleri ve uygulanmaları için kapsamlı eylem planları ve mekanizmaları gibi diğer uygun tedbirleri de içermelidir

25. Benimsenen politika, Sözleşme ’de açık seçik bir şekilde belirtilmeyen tüm yaşam alanlarına da uygulanabilecek kadar kapsamlı olmalıdır. Hem kamusal hem de özel ekonomik çevrelere olduğu kadar ülke içindeki tüm kesimlere de uygulanabilir olmakla birlikte hükümetin tüm organları (yönetim, yasama ve yargı) ile yine hükümetin tüm aşamalarının üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirme hususunu teminat altına almalıdır. Taraf Devletlerin özgül şartlarına uygun düşen ve gerekli olan tüm tedbirleri de bünyesinde barındırmalıdır.

26. Bu politikalar, Taraf Devletlerin idaresi altındaki kadınları (vatandaş olmayanlar, göçmenler, sığınmacılar ve ülkesiz kadınlar dâhil olmak üzere) toplum tarafından en fazla dışlanan ve kesişen ayrımcılığın değişik türlerinden en fazla zarar gören kadın gruplarına özel bir önem atfederek hak sahibi olarak tanımlanmalıdır.

27. Bu politikalar kadınların hem birey hem de grup olarak Sözleşmede yer alan haklarına ilişkin bilgilere erişmelerini ve bu haklar üzerinde etkin bir şekilde hak iddia edebilmelerini ve haklarını geliştirebilmelerini teminat altına almalıdır. Taraf Devletler ayrıca kadınların bu politikanın geliştirilmesi, uygulanması ve izlenmesi sürecine aktif bir şekilde katılmasını da garanti altına almalıdır. Bu amaçla insan haklarına ve kadın sivil toplum örgütlerinin bu politikanın hayata geçirilmesi ve geliştirilmesine ilişkin layıkıyla bilgilendirilmesi, doğru yönlendirilmesi ve aktif bir rol üstlenmelerini sağlayacak kaynaklarla donatılması da önemlidir.

28. Bu politika göstergeler, ölçütler ve zaman çizelgeleri oluşturacak, tüm ilgili aktörler için tatmin edici kaynaklar temin edecek ve aksi halde ise bu aktörlere üzerinde anlaşılan ölçüt ve hedeflere ulaşılmasında gerekli rolü oynamalarını sağlayacak şekilde eylem-ve-sonuç odaklı olmalıdır. Bu amaçla, bu politikanın tüm yönleriyle fonlanabilmesini sağlamak üzere politika hükümetin bütçe süreçlerine dâhil edilmelidir. İlgili cinsiyete göre ayrıştırılmış verileri toplayacak, etkin bir izleme imkânı sağlayacak, sürekli olarak gelişip evrimleşmesini kolaylaştıracak ve mevcut tedbirlerin yenilenip değiştirilmesine ve uygun

düŖebilecek yeni tedbirlerin tespit edilmesine izin verecek mekanizmaların ortaya konulmasına da olanak sağlamalıdır. Dahası bu politikalar, hükümetin yürütme kanadında gerekli girişimleri başlatacak, koordineyi sağlayacak ve Sözleşme uyarınca Taraf Devletlerin sahip olduğu yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getirebilmek üzere gerekli olan yasama, politika ve programların hazırlanması ve uygulanmasını gözetleyecek güçlü ve odaklanmış birimlerin (kadınlara yönelik ulusal bir mekanizmanın) oluşturulmasını da teminat altına almalıdır. Bu kurumlar hükümetin en üst makamlarına doğrudan tavsiye ve analizler sunmak konusunda yetki sahibi kılınmalıdır. Bu politika aynı zamanda ulusal insan hakları kurumları ya da bağımsız kadın örgütleri gibi bağımsız izleme örgütlerinin kurulmasını veya mevcut ulusal örgütlerin Sözleşme tarafından garanti altına alınan haklarının teşvik edilip korunmasını da teminat altına almalıdır. Politika ayrıca ticari girişimler, medya, şirketler ve toplumsal gruplar ile bireylerin de aralarında yer aldığı özel sektörü de girişimlere dâhil etmeli ve katılımlarını sağlamak üzere Sözleşme'nin hedeflerini özel ekonomik sektörde de gerçekleştirmek amacıyla tedbirler benimseme sürecinde yer almalarını sağlamalıdır.

29. "Gecikmeksizin" ifadesi Taraf Devletlerin mümkün olan her araçla bu politikanın gerçekleştirilmesini sonuna kadar takip etme yükümlülüğünün ivedi bir nitelik taşıdığı gerçeğini ifade eder. Bu dil koşulsuz olmakla birlikte Sözleşmenin onaylanması veya Sözleşmeye erişimin sağlanmasıyla birlikte Devletlerin üzerine düşen yükümlülükleri hiçbir gecikme veya kasti olarak uygulamada değişikliğe mahal verecek bir seçim imkânı tanımaz. Siyasi, sosyal, kültürel, dinsel, ekonomik veya devlet bünyesindeki diğer tasarruflar veya kısıtlamalar gibi sebepler dâhil hiçbir sebeple gecikmenin mazur gösterilemeyeceğini anlatır. Taraf Devletlerin kaynak sorunlarıyla karşılaştığı ya da Sözleşmede belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesinde teknik desteğe ya da başka uzmanlık alanlarında yardıma gereksinim duyduğunda, bu zorlukların üstesinden gelmek üzere uluslararası işbirliği için harekete geçmesi en doğru görevi olacaktır.

B. (a) ve (g) Bentleri

30. 2. Madde Taraf Devletlerin Sözleşmeyi genel olarak uygulamaya koyma yükümlülüğünü ifade eder. Burada sözü edilen kapsamlı gereklilikler 2 (a)- (g)'de ve Sözleşme'nin tüm diğer kapsamlı maddelerinde belirtilen özel yükümlülüklerin yerine getirilmesinde ihtiyaç duyulan genel çerçevenin şekillenmesini sağlar.

31. 2. Maddenin (a), (f) ve (g) bentleri kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılması politikasının bir parçası olarak Taraf Devletlerin yasal koruma sağlaması ve ayrımcı yasa ve düzenlemeleri değiştirmesi ya da kaldırmasına ilişkin yükümlülüklerini düzenler. Taraf Devletler anayasada yapılacak düzeltmeler veya daha başka uygun yasal yöntemler aracılığıyla kadın erkek eşitliği ve ayrımcılık yapmama ilkesinin daha muntazam ve uygulanabilir bir statüyle iç hukuka yerleştirelmesini sağlamalıdır. Taraf Devletler aynı zamanda Sözleşme uyarınca kadınların hayatlarının her alanında ve yaşamları süresince karşılaştıkları ayrımcılığı yasaklayan yasal düzenlemeler uygulamaya koymalıdır. . Taraf Devletler içinde kadına karşı ayrımcılık barındıran mevcut yasa, düzenleme, görenek ve uygulamaları da değiştirmek ya da tamamen ortadan kaldırmak üzere gerekli adımları atmamakla yükümlüdür. Aralarında özgürlükleri ellerinden alınmış kadınlar, lezbiyenler, özürlü kadınlar, zorla fuhuş yaptırılan kadınlar, dullar ve yaşlı kadınların da yer aldığı belli kadın grupları medeni hukuk ve ceza hukuku, düzenlemeler ve örf ve teamül hukuku üzerinden yapılan ayrımcılıklar karşısında özellikle savunmasızdır. Sözleşmeyi kabul eden ya da taraf olan Devletler Sözleşmeyi iç hukuklarıyla bütünleştirme ve ulusal düzeyde Sözleşme hükümlerinin uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla iç hukuk düzeninde Sözleşmeye yasal işlerlik kazandırma yükümlülüğünü kabul etmiş olurlar. Sözleşmede yer alan hükümlerin ulusal düzeyde doğrudan

uygulanabilmesi sorusu bir anayasa hukuku sorusudur ve iç hukuk düzeni içerisinde yer alan anlaşmaların durumuna bağlıdır. Komite, Sözleşme uyarınca kadınların yaşamları boyunca hayatlarının her alanlarında ayrımcılığa maruz kalmama ve eşitlik haklarının Sözleşmenin otomatik olarak iç hukuk düzeninin bir parçası olduğu veya iç hukukun belli bir kısmıyla bütünleştirildiği Devletlerde daha çok korunduğu görüşünü benimsemektedir. Komite Sözleşme'nin ülke hukukunun bir parçası olmadığı Devletlere, Sözleşme'nin 2. maddesinde yer alan hakların layıkıyla hayata geçirilmesini kolaylaştırmak amacıyla genel eşitlik yasası gibi tedbirler aracılığıyla Sözleşmeyi ülke hukukunun kısmen de olsa bir parçası haline getirme çağrısında bulunur.

32. 2. Maddenin (b) bendi, Taraf Devletlerin ayrımcılığı yasaklayan ve kadın erkek eşitliğini teşvik eden mevzuatın Sözleşmeye aykırı olarak ayrımcılığa maruz kalan kadınlar için uygun çözümler sunduğunu temin etmelerine ilişkin yükümlülüğünü içerir. Bu yükümlülük Sözleşme dâhilindeki hakları ihlal edilen kadınlara Taraf Devletlerin tazmin sağlanmasını gerektirir. Tazmin olmaksızın uygun çözümlerin sağlanması yükümlülüğü tam anlamıyla yerine getirilmiş sayılmaz. Bu tür çözümler maddi yardımlar, zararın tazmini, rehabilitasyon ve eski toplumsal konumun geri verilmesi; kamusal özür, kamusal anma ve ihlallerin tekrarlanmayacağı gibi tatmine yönelik tedbirlerin de aralarında bulunduğu farklı tazmin biçimlerini, ilgili yasalarda ve uygulamalarda yapılacak değişiklikleri ve kadınların insani haklarını ihlal edenlerin yasalar önüne çıkarılmasını içerir.

33. 2. Maddenin 2(c) bendine göre, Taraf Devletler mahkemeler tarafından Sözleşmede yer alan yükümlülükler doğrultusunda mümkün olan en uygun koşullarda eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesini ve bu yöndeki yasaların uygulanmasını temin etmek zorundadırlar. Ancak, bunu yapmanın mümkün olmadığı hallerde, mahkemeler ulusal dini ve örfi yasalar dâhil ulusal yasalarla, Sözleşme'de belirtilen Taraf Devletlerin yükümlülükleri arasında görülen tutarsızlıklarla ilgili olarak yetkililerin dikkatini çekmelidirler çünkü ülke içi hukuk asla Taraf Devletlerin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirme girişimlerindeki yetersizliklerinin bir bahanesi olarak kullanılamaz.

34. Taraf Devletler kadınların resmi görevliler ya da özel aktörler tarafından Sözleşmeye aykırı olarak işlenen ayrımcılık eylemlerine ilişkin şikâyetlerinde eşitlik ilkesinden rahatlıkla yararlanmalarını teminat altına almakla yükümlüdür. Taraf Devletler ayrıca gerekli olan durumlarda kadınların yetkin bağımsız ve tarafsız mahkemelerce adil olarak çözülecek düşük maliyetli, erişilebilir ve uygun zamanlı yasal yardım ve destek almalarını da temin etmek durumundadır. Kadınlara yönelik ayrımcılığın aynı zamanda yaşama hakkı ve fiziksel dokunulmazlık, aile içi şiddet ve diğer şiddet türleri gibi diğer insan hakları ihlallerini de beraberinde getirmesi hallerinde Taraf Devletler suçluları mahkeme önüne çıkarmak ve en uygun cezaya çarptırmak üzere soruşturma ve yargılama süreçlerini devreye sokmakla yükümlüdür. Taraf Devletler kadınları eşitlikle ilgili hakları konusunda eğitmek ve ayrımcılık karşısında çözüm yolları aramaya dönük girişimlerinde onlara yardım etmek üzere yasal kaynaklar sunanbağımsız kadın örgütlerini ve girişimlerini mali açıdan desteklemelidir.

35. 2. Maddenin (d) bendi, Taraf Devletlerin doğrudan ya da dolaylı olarak kadınlara yönelik ayrımcılık içeren eylem veya uygulamalarda bulunmaktan imtina etmesi yükümlülüğünü de getirir. Taraf Devletler devlet kurumlarının, organlarının, yasaların ve politikaların kadınlara karşı açıkça ya da doğrudan herhangi bir ayrımcılık içinde olmamasını da temin etmekle yükümlüdür. Ayrıca ayrımcılığa meydan veren ya da bunun üzerinde bir şekilde etkisi bulunan tüm yasa, politika ya da eylemlerin mutlaka ortadan kaldırılmasını da sağlamalıdır. .

36. 2. Maddenin (e) bendi, Taraf Devletlere herhangi bir kamu birimi ya da özel aktör tarafından yapılan ayrımcılığı ortadan kaldırma yükümlülüğü düzenler. Bu bağlamda uygun olarak addedilen tedbirler anayasal ya da hukuksal tedbirlerle sınırlı değildir. Taraf Devletler ayrıca kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasına ve kadın erkek eşitliğinin uygulamada da hayata geçirilmesine yönelik tedbirler almakla da yükümlüdürler. Bunlar arasında kadınların Sözleşme’de geçen haklarının ihlali durumunda suç duyurusu yapmasına izin veren ve etkili çözüm yollarına erişimini sağlayan; kadınların tedbirlerin geliştirilmesi ve uygulanmasına faal bir şekilde katılmasına olanak tanıyan; hükümetin ülke içindeki sorumluluğunu garanti altına alan; eğitim sistemi yoluyla ve toplum içinde Sözleşme’nin hedeflerini destekleyen ve eğitim sisteminin gelişmesini sağlayan; insan hakları çalışmalarını ve kadınlara yönelik sivil toplum örgütlerini teşvik eden; gerekli ulusal insan hakları örgütleri ve diğer mekanizmaları hayata geçiren ve son olarak da benimsenen tedbirlerin kadınların günlük yaşamında büyük bir farklılık yaratmasını sağlamak üzere yeterli idari ve mali desteği sağlayan tedbirler yer alır. Taraf Devletlerin üzerine düşen yükümlülükleri kadınların haklarının yasalar nezdinde erkeklerle eşit bir temelde geliştirilip desteklenmesini ve yetkili ulusal mahkemeler ve diğer kamu örgütleri aracılığıyla kadınların herhangi bir ayrımcılık karşısında etkin bir şekilde korunmasını ve kadınların herhangi bir şahıs, kurum ya da ticari girişim tarafından ayrımcılığa uğramaması için mümkün olan tüm uygun tedbirlerin alınmasını garanti etmelerini de gerekli kılar.

IV. Taraf Devletlere Tavsiyeler

A. Uygulama

37. “Uygunluğun” gerekliliklerini yerine getirmek üzere Taraf Devletlerce benimsenen araçlar kadınların ayrımcılığa uğramama ve erkeklerle eşit haklara sahip olma haklarına saygı duymak, korumak, geliştirmek ve hayata geçirmek üzere Sözleşmede yer alan genel yükümlülüklerin tüm boyutlarıyla gerçekleştirilmesini de hedeflemelidir. Bu bakımdan Sözleşme’nin 2. maddesinde ve diğer maddelerinde geçen ”uygun araçlar” ve “uygun tedbirler” terimleri Taraf Devletlerin aşağıdaki şu tedbirleri almasını gerekli kılar:

(a) Sözleşmeyi ihlal eden herhangi bir politika, uygulama ya da tedbirin icra edilmesi, teşvik edilmesi, göz yumulması ya da uygulanmasından mutlaka kaçınılması (saygı);

(b) Aralarında evde ve toplumda yaşanan ihlallerin de olduğu Sözleşme ihlallerinin önlenmesi, yasaklanması ve cezalandırılmasına yönelik adımları atılması; bu türden ihlallerin mağdurlarına en uygun tazmin programlarının sunulması (korumak);

(c) Konuyla ilgili geniş çaplı bilgilendirmeler sağlanması ve Sözleşmede yer alan ilgili yükümlülüklerin desteklenmesi (teşvik);

(d) Cinsiyete dayalı ayrımcılığın önlenmesi ve uygulamada cinsiyet eşitliğinin yerleştirilmesine yönelik özel tedbirlerin benimsenmesi (hayata geçirmek);

38. Taraf Devletler ayrıca uygulamaya dönük olarak aşağıdaki tedbirleri de benimsemelidir:

(a) Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ile uyumlu bir biçimde yeterli beşeri ve mali kaynaklar tahsis edilerek ulusal eylem planları, diğer ilgili politika ve programların oluşturulması ve uygulanması yoluyla toplumsal kadınların eşitliğinin sağlanması. ;

(b) Eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelere saygı duyulmasını sağlamak üzere kamu çalışanlarına yönelik davranış kurallarının oluşturulması;

(c) Eşitlik ve ayrımcılık yapmama ilkelere ilişkin Sözleşmede yer alan hükümlerin uygulandığı mahkeme kararlarının geniş çaplı olarak duyurulmasının sağlanması;

(d) Hükümet organlarını, kamu çalışanlarını ve özellikle de hukuk sistemi ile hukuk personelini hedef alan Sözleşme ilkeleri ile hükümlerine ilişkin özel eğitim ve bilgilendirme programlarının yürütülmesi;

(e) Kadın erkek eşitliği konusunda toplumun eğitilmesine yönelik programlara medyanın dâhil edilmesi; kadınların ayrımcılığa maruz kalmaksızın eşitlik hakları ve Sözleşmeyi uygulamak üzere Taraf Devletçe alınan önlemler ve Taraf Devlet raporlarına ilişkin Komite tarafından sunulan sonuç gözlemler hususunda farkındalık sahibi olmalarının sağlanması;

(f) Kadınların insan haklarının hayata geçirilmesine yönelik girişimlerin mevcut durumu ve ne ölçüde ilerlediği hakkında geçerli göstergeler geliştirmek ve cinsiyete göre ayrıştırılmış ve Sözleşme'nin özel hükümleriyle ilgili veri tabanları oluşturmak.

B. Hesap verilebilirlik

39. Taraf Devletlerin 2. maddede belirtilen yükümlülüklerin uygulanmasına ilişkin hesap verilebilirlikleri, hükümetlerin tüm birimlerinin girişim ya da ihmalleri yoluyla tespit edilir. Hükümet güçlerinin hem üniter hem de federal düzeyde devredilmesi ve dağıtılması yoluyla gücün merkeziliğinin ortadan kaldırılması durumu, Taraf Devletlerin ulusal ya da federal hükümlerinin yargı yetkisi dâhilindeki kadınlara yönelik yükümlülüklerini yerine getirmekteki doğrudan sorumluluğunu ne indirger ne de ortadan kaldırır. Her halükarda, Sözleşme'yi onaylayan veya Sözleşmeye taraf olan Taraf Devletler yargı alanlarındaki tüm bölgelerde yükümlülüklerin layığıyla hayata geçirilmesinden tamamen sorumludur. Herhangi bir yetki devri sürecinde, Taraf Devletler yetki devri yapılmış otoritelerin Sözleşme'de belirlenen yükümlülükleri yerine getirebilecek gerekli mali, beşeri ve diğer kaynaklara sahip olduğundan emin olmalıdırlar. Taraf Devletlerin hükümetleri Sözleşme'yi layığıyla uygulamak üzere ellerinde belli bir güç tutmalı ve Sözleşme uyarınca hiçbir ayrımcılığa mahal verilmeksizin kadınların insan haklarından eşit şekilde yararlanmasını sağlamak üzere kalıcı koordinasyon ve izleme mekanizmaları oluşturmalıdır. Ayrıca, adem-i merkezizetçilik ve yetki devrinin farklı bölgelerde kadınların haklardan istifade etmesine yönelik bir ayrımcılığa neden olmayacağını temin eden tedbirler bulunmalıdır.

40. Sözleşmenin etkin bir şekilde hayata geçirilmesi Taraf Devletlerin hem vatandaşlarına hem de toplumun diğer üyelerine karşı ulusal ve uluslararası düzeylerde hesap verebilmelerini gerekli kılar. Bu hesap verebilirlik işlevinin etkili bir şekilde çalışması için en uygun mekanizma ve kurumların devreye sokulması gereklidir.

C. Çekinceler

41. Komite 2. maddeyi Sözleşme'de Taraf Devletlere atfedilen yükümlülüklerin temel dayanağı olarak değerlendirir. Komite bu açıdan prensipte 2. Maddeye ya da 2. Maddenin alt maddelerine ilişkin çekinceleri Sözleşme'nin hedefleri ve amacı ile çelişkili bulur ve bu bakımdan da 28. maddenin 2. paragrafı uyarınca bu durumun kabul edilemez olduğu sonucuna varır. 2. Maddeye ya da 2. maddenin alt maddelerine ilişkin çekinceleri olan Taraf Devletler sözleşmenin uygulanmasında bu çekincelerin pratik etkilerini izah etmek durumundadırlar ve bu çekinceleri bir an önce ortadan kaldırmak gayesiyle bu çekinceleri daima değerlendirmek üzere atılan adımları belirtmelilerdir.

42. Taraf Devletlerin 2. madde ya da 2. maddenin alt maddelerine ilişkin bir çekincesinin olması gerçeği, uluslararası hukuk altında Taraf Devletlerin imzaladıkları ya da taraf oldukları diğer insan hakları anlaşmalarının ve kadınlara yönelik ayrımcılığın önlenmesine yönelik örfi uluslararası insan hakları hukuku düzenlemelerinin kendilerine atfettiği yükümlülüklerden kurtulabileceği anlamına gelmez. Sözleşme'nin hükümlerine yönelik çekincelerle Taraf Devletler tarafından imzalanan ya da taraf olunan diğer uluslararası insan hakları anlaşmaları bünyesindeki benzer yükümlülükler arasında bir tutarsızlığın söz konusu olması halinde, Sözleşmeye yönelik çekincelerini bu çekinceleri ortadan kaldırmak üzere yeniden gözden geçirilmesi gerekir.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi
Kadına Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin 16. Maddesi'ne İlişkin Genel Tavsiyeler

Evlilik ve aile ilişkileri ile bunların bozulmasının ekonomik sonuçları

29.Genel Tavsiye Kararı

I. Genel Bilgiler

1. Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi'nde de belirtildiği üzere, aile toplumun temel birimidir⁴². Sosyal ve yasal bir yapıtaşı olmanın yanı sıra, çeşitli ülkelerde dini bir yapıtaşı olarak karşımıza çıkar. Aynı zamanda da ekonomik bir yapıdır. Aileye ilişkin olarak yürütülen piyasa araştırması, aile yapılarının, aile içerisinde toplumsal cinsiyet temelli iş bölümü ve aile kanunlarının kadınların ekonomik refahını en az emek piyasası yapıları ve emek kanunları kadar etkilediğini ortaya koymuştur. Gerçekte kadınlar ailelerinin ekonomik varlığından ve kazanımlarından sıklıkla ailenin diğer fertleriyle eşit düzeyde faydalanamamakta ve ailenin dağılması halinde genellikle erkeklerden daha büyük bir bedel ödemekte ve özellikle çocuklu kadınlar bilhassa Devletin ekonomik güvenlik ağının olmadığı veya çok kısıtlı olduğu yerlerde, dul kalmalarıyla birlikte yoksullukla karşı karşıya kalabilmektedirler.
2. Kadına yönelik diğer ayrımcı tutumların tamamının temelinde aile içi eşitsizlik yatar ve bu eşitsizlik sıklıkla ideoloji, gelenek ve kültür kisvesi altında haklı gösterilir. Taraf Devletlerin hazırladığı raporların incelenmesi sonucunda; birçok devlette evlilikte eşlerin hak ve sorumluluklarının, kadına ayrımcılıkla yaklaşan ve Sözleşmede öngörülen ilkelere ters düşen medeni kanun veya teamül hukuku prensiplerine göre; ya da bu kanun ve uygulamaların bir kombinasyonu ile düzenlendiği görülmüştür.
3. Mevzuatlarında bu tür yasal düzenlemeler bulunan Taraf Devletlerin çoğu, 2. ve 16. Maddelere bütünüyle veya kısmen çekince koymuşlardır. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi, Sözleşme'nin konusu ve amacına uygun olmadığı için geçersiz saydığı bu çekincelerin ulaştığı boyuttan duyduğu kaygıyı tekrar tekrar dile getirmiştir. Komite sözü edilen Taraf Devletlere çekincelerini kaldırmaları ve hukuk sistemlerindeki medeni, dini, örfi ya da etnik kanunları ya da tüm bunların uyguladıkları herhangi bir kombinasyonunu Sözleşme'nin geneline veya özel olarak 16. Maddesi'ne uygun şekilde düzenlemeleri yönünde ısrarla çağrı yapmaktadır.
4. Komite'nin evlilik, boşanma, ayrılık ve ölümün kadınlar açısından ekonomik sonuçlarına olan ilgisi günbegün artmaktadır. Bazı ülkelerde yapılan araştırmalarda, erkeklerin boşanma ve/ya ayrılık sonrasında gelir kaybı çok az veya daha azken; birçok kadının hane gelirlerinde ciddi bir kayıp olduğu ve varsa, sosyal yardıma bağımlılığının arttığı görülmüştür. Dünya genelinde, kadının aile reisliğini üstlendiği haneler, yoksulluk eğilimini en yüksek olduğu hanelerdir. Bu hanelerin durumu; piyasa ekonomisi ve krizleri, kadının ücretli işgücüne katılımının artırılması ve kadın işgücünün düşük ücretli işlerde yığılması, Devletler içinde ve arasında süregelen gelir eşitsizliği, boşanma oranlarının ve bilfiil evliliklerin artması, sosyal güvenlik sistemleri reformları veya yeni reformların başlatılması ve hepsinin de ötesinde kadın yoksulluğunun devam etmesi gibi küresel gelişmelerden kaçınılmaz olarak

⁴² Karar Tasarısı 217 A (III), madde 16 (3).

etkilenmektedir. Ailenin ekonomik refahına yaptıkları katkılara rağmen, kadınların ekonomik alanda ikincil konumlanmaları, sıklıkla bakmakla yükümlü oldukları kişilere olan sorumluluklarından kaynaklanmak üzere, aile ilişkilerinin her kademesine sirayet etmiştir.

5. Her ne kadar ailelerin ekonomik yapılarında çok büyük bir çeşitlilik gözlemlense de; kadınlar, hem gelişmiş hem de gelişen ülkelerde aile ilişkilerinde ve bu ilişkilerin kopmasını takiben ekonomik açıdan daha kötü etkilenen taraf olmaktadır. Sözde ekonomik statüyü iyileştirmek için tasarlanmış olan sosyal güvenlik sistemleri de kadına karşı ayrımcılık yapabilmektedir.

II. Genel tavsiyenin amacı ve kapsamı

6. Sözleşme'nin 16. Maddesi'nde, evliliğin kurulduğu tarihte, evlilik süresince ve boşanma veya ölüm nedeniyle evliliğin feshinde kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi öngörülmektedir. Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi 16. Maddeyi birçok yönüyle açıklayan ve 9. ve 15. Maddeler ile ilişkisini ele alan 21 Sayılı Genel Tavsiyeyi 1994 yılında kabul etmiştir. 21 Sayılı Genel Tavsiye 'de, 16. Madde'nin (l) ve (h) bentlerinde evlilik akdinin ve akdin feshinin ekonomik boyutlarına spesifik olarak atıf yapıldığı belirtilmiştir. Bu yeni genel tavsiye, 21 Sayılı Genel Tavsiye, 27 Sayılı Genel Tavsiye gibi ilgili diğerleri ve Komite içtihadında açıkça belirtilen ilkeler üzerine inşa edilmiştir. Metinde, Sözleşme'nin 1. Maddesi'nde yer alan ayrımcılık tanımını hatırlatılarak, Sözleşme'nin 2. Maddesi ile 28 Sayılı Genel Tavsiyede öngörülen hukuki ve siyasi önlemlerin alınması yönünde Taraf Devletlere çağrı yapılır. GT 21'in kabulünden bu yana yaşanan, bazı Taraf Devletlerce kayıtlı birlikliklere ve/ya bilfiil evliliklere ilişkin kanunların kabul edilmesi ve bu tür birliklikler yaşayan çiftlerin sayısının artması gibi sosyal ve hukuki gelişmeler de ele alınmaktadır.
7. Kadınların aile içerisinde eşitlik hakkı, diğer insan hakları antlaşma organlarının ilgili diğer genel yorumlarında da belirtildiği üzere dünyaca kabul görmektedir. İnsan Hakları Komitesi'nin kadınların ve erkeklerin eşit haklara sahip olmasına ilişkin 28 Sayılı Genel Yorumu (özellikle 23-27. bentler) ve ailenin korunması, evlenme hakkı ve eşler arasında eşitliğe ilişkin 19 Sayılı Genel Yorumu; Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi'nin kadın erkeğin tüm sosyal, ekonomik ve kültürel haklardan eşit yararlanmasına ilişkin 16 Sayılı Genel Yorumu (özellikle 27. bendi) ile sosyal, ekonomik ve kültürel haklar konusunda ayrımcılık yapılmamasına dair 20 Sayılı Genel Yorumu. Pekin Eylem Platformu⁴³ ve Binyıl Kalkınma Hedefleri⁴⁴ de aile içinde eşitliğe bir temel ilke olarak atıfta bulunmaktadır.
8. Komite, kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi için Taraf Devletlerin eşitliği resmiyete dökmenin yanı sıra hayata geçirmelerinin gerektiği yönündeki kararını sürekli tekrarlamaktadır. Resmi eşitlik, görünürde kadına ve erkeğe eşit davranan toplumsal cinsiyet ayrımcılığı gözetmeyen kanun ve politikaların kabul edilmesiyle sağlanabilir. Gerçek eşitlik ise; ancak Taraf Devletlerin kanun ve politikaların uygulanmasını ve etkilerini inceleyip kadın dezavantajlarını ve dışlanmışlığını dikkate alarak eşitliğin gerçekten hayata geçirilmesiyle sağlanabilir. Aile ilişkilerinin ekonomik boyutları dikkate alındığında; gerçek bir eşitlik

⁴³ *Dördüncü Dünya Kadın Konferansı Raporu, Pekin, 4-15 Ekim 1995* (BM yayını, Satış No. E.96.IV.13), chap. I, resolution 1, annex II, para. 61 (kritik ilgi alanı: kadın ve yoksulluk)

⁴⁴ Bkz. Karar Tasarısı 55/2; ayrıca Milenyum Projesi, hedef 3, solution 55/2; <http://www.unmillenniumproject.org/goals/index.htm>.

yaklaşımı eğitim ve istihdamda ayrımcılık, işin gerekleri ile aile ihtiyaçlarının uyumluluğu ve toplumsal cinsiyet klişeleri ile toplumsal cinsiyet rollerinin kadının ekonomik kapasitesi üzerindeki etkisi gibi konuları ele almalıdır.

9. Bu genel tavsiye, aile ilişkilerinin ekonomik fayda ve maliyeti ile bu ilişkilerin kopmasının getirdiği ekonomik sonuçların kadınlar ve erkekler tarafından eşit olarak paylaşıldığı meşru ve hakiki bir eşitlik rejiminin kurulmasında Taraf Devletlere rehberlik edecektir. Sözleşme'nin Taraf Devletler tarafından aile içinde ekonomik eşitliğin dikkate alınarak uygulanması için bir değerlendirme normu oluşturacaktır.

III. Anayasal ve Yasal Çerçeve

10. Bir dizi Taraf Devletin anayasası veya yasa çerçevelerinde hala (evlilik, boşanma, evlilik mallarının paylaşımı, miras, vesayet, evlat edinme ve diğer konuları ilgilendiren) aile durumu kanunlarının, ayrımcılığı yasaklayan anayasa hükümlerinden muaf olduğu öngörülmekte veya aile durumuyla ilgili hususlar, Taraf Devlet bünyesindeki etnik ve dini topluluklara ayrılmakta ve atfedilmektedir. Bu gibi durumlarda, anayasal eşit koruma hükümleri ve ayrımcılık içermeyen hükümler kadınları, örfi teamüller ve dini kanunların etkisinde kalan evliliğin ayrımcı etkilerine karşı koruyamamaktadır. Bazı Taraf Devletler, eşit koruma hükümlerine ve ayrımcılık gözetmeyen hükümlere yer veren anayasalar kabul etmekle birlikte; medeni kanun, dini kanun, etnik gelenekler veya bir kanun ve uygulamalar kombinasyonu ile düzenlenmiş aile hukuku rejimlerinin ayrımcı yönlerini ortadan kaldırmak üzere mevzuatlarını revize etmemiş ya da yasalar kabul etmemişlerdir. Tüm bu anayasal ve yasal çerçeveler ayrımcı özellik göstermektedir, madde 5, 15 ve 16 ile birlikte Sözleşme'nin 2. Maddesi'ne ters düşmektedir.
11. Taraf Devletler kadın erkek eşitliğini anayasa güvencesi altına almalı aile ilişkilerinde ayrımcı kanun ve uygulamaları koruyan veya muhafaza eden tüm anayasal muafiyet kaidelerini ortadan kaldırmalıdır.

Çoklu aile hukuku sistemleri

12. Taraf Devletlerin bazıları, etnik köken veya din gibi kimlik faktörlerini temel alarak farklı bireylerin farklı aile durumu kanunlarına tabi tutulduğu çoklu hukuk sistemleri uygulamaktadır. Hepsi olmasa da Taraf Devletlerin bazılarının da belirli koşullarda veya tarafların seçimiyle uygulanabilen bir sivil kanunnameleri bulunmaktadır. Ancak bazı devletlerde, bireylere kimlik bazlı aile durumu kanunlarının uygulanmasıyla ilgili seçim şansı tanınmayabilmektedir.
13. Bireylerin kendi Devletlerinin ya da topluluklarının kanun ve teamüllerinde yüceltilen adına karşı ayrımcılık olgusuna karşı çıkma özgürlükleri gibi, dini ya da örfi mensubiyet veya uygulama bazında seçim yapma özgürlüklerinin ölçüsü de çeşitlilik göstermektedir.
14. Komite, kimliğe dayalı aile durumu kanun ve teamüllerinin kadına karşı ayrımcılığı kalıcılaştırdığı ve hukuk sistemlerindeki çok başlılığın sürdürülmesinin başlı başına kadına

karşı ayrımcılık teşkil ettiği yönündeki endişesini sürekli olarak dile getirmektedir. Özel kanunların ve teamüllerin uygulanması veya gözetimine ilişkin olarak bireye seçim hakkı tanınması ise ayrımcılığı şiddetlendirmektedir.

15. Taraf Devletler Sözleşme ve Komite'nin genel tavsiyelerinin gereklerine uygun olarak, eşler ve partnerle arasında dini veya etnik kimlik veya mensubiyetlerine bakılmaksızın eşitliği sağlayacak yazılı aile kanunlarını ya da aile durumu kanunlarını kabul etmelidir. Aile hukukunda birliğin sağlanamadığı durumlarda, aile durumu kanunları sistemi, ilişkinin herhangi bir düzeyinde dini kanunun, etnik teamüllerin ya da medeni kanunun uygulanmasına ilişkin olarak bireylere seçim şansı tanınmalıdır. Şahsi kanunlar, temel kadın erkek eşitliği ilkesini düzenlemeli ve evlilik ve aile ilişkilerine ilişkin tüm konularda kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması için Sözleşme hükümlerinin bütünüyle uyumlaştırılmalıdır.

IV. Çeşitli aile formları

16. 21 Sayılı Genel Tavsiye, 13. Bendinde birçok aile formunun olduğu kabul edilir ve bütün sistemlerde aile içinde "hem kanunen hem de özel olarak" eşitlik yükümlülüğünün altını çizer.
17. BM sistemindeki diğer organların birbiri ardı sıra gelen beyanları, "'aile' kavramının geniş anlamda ele alınması gerektiği"⁴⁵ yönündeki bu anlayışı teyit eder niteliktedir. İnsan Hakları Komitesi 28 Sayılı Genel Yorumunda "ailenin çeşitli formları"⁴⁶nı tanımaktadır. Genel Sekreterlik Uluslararası Aile Yılı izinde hazırladığı raporunda (bkz. A/50/370, 14. bent), "ailelerin ülkeler nezdinde ve ülkeler arasında farklı formlar aldığını ve farklı işlevler üstlendiğini" doğrulamaktadır.
18. Taraf Devletler, tüm farklı aile formları ve aile ilişkilerinin cinsiyete ve toplumsal cinsiyete dayanan ayrımcı yönlerine çözüm getirmekle yükümlüdürler. Ataeril gelenek ve yaklaşımların üzerine eğilerek, aile hukuklarını ve politikalarını, birey ve toplum yaşamının "kamu alanına" giren alanlarında yapılan kadına karşı ayrımcılık incelemesine açmalıdır.
19. Evlilikler, Devlet tarafından uygun görülebilen çeşitli örf, tören ve ritüellerle kurulabilmektedir. Resmi nikah, yalnızca Devlet tarafından onaylanır ve tescil edilir. Dini nikah, dini hukukta öngörülen törenlerin gerçekleştirilmesi ile kıyılır. Örfi evlilik ise, tarafların mensubu olduğu toplulukların benimsediği törenlerin yapılmasıyla gerçekleşir.
20. Bazı Taraf Devletler, dini ve örfi evliliklerin geçerli sayılması için resmi kayıt altına alınmasını şart koşmaz. Tescil edilmemiş evlilikler mevcut koşullara göre düzenlenecek bir evlilik sözleşmesi, törenin yapıldığına dair tanık beyanları ya da diğer yollarla ispat edilebilir.

⁴⁵ Yeterli konut hakkına ilişkin 4 Nolu Genel Yorum (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi Madde 11). Bkz. E/1992/23, ek III, para. 6.

⁴⁶ CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, para. 27: "Madde 23 bağlamında ailenin tanınmasının yürürlüğe girmesi hususunda, evli olmayan çiftler ve çocukları ile bekar ebeveynler ve çocukları da dahil farklı aile formları olduğunun kabul edilmesi ve bu bağlamda kadınlara eşit muamelede bulunulmasının sağlanması önemlidir (bkz. 19 Sayılı Genel Yorum, para. 2). Tek ebeveynli aileler sıklıkla, bir ya da daha fazla sayıda çocuğunun bakımını üstlenen bekar bir kadından oluşmaktadır ve Taraf Devletler, kadının ebeveynlik görevlerini benzer durumdaki bir erkekle eşit temelde yerine getirebilmesi için ne gibi önlemlerle destek verildiğini anlatmalıdır.

21. Dini ya da örfi hukukla çok eşli evliliklerin onaylandığı bazı Taraf Devletlerde, tekeşlilik olarak tabir edilen resmi nikâh da uygulanmaktadır. Resmi nikâhın uygulanmadığı hallerde, çok eşliliğin görüldüğü topluluklarda kadınların rızaları sorulmaksızın henüz değilse bile en azından potansiyel olarak çok eşli bir evliliği kabul etmekten başka şansları olmayabilmektedir. Komite, 21 Sayılı Genel Tavsiyesinde, çok eşliliğin Sözleşmeye aykırı olduğunu ve bu uygulamadan “vazgeçilmesi ve yasaklanması” gerektiğini mütalaa etmiştir.
22. Bazı Taraf Devletler, kanunlarında medeni birlikteliğe de yer verir ve tarafları arasındaki hak ve sorumlulukları belirler. Devletler medeni birlikteliklere, değişen ölçeklerde sosyal yardım ve vergi yardımı da yapabilmektedir.
23. Bilfiil evlilikler tescil edilmemekte ve sıklıkla herhangi bir hak doğurmamaktadır. Ne var ki; bazı Devletler bilfiil evlilikleri tanımakta ve onlar için kapsamı ve derinliği çeşitlilik gösteren eşit hak ve sorumluluklar tanımaktadır.
24. Önemli sayıda Taraf Devlette belirli ilişki formları (sözgelimi eşcinsel ilişkiler) hukuken, sosyal veya kültürel olarak kabul edilmemektedir. Ancak, bu ilişkilerin bir bilfiil birliktelik, medeni birliktelik ya da evlilik olarak tanındığı durumda, Taraf Devlet bu ilişkilerde kadınların ekonomik haklarının korunmasını sağlaması gerekmektedir.

Tescil edilmemiş örfi/dini evlilikler

25. Evliliklerin tescil edilmesiyle, evlilik akdinin boşanma veya ölümle feshedilmesi halinde eşlerin mülkiyet hakları koruma altına alınmaktadır. Sözleşme, Taraf Devletleri bir evlilik tescil sistemi kurmak ve bunu tam teşekküllü bir şekilde uygulamakla yükümlü kılar. Ancak, birçok Taraf Devlette ya evliliğin tescil edilmesine ilişkin yasal bir yükümlülük tesis edilmemiş; ya da mevcut tescil yükümlülükleri uygulanmamaktadır. Bu durumlarda, eğitim ve altyapı eksikliğinin kayıt işlemini güçleştirdiği durumlar dâhil kayıt yaptırmaması dolayısıyla bireylere ceza yaptırımı uygulanmamalıdır.
26. Taraf Devletler, evliliklerin kayıt altına alınması yükümlülüğünü yasayla tesis etmeli ve bu amaçla etkili bilinçlendirme faaliyetleri yapmalıdır. Kayıt şartlarına ilişkin eğitimler yoluyla uygulamayı yerleştirmeli ve yetki sınırlarındaki tüm bireylerin bu sisteme erişimi için gerekli altyapıyı oluşturmalıdır. Taraf Devletler, evliliğin tesis edildiğine dair kanıtları güvenceli koşulların sağlandığı durumlarda kayıttan başka diğer yollarla da sağlamalıdır. Devlet, bu tarz evliliklerde, kadınların kayıt durumuna bakmaksızın haklarını korumalıdır.

Çok eşli evlilikler

27. Komite, 21 Sayılı Genel Tavsiyesinin “çok eşli evlilik bir kadının bir erkekle eşit olma hakkını ihlal eder ve kadın ve bakmakla yükümlü olduğu bireyler üzerinde çok ciddi duygusal ve finansal sonuçları olabilir; dolayısıyla bu evlilikler yasaklanmalı ve teşvik edilmemelidir.” hükmünün yer aldığı 14. paragrafını tekrar teyit eder. Komite, birçok Taraf Devlette çok eşli evliliklerin bu genel tavsiyenin kabul edilmesinden bu yana varlığını sürdürüyor olmasından duyduğu endişeyi sürekli olarak dile getirmektedir. Komite yayınladığı sonuç gözlemlerinde, çok eşliliğin kadının ve çocuklarının insan hakları ve ekonomik refahına etki eden ciddi sonuçlarına dikkat çekmekte ve bu evliliklerin lağvedilmesi için ısrarla çağrı yapmaktadır.

28. Taraf Devletler, çok eşli evliliklerin lağvedilmesi için gereken bütün hukuk ve politika önlemlerini almalıdır. Yine de, Komite'nin 28 Sayılı Genel Tavsiyesinde de belirttiği üzere, "çok eşlilik, birçok Taraf Devlette varlığını sürdürmektedir ve halihazırda geçerli çok eşli evlilik bağına tabii çok sayıda kadın vardır." Buna göre, çok eşli evlilikler yaşayan kadınlar için Taraf Devletler ekonomik hakların korunması amacıyla gerekli önlemleri almaz.

Medeni birliktelikler

29. Medeni birlikteliği tanıyan Taraf Devletler, mevzuatlarında bu tür birliktelikler için öngörülen ekonomik konularda eşler arasında hak ve sorumluluk paylaşımını eşit temelde yapmalı ve eşlere karşı eşit bir yaklaşım benimsemelidir. Aşağıda yer alan tavsiyeler, yasal düzenlerinde medeni birliktelikleri tanıyan Taraf Devletlerde gereken değişikliğin yapılması koşuluyla uygulanmaktadır.

Bilfiil birliktelikler

30. Kadınlar bir takım nedenlerle fiili ilişkiler kurarlar. Bazı Devletler partnerin vefatı veya ilişkinin sonlanması gibi bazı hususlarda bu birlikteliklerin tanınmasına ilişkin yasal çerçeve sunarlar. Bu ve benzer durumlar için yasal çerçevelerin bulunmadığı yerlerde ise kadın hanenin devamı ve diğer kazançların biriktirilmesine katkıda bulunmuş olsa bile ilişki sonlandığında ekonomik risklerle karşı karşıya kalabilir.

31. Komite 21 No'lu genel tavsiye kararının 16. Maddesine bağlı olarak fiili birlikteliklerde kadınlara yönelik ayrımcılığın ortadan kaldırılmasının Taraf Devletin yükümlülükleri arasında bulunduğunu belirlemiştir. Bu ve benzer birlikteliklerin bulunduğu ve partnerlerden herhangi birinin başka bir kimseyle evli olmadığı veya kayıtlı bir birlikteliklerinin bulunmadığı Devletlerde, Komite Taraf Devletlere bu birliktelik içerisinde yer alan kadınların ve birliktelik sonucu doğan çocukların durumlarını tasavvur etmesini ve onların ekonomik haklarını korumak üzere gerekli tedbirleri almasını tavsiye eder.

V. Aile oluşumunun ekonomik yönleri

32. Taraf Devletler evlilik birliği kurmaya hazırlanan kimseleri, bu evlilik ilişkisinden ve ölüm veya boşanma gibi nedenlerle birliğin bozulmasından doğabilecek ekonomik sonuçlar hususunda bilgilendirmelidir. Kayıtlı partnerliğin bulunduğu ülkelerde ise devlet aynı hususlarda partnerleri bilgilendirmelidir.

Evliliğin gerekliliği olarak başlık parası (payment and preferment)

33. 21 No'lu genel tavsiye kararının 16. Paragrafında Komite, bazı Taraf Devletlerin kadınların kendi özgür iradeleriyle eş seçme hakkı ihlali olan "evliliğin başlık parasıyla düzenlenmesine" izin verdiğine dikkat çeker. "Başlık parası" geline veya ailesine damat veya damadın ailesi tarafından verilen nakit para, mal veya hayvanlardan oluşan işlemler veya gelin veya gelinin ailesi tarafında damada veya damadın ailesine verilen benzer ödemeler olarak adlandırılır. Bu uygulama evliliğin geçerli olması adına hiçbir şekilde gerekli olmamalıdır, bu ve benzer düzenlemeler Taraf Devletçe uygulanabilir kabul edilmemelidir.

Akitler: evlilik öncesi ve evlilik sonrası anlaşmalar

34. Bazı sistemlerde evlilikler veya diğer geçerli birliktelik türleri yalnızca yazılı bir akit ile gerçekleştirilebilirler. Bazı sistemler evlilik öncesinde veya evlilik süresince edinilecek mülkiyetlere ilişkin sözleşmeli anlaşma seçeneğine imkân tanırlar. Devletler, pazarlık gücündeki ağır eşitsizlikler nedeniyle kadınların normal standartlar altında yada varsayılan koşullarda yapacakları bir evliliğin kendilerine sağlayacağı korumadan daha az korumaya mecbur bırakılmayacağını temin etmelidirler.
35. Devletler, evliliğin sonlanması sonrasında evliliğe ait ve diğer mülkiyetlerin dağılımına ilişkin özel akitli düzenlemeler yapma imkânı sağlıyorsa, ayrımcılığı önlemek, kamu düzenine saygıyı sağlamak ve eşit olmayan pazarlık gücünün suiistimalini önlemek ve her bir eşi gücün kötüye kullanılmasından korumak üzere gerekli olan tedbirleri almalıdırlar. Bu koruyucu önlemler, bu çeşit anlaşmaların yazılı olması veya diğer resmi gereksinimlere sahip olmasını; sözleşmenin usulsüz bulunması durumunda geriye dönük olarak geçerliliğini yitirmesi, finansal ve diğer çözümlerin sağlanmasını içerebilir.

İlişki esnasındaki ekonomik boyutlar

36. Bazı Devletler evlilik süresince mülkiyet yönetimine ilişkin ayrımcı sistemlerini sürdürmektedir. Bazıları ise erkeğin aile reisi olduğunu belirten yasaları içinde barındırır ve sonuç olarak erkeğe tek ekonomik özne rolünü yükler.
37. Topluluk mülkiyetinin norm olduğu yerlerde evlilik mülkiyetinin yarısı kendilerine ait olsa da kadınlar mülkiyetlerini yönetme hakkına sahip olamayabilirler. Birçok hukuk sisteminde kadınlar bireysel olarak kendi sahip oldukları mülkiyetleri yönetme hakkını saklı tutabilirler ve evlilik süresince ayrı mülkiyetler biriktirip yönetebilirler. Ancak, kadının ekonomik faaliyetleri yoluyla biriktirilen mülkiyetler evlilik idaresine ait olarak düşünülebilir ve kadın bu mülkiyeti yönetmek üzere tanınmış bir hakka sahip olmayabilir. Kadının kendi gelirin e sahip olmasına rağmen durum bu şekilde olabilir.
38. Taraf Devletler, her iki çiftin de evlilik mülkiyetlerine eşit erişimlerini ve hukuki olarak bu mülkiyetleri eşit bir biçimde yönetmesini sağlamalıdır. Taraf Devletler, kadınların ayrı veya evlilik birliğine ait olmayan mülkiyetlere sahip olma, edinme, yönetme ve bunlardan faydalanma hususunda erkeklerle eşit haklara sahip olmasını sağlamalıdır.

VII. İlişkinin sonlanmasıyla doğan ekonomik ve mali sonuçlar

Boşanma nedenleri ve ekonomik sonuçlar,

39. Bazı hukuki sistemler boşanma nedenleri ve boşanmanın ekonomik sonuçları arasında doğrudan bir bağlantı kurar. Kusura dayalı boşanma rejimleri kusur durumunun söz konusu olmaması durumunda mali hakları koşul olarak sunabilir. Bunlar eşlerine ilişkin mali yükümlülüklerini ortadan kaldırmak üzere kocaları tarafından suiistimal edilebilir. Birçok hukuk sisteminde kusura dayalı boşanma tefhim edilen eşlere mali destek hak olarak verilmez. Kusura dayalı boşanma, boşanmanın temeli olarak kadından erkeğe kıyasla daha büyük ihanet kanıtı istenmesi gibi kadınlar ve erkekler için farklı standartlar içerebilir. Kusura

dayalı boşanmanın ekonomik çerçevesi çoğunlukla mali olarak bağımlı olan kadının dezavantajına işler.

40. Taraf Devletler:

- Eşlerine yönelik yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmak üzere erkekler tarafından suiistimal edilebilecek boşlukları ortadan kaldırmak amacıyla boşanma nedenleri ve mali sonuçları birbiriyle ilişkilendiren hükümleri gözden geçirmeli;
- Evlilik süresince kadın tarafından aile ekonomisinin refahına sağlanan katkıların tanzimini sağlamak üzere kusura dayalı boşanmalara ilişkin hükümleri gözden geçirmeli;
- Boşanmanın temeli olarak kadından erkeğe kıyasla daha büyük ihanet kanıtı istenmesi gibi kadınlar ve erkekler için farklı standartları ortadan kaldırmalıdır.

41. Bazı hukuki rejimler eşin veya ailesinin, ödeme veya eşya olarak karşı tarafa verilen başlıklar veya evlilik oluşumunun bir unsuru olan ve boşanan kocaya eşit ekonomik gereksinimler yüklemeyen diğer ödemelerin kocaya veya ailesine geri vermesini gerektirir. Taraf Devletler, bir boşanma gerçekleştirmek üzere karı ve kocaya eşit şekilde uygulanmayan herhangi bir koşulu gidermelidir.

42. Taraf Devletler evlilik ilişkinin sonlanmasına yönelik ilkeleri ve usulleri, boşanmanın ekonomik yönlerine ilişkin ilkeler ve usullerden ayırmalıdır. Kadınların boşanmak amacıyla ekonomik haklarından feragat etmelerini önlemek amacıyla mahkeme giderleri ve avukatlık ücretlerini ödemek için gerekli koşullara sahip olmayan kadınlara ücretsiz hukuki yardım sağlanmalıdır.

Ayrılık ve boşanma nedeniyle evliliğin sonlanması

43. Evliliğin sonlanmasıyla ortaya çıkan mali sonuçlara ilişkin birçok kanun, gelenek ve uygulamalar iki kategoride sınıflandırılabilir: boşanma veya ayrılık sonrası mülkiyet dağılımı ve idaresi. Kanunların nötr olmasına bakılmaksızın bölünmeye tabi evliliğe ait mülkiyetin sınıflandırılması, mali olmayan katkıların yeteri kadar tanınmaması, kadınların mülkiyet idare kapasitesinin yetersiz görülmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı aile rollerinden dolayı mülkiyet dağılımı ve ayrılık sonrası idare rejimleri genellikle erkeklerin lehine işler. Ayrıca, ayrılık sonrası müstakil konutun ve menkulün kullanımına ilişkin kanun, gelenek ve uygulamalar kadınların ayrılık sonrası durumları üzerinde açık bir etkiye sahiptir.

44. Kadınların, mülkiyete sahip olma veya var olan mülkiyeti yönetmeye ilişkin kapasitelerinin yeterince tanınmamasından veya mülkiyet rejimlerinin evlilik süresince biriktirilen mülkiyetleri eşler arasında paylaşımına tabi olarak tanınmamasından dolayı mülkiyet haklarını talep etmeleri engellenebilir. Eğitim ve çalışma hayatlarındaki kesintiler ve çocuk bakım sorumlulukları kadınların boşanma sırasında aileyi destekleyecek yeterli ücretli istihdama sahip olmalarını sıklıkla engeller. Bu sosyal ve ekonomik faktörler aynı zamanda şahsi mülkiyet rejimi altında yaşayan kadınların evlilik süresince kişisel mülkiyetlerini arttırmalarını da engeller.

45. İlişki ve ilişkinin sonlanmasına ilişkin ekonomik avantaj ve dezavantajlar her iki taraf açısından da işlemelidir. Eşlerin birlikte yaşamlarındaki rol ve işlevlerinin paylaşımı, eşlerden biri için zararlı ekonomik sonuçlara neden olacak şekilde sonuçlanmamalıdır.
46. Boşanma veya ayrılık üzerine Taraf Devletler, evlilik süresince edinilen bütün mülkiyetlerin paylaşımında taraflar arasında eşitliği sağlamakla yükümlüdür. Devletler, evlilik süresince sahip olunan mülklerin edinilmesinde mali olmayan katkılar dâhil doğrudan yapılmayan katkılarının değerini de tanımalıdır.
47. Taraf Devletler, mülkiyet edinilmesi ve yönetilmesi için eşit resmi ve fiili hukuki kapasite sağlamalıdır. Evliliğin sonlanması üzerine mülkiyet haklarına ilişkin resmi ve maddi eşitliği sağlamak amacıyla Taraf Devletlerin şunları yapması gerekir:
- Geçim kaynağı veya geçim kaynağına ilişkin mülkiyetin ikamesini sağlamak üzere tazminat haklarının kullanımının tanınması;
 - Müstakil konut kullanımının ikamesi için yeterli barınma;
 - Çiftler için mevcut olan mülkiyet rejimi içerisinde eşitlik, mülkiyet rejimini seçme hakkı ve her bir rejimin sonuçlarının anlaşılması;
 - Vadeli tazminat, emekli aylığı veya paylaşımına tabi evlilik mülkiyetinin bir parçası olarak hayat sigortası poliçeleri gibi evlilik süresince yapılan katkılardan doğan diğer evlilik sonrası ödemelerin mevcut değer ölçümünün içerilmesi;
 - Hane ve aile bakımı, kaybedilen ekonomik fırsatlar, eşlerden herhangi birinin kariyer gelişimi ve ekonomik faaliyetine ve kadın veya erkeğin beşeri sermayesinin gelişmesi de dahil paylaşımına tabi evlilik mülkiyetine yapılan mali olmayan katkılarının taktiri;
 - Mali çıktılarının eşitliğinin sağlanmasına yönelik bir metot olarak ayrılık sonrası eşlere ait ödemelerin taktiri;
48. Taraf Devletler kadınların aile içerisindeki durumlarına ve aile ilişkilerinin sonlanmasına ilişkin araştırmalar ve politika çalışmaları gerçekleştirmeli ve erişilebilir formlarda bu araştırmaların sonuçlarını yayınlamalıdır.

Ölüm sonrası mülkiyet hakları

49. Hukuk veya geleneklerle bazı Devletler, eşin ölümü üzerine ekonomik olarak onları savunmasız bırakarak dul kadınların dul erkeklerle eşitliğini göz ardı ederler. Bazı hukuk sistemleri resmi olarak dul kadınlara erkek akrabalar veya ölen kişinin destek ödemeleri yoluyla ekonomik güvelik sağlarlar. Ancak uygulamada bu yükümlülükler icra edilmeyebilir.
50. Kişisel alım ve transferi sınırlayan ve yalnızca kocanın ölümü üzerine kullanım hakkı doğuran geleneksel mülk sahipliği formları altında, eşlerin toprağı terk etmesi veya toprak üzerinde

kalması için ölen eşin erkek kardeşiyle evlendirilmesi söz konusu olabilir. Çocuğun olması veya olmaması evlilik koşullarında temel faktör olabilir. Bazı Taraf Devletlerde, kadınlar ölen eşin akrabalarının geleneksel hakları talep etmesiyle kadını ve çocuğunu geleneklere göre elde tutulmayan mülkiyetler dahil evlilik süresince edinilen mülkiyetlerden yoksun bırakan ‘‘mülkiyete el koyma’’ veya ‘‘mülkiyeti ele geçirme’’ durumlarına maruz kalabilirler. Böyle durumlarda, dul kadın evden uzaklaştırılır ve menkullere el konur ardından dul eş ve çocukları desteklemek üzere sahip olunan doğal gelenekler göz ardı edilir.

51. İlişki boyunca eşlerin bu sistemlere yaptığı devasa ödemelerin bulunduğu Devletlerde hayatta kalma haklarına ilişkin sosyal güvenlik ödemelerinin (emeklilik maaşı ve engelli maaşı) yanı sıra emeklilik fonları da büyük rol oynamaktadır. Sosyal güvenlik ve emeklilik maaşı sistemleri

52. Bazı Taraf Devletlerin kanunları veya uygulamaları ayrımcı kanun ve gelenekleri geçersiz kılma iradesinin kullanımını ve kadınların miras paylarını arttırma iradesini sınırlar. Taraf Devletler vasiyet sahibi, varis ve mirasçılar olarak kadın ve erkeklere eşit haklar sağlayan vasiyetler gerçekleştirilmeye yönelik kanunlar benimsemekle yükümlüdürler.

53. Taraf Devletler Sözleşmenin ilkeleriyle uyum sağlayan vasiyetsiz miras kanunları benimsemekle yükümlüdürler: Bu kanunlar;

- Hayatta kalan kadın ve erkeklere yönelik eşit muamele ilkesi sağlamalı;
- Emlak veya unvan haklarının kullanımına ilişkin geleneksel miras ediniminin, kadının ölen kişinin kardeşiyle veya başka bir kimseyle zorla evlendirilmesi veya evlilikten doğan çocuğun mevcut bulunmaması koşuluna bağlı olmamasını sağlamalı;
- Hayatta kalan eşin mirastan ıskat edilmesini yasaklamalı;
- ‘‘ele geçirme/el koyma’’yı yasaklamalı ve suçluları uygun şekilde cezalandırmalıdır.

54. Sözleşmeye yönelik Çekincelere ilişkin 1998 Bildirisinde Komite, çekincelerin sayısı ve doğasına ilişkin endişesini dile getirmiş ve şunların altını çizmiştir:

2. ve 16. Maddeler Komite tarafından sözleşmenin temel hükümleri olduğu düşünülmektedir. Birkaç Taraf Devletin bu maddelere yönelik çekincelerini geri çekmesine rağmen, Komite özellikle bu maddelere konulan çekincelerin sayısı ve boyutuna ilişkin endişeler taşımaktadır. (Paragraf 6).

16. Maddeye ilişkin olarak Komite özellikle şunları belirtmiştir:

Gerek geleneksel, dini veya kültürel uygulamalar gerekse uyumsuz hukuk kuralları ve politikalar Sözleşmenin ihlali için bir gerekçe olarak kabul edilemez. Komite, ulusal, geleneksel, dini veya kültürel sebepler dâhil hangi sebeple ortaya konursa konsun 16.

Maddeye ilişkin çekincelerin Sözleşmeyle uyumsuz olduğunu, bu nedenle müsaade edilemeyeceğini, bu çekincelerin tekrar gözden geçirilmesi ve değiştirilmesi gerektiğini veya geri çekilmesi gerektiğini düşünmektedir. (Paragraf 17).

55. Dini kanunlar ve uygulamalara ilişkin çekincelerle ilgili olarak Komite 1998 yılından bu yana bir bazı Taraf Devletlerin en azından aile ilişkilerinin bir takım yönlerinde eşitliği sağlamak üzere kanunlarını değiştirdiğini takdir etmektedir. Komite Taraf Devletlere çekinceleri kaldırmak amacıyla iç hukuklarını uluslararası bağlayıcı belgelerden doğan taahhütlerle başarılı bir biçimde uyumlaştırmış benzer dini geçmiş ve hukuk sistemlerine sahip ülkelerin deneyimlerini göz önünde bulundurmaları tavsiyesinde bulunur.